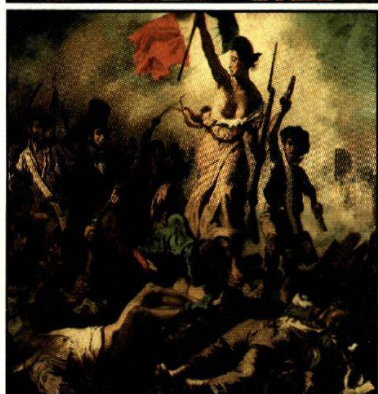

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

(από το 1815 έως σήμερα)

Γ' Τάξη ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ και Δ' Τάξη ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Τόμος 3ος

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

**ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΚΟΣΜΟΥ
ΤΟΜΟΣ 3ος**

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ιωάννης Κολιόπουλος

Καθηγητής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Κωνσταντίνος Σβολόπουλος

Ακαδημαϊκός Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Ευάνθης ΧατζηΒασιλείου

Επίκουρος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Θεόδωρος Νημάς

Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων-δρ.φ.

Χάρις Σχολινάκη-Χελιώτη

Εκπ/κός Δ/θμιας Εκπαίδευσης-δρ. ιστορίας της τέχνης

ΚΡΙΤΕΣ - ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Αθανάσιος Βερέμης

Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών

Άρτεμις Ξανθοπούλου-Κυριακού

Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

Δημήτριος Γιαννακόπουλος

**Πάρεδρος ε.θ. του τμήματος Αξιολόγησης και
Επιμόρφωσης του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου-δρ.
ευρωπαϊκής ιστορίας**

Βασίλειος Τσιλιμίγκρας

Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων-μ.δ. ιστορίας

Αθανάσιος Χρήστου
Εκπ/κός Δ/θμιας Εκπαίδευσης-δρ. ιστορίας

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Μαιρίτα Κλειδωνάρη
Εκπ/κός Δ/θμιας Εκπαίδευσης-φιλόλογος

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ- ΕΠΟΠΤΕΙΑ
Αναστασία Κυρκίνη-Κούτουλα
Σύμβουλος Παιδαγωγικού Ινστιτούτου-δρ. ιστορίας

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Τμήμα γραφιστών του ΟΕΔΒ

Ιωάννης Κολιόπουλος Κωνσταντίνος Σβολόπουλος
Ευάνθης Χατζηβασιλείου Θεόδωρος Νημάς
Χάρις Σχολινάκη-Χελιώτη

**ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΚΟΣΜΟΥ
(από το 1815 έως σήμερα)**

**Γ' Τάξη Γενικού Λυκείου και Δ' Τάξη Εσπερινού Λυκείου
ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ**

**ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ
ΕΚΔΟΣΕΩΝ «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»**

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

**Ομάδα εργασίας για το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής
Πολιτικής**

**Προσαρμογή: Αργυροπούλου Βασιλική, Εκπαιδευτικός
Επιμέλεια: Πασιαλή Κυριακή, Εκπαιδευτικός**

**Επιστημονικός υπεύθυνος: Βασίλης Κουρμπέτης,
Σύμβουλος Α΄ του Υ.ΠΟ.ΠΑΙ.Θ**

**Υπεύθυνη του έργου: Μαρία Γελαστοπούλου,
M.Ed. Ειδικής Αγωγής**

**Τεχνική υποστήριξη: Κωνσταντίνος Γκυρτής,
Δρ. Πληροφορικής**

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το εγχειρίδιο αυτό επιδιώκει να προσεγγίσει τα διεθνή γεγονότα της σύγχρονης εποχής με τρόπο συστηματικό και αντικειμενικό, μακριά από αισθήματα φανατισμού και μισαλλοδοξίας. Η ελληνική ιστορία εξετάζεται ενταγμένη στο ευρύτερο πλαίσιο της παγκόσμιας ιστορίας και ειδικά της ευρωπαϊκής, της οποίας και αποτελεί οργανικό τμήμα.

Το κείμενο του εγχειριδίου έχει συνταχθεί με κοινή ευθύνη όλων των συγγραφέων. Ειδικότερα, εντούτοις, έχουν επιληφθεί της συγγραφής των κεφαλαίων που αφορούν την περίοδο έως τη συνομολόγηση της Συνθήκης της Λωζάννης (Κεφ. Α-Γ) ο Ιωάννης Κολιόπουλος, έως τη λήξη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου (Κεφ. Δ-Ε) ο Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, του αντίστοιχου που αφορά τη μεταπολεμική περίοδο (Κεφ. Στ) ο Ευάνθης Χατζηβασιλείου. Οι πολιτιστικές εξελίξεις (Κεφ. Ζ) αποτέλεσαν αντικείμενο συγγραφικής ενασχόλησης της Χάριτος Σχολινάκη. Η σύνθεση του ιστορικού και παιδαγωγικού υλικού που εντάχθηκε στο βιβλίο του καθηγητή αποτέλεσε αντικείμενο φροντίδας του Θεόδωρου Νημά.

Οι συγγραφείς

Οι "πηγές" είναι αναπόσπαστο τμήμα της ιστορικής αφήγησης, της δίνουν αμεσότητα, τη φωτίζουν και την ερμηνεύουν. Αναλύονται στην τάξη με τη συνεργασία καθηγητή και μαθητών αλλά σε καμιά περίπτωση δεν αποτελούν αντικείμενο για εξέταση. Το ίδιο συμβαίνει και με τις χρονολογίες που συνοδεύουν, ως βιογραφικό στοιχείο, τα διάφορα ιστορικά πρόσωπα. Έχουν τεθεί για τον ιστορικά αναγκαίο χρονολογικό προσανατολισμό του μαθητή και δεν πρέπει να απαιτούνται κατά την εξέταση.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

- 1) Θ. Βρυζάκης, «Έξοδος του Μεσολογγίου», 1853, Εθνική Πινακοθήκη και Μουσείο Αλέξανδρου Σούτζου, Αθήνα.
- 2) Εζέν Ντελακρουά (Eugene Delacroix, 1798-1863) «Η Ελευθερία οδηγεί τον λαό», 1830, Μουσείο Λούβρου, Παρίσι.
- 3) Ελληνικό στρατιωτικό τμήμα παρελαύνει κάτω από την Αψίδα του Θριάμβου στο Παρίσι στις 14 Ιουλίου 1919.
- 4) Σοβιετικοί στρατιώτες θωρακισμένων εκδηλώνουν τη χαρά τους για την παράδοση της 6ης γερμανικής στρατιάς στο Στάλινγκραντ.
- 5) Το κτίριο του ΟΗΕ.
- 6) Η αίθουσα του Ευρωκοινοβουλίου

3. Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΟΝ Β' ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΠΟΛΕΜΟ ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Η απόκρουση της ιταλικής εισβολής στην Αλβανία. Η ελληνική κυβέρνηση, παρά την έκδηλη συμπάθεια προς τη Μ. Βρετανία και τους δυτικούς Συμμάχους, δεν απέκλινε, μετά την έναρξη του πολέμου, από τους θεμελιακούς κανόνες της ουδετερότητας. Η εφαρμογή εντούτοις της πολιτικής αυτής δεν άρκεσε για να αποτρέψει, όπως επιδίωκε, την εμπλοκή στην ένοπλη σύρραξη. Ο Μουσολίνι, μετά την πολεμική έξοδο στο πλευρό της χιτλερικής Γερμανίας, διείδε στην κατάληψη της Ελλάδας το πρώτο βήμα προς την εξασφάλιση του στρατηγικού ελέγχου της Ανατολικής Μεσογείου. Είχε προηγηθεί προς την κατεύθυνση αυτή η κατάληψη της Αλβανίας από τον Απρίλιο του 1939.

Τα χαράματα της 28ης Οκτωβρίου 1940, παρακάμπτοντας τις επιφυλάξεις του Βερολίνου, η Ιταλία απαίτησε τηλεσιγραφικά από την Αθήνα την εκχώρηση της κυριαρχίας επί σημαντικού τμήματος του ελληνικού εθνικού εδάφους. Ο Ιωάννης Μεταξάς απέρριψε την ιταμή αξίωση: η Ελλάδα θα υπεράσπιζε, έστω και με τα όπλα, τα κυριαρχικά της δικαιώματα. Η αντίδραση του Έλληνα πρωθυπουργού θα συνοψιστεί έκτοτε στη λέξη «ΟΧΙ». Την ίδια στάση υιοθέτησαν αμέσως και όλοι οι Έλληνες, σπεύδοντας με ενθουσιασμό στο μέτωπο των επιχειρήσεων και στηρίζοντας έκτοτε με κάθε μέσο την αντίσταση στον εισβολέα.

Ο Ιταλός Πρέσβης, Εμανουέλε Γκράτσι, επιδίδει στον πρωθυπουργό της Ελλάδας, Ιωάννη Μεταξά, το ιταλικό τηλεσίγραφο στις 28 Οκτωβρίου 1940
«Την καθορισμένη ώρα, δέκα περίπου λεπτά πριν από

τις 3, ο Στρατιωτικός Ακόλουθος, ο διερμηνέας και εγώ φθάσαμε στην καγκελλόπορτα της μικρής βίλλας, όπου έμενε ο Πρωθυπουργός. Ο comm. De Santo είπε στον φρουρό να ειδοποιήσει τον Πρωθυπουργό ότι ο Πρέσβυς της Ιταλίας επιθυμούσε να γίνει δεκτός για μία άκρως επείγουσα ανακοίνωση. Ο φρουρός άρχισε να κτυπά ένα ηλεκτρικό κουδούνι που επικοινωνούσε με το εσωτερικό του σπιτιού, αλλά το υπηρετικό προσωπικό κοιμόταν. Περιμέναμε για μερικά ατέλειωτα λεπτά μπροστά στην καγκελλόπορτα. Μες στην βαθιά σιωπή της νύχτας ακουγόταν το γαύγισμα ενός σκύλου. Επί τέλους το κουδούνισμα ξύπνησε τον ίδιο τον Μεταξά, ο οποίος έκανε την εμφάνισή του σε μία μικρή πόρτα υπηρεσίας και, αναγνωρίζοντάς με, διέταξε τον φρουρό να με αφήσει να περάσω. Οι δύο συνοδοί μου έμειναν στον δρόμο περιμένοντάς με, έξω από την καγκελλόπορτα. Ο Μεταξάς είχε φορέσει μια σκούρη μάλλινη ρόμπα, από τον γιακά της οποίας φαινόταν ένα μετριότατο βαμβακερό νυκτικό. Μου έσφιξε το χέρι, με έβαλε μέσα και με άφησε να περάσω σε ένα μικρό σαλό-νι, το συνηθισμένο σαλονάκι μιας μικροαστικής εξοχικής βιλλίτσας. Αυτό το περιβάλλον αλά Guido Gozzano, με τα κακόγουστα "καλά" του πράγματα μ' έκανε να αναλογιστώ προς στιγμήν με κάποιο πικρό κρυφό χαμόγελο την Βίλλα Τορλόνια. Μόλις καθίσαμε του είπα ότι η Κυβέρνησή μου μου είχε αναθέσει να του κάμω μία άκρως επείγουσα ανακοίνωση και χωρίς άλλα λόγια του έδωσα το κείμενο. Ο Μεταξάς άρχισε να το διαβάζει. Τα χέρια που κρατούσαν το χαρτί έτρεμαν ελαφρά και μέσα από τα γυαλιά έβλεπα τα μάτια να βουρκώνουν, όπως συνήθιζε όταν ήταν συγκινημένος. Όταν τελείωσε την ανάγνωση, με κοίταξε κατά πρόσωπο και μου είπε με φωνή λυπημένη αλλά σταθερή: "Alors, c' est la guerre"».

Εμανουέλε Γκράτσι, Η αρχή του τέλους (η επιχείρηση κατά της Ελλάδος), μτφρ. Χρυσώ Γκίκα, Εστία, Αθήνα 1980, σ. 284- 285.

Η αποτυχία της ιταλικής εαρινής επίθεσης (Μάρτιος 1941) επέσπευσε την παρέμβαση του γερμανικού στρατού τον Απρίλιο του 1941.

Πάνω: Έλληνες στρατιώτες επιτίθενται για την κατάληψη κάποιου υψώματος. Κάτω: Το περιμάχητο ύψωμα 731 μετά τους ιταλικούς βομβαρδισμούς τον Μάρτιο του 1941.

Στη διάρκεια των πρώτων ημερών του πολέμου ο ελληνικός στρατός, με αρχιστράτηγο τον **Αλέξανδρο Παπάγο**, κατόρθωσε να ανακόψει την προέλαση των ιταλικών στρατευμάτων στην Ήπειρο. Στις 14 Νοεμβρίου αντεπιτέθηκε κατά του εχθρού στην Αλβανία, από όπου και είχε εκδηλωθεί η εισβολή. Η κατάληψη της Κορυτσάς, της Πρεμετής, του Πόγραδετς, του Αργυροκάστρου, των Αγίων Σαράντα και, τέλος, στις αρχές Ιανουαρίου 1941, της Κλεισούρας σφράγισε τη νικηφόρα πορεία του ελληνικού στρατού σε εδάφη κατοικημένα και από αλύτρωτο ελληνικό πληθυσμό. Η παραπέρα όμως προέλαση ανακόπηκε εξαιτίας των εξαιρετικά δυσμενών καιρικών συνθηκών. Η «εαρινή» εντούτοις επίθεση* που εξαπέλυσαν οι Ιταλοί τον Μάρτιο του 1941 αποκρούστηκε.

Ο Μεταξάς για τον πόλεμο (1940)

«Περισσότερο καθησυχαστική ήταν η απάντηση του Μεταξά στο βρετανικό ερώτημα ως προς τις προθέσεις του μετά την ήττα της Ιταλίας [σε εμπιστευτική συζήτησή τους τον Δεκέμβριο του 1940]. Ο Πάλερετ έθεσε το ερώτημα χωρίς περιστροφές. Γνώριζε ότι σε περίπτωση γερμανικής επιθέσεως η Ελλάς θα πρόβαλλε αντίσταση. Αν όμως δεν εισέβαλλε η Γερμανία, "θα κήρυσσε η Ελλάς τον πόλεμο εναντίον της"; Όταν ο Μεταξάς απάντησε καταφατικά, ο Βρετανός πρεσβευτής ρώτησε αν οι Έλληνες δεν θα θεωρούσαν ότι, μετά την ήττα της Ιταλίας, δεν ήταν σκόπιμη ένοπλη αναμέτρηση με τη Γερμανία για να πάρει την απάντηση: "Μπορείτε ν' αφήσετε σ' εμένα αυτή την ευθύνη". Διέθετε, όπως δήλωσε στον πρεσβευτή, όσα στοιχεία χρειαζόνταν εναντίον της Γερμανίας και ήταν διατεθειμένος να τα δημοσιεύσει. Διαβεβαίωσε επίσης ο Μεταξάς τον Πάλερετ ότι

ήταν καθήκον της Ελλάδος να "συμπαρασταθή" στη Βρετανία εναντίον της Γερμανίας, όπως η Βρετανία είχε συμπαρασταθεί στην Ελλάδα εναντίον της Ιταλίας – διαβεβαίωση που είναι βέβαιο πως ήταν προϊόν ειλικρινούς ευγνωμοσύνης και όχι πικρίας.

Άλλωστε, δεν μπορούσε να υπάρξει ειρήνη για καμιά χώρα πριν από την ήττα της Γερμανίας, όπως εξήγησε ο δικτάτορας, προς μεγάλη ικανοποίηση του πρεσβευτή. Ο Μεταξάς απέφυγε ακόμη -προς μεγάλη ανακούφιση του Πάλερετ- να θίξει την πιο επίμαχη πλευρά της ανεπίσημης αλλά στενής συνεργασίας ανάμεσα στην Ελλάδα και τη Βρετανία: τις συγκεκριμένες υποχρεώσεις που ήταν διατεθειμένη ν' αναλάβει η Βρετανία σε αντάλλαγμα για την παραμονή της Ελλάδος στον πόλεμο ως την τελική ήττα του Άξονος».

Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος, Η δικτατορία του Μεταξά και ο πόλεμος του '40, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 230-231.

Η πρώτη ημέρα της σύγκρουσης στα υψώματα 731 και Μπρέγκου Ράπιτ

«Στις 06:00 [της 9ης Μαρτίου 1941] αρχίζει η Ιταλική Εαρινή Επίθεση. Ξαφνικά όλος ο τομέας της 1ης Μεραρχίας Πεζικού [Θεσσαλίας] συγκλονίζεται από ορυμαγδό εκρήξεων βλημάτων Πυροβολικού παντός διαμετρήματος και βαρέων όλμων. Η διάταξη της Μεραρχίας βάλλεται σε όλο το πλάτος και βάθος. Υπολογίζεται ότι βάλλει ένα πυροβόλο ανά μέτρο μετώπου. Τα πάντα ανασκάνονται [...].

Στις 09:00 αρχίζει η κανονική επίθεση κατά του υψ. 731 και του Μπρέγκου Ράπιτ. Το ιταλικό Πεζικό προχωρεί με την ΑΥ [=Άμεση Υποστήριξη] του ΠΒ [=Πυροβολικού] του, βέβαιο ότι, στα υψώματα αυτά, που τα ανασκάλεψε με νύχια πυρωμένα το πνεύμα της οργής, δεν

θ' ανάσαινε πια ψυχή ζωντανή. Με την άρση των ιταλικών πυρών πυροβολικού της ΑΥ, τους παραλαμβάνουν τα πυρά ανασχέσεως του ελληνικού Πυροβολικού και τους αποδεκατίζουν. Όμως παρά τις μεγάλες απώλειες διέρχονται τον φραγμό και προχωρούν. Και τότε έγινε το θαύμα. Μέσα απ' τα χώματα, τις πέτρες, τα κομματιασμένα συρματοπλέγματα, τους ξεκοιλιασμένους γαιόσακκους, αναδείχτηκαν ανθρώπινα όντα, σαν να βρυκολάκιαζαν, ανασηκώθηκαν, έσφιξαν στο μάγουλο το όπλο, σημάδεψαν, έριξαν στο ψαχνό. Τα ελληνικά πολυβόλα με το βαρύ τους κροτάλισμα γάζωναν τον αέρα. Οι Ιταλοί αιφνιδιάζονται, καθελώνονται. Οι ελάχιστοι επιζώντες Έλληνες, την κατάλληλη στιγμή, εξέρχονται των κατεστραμμένων χαρακωμάτων τους και με εφ' όπλου λόγχη και την κραυγή "ΑΕΡΑ" αντεπιτίθενται. Οι Ιταλοί ανατρέπονται και υποχωρούν προς την αρχική γραμμή εξορμήσεώς τους, καταδιωκόμενοι αρχικά από τους μαχητές και στη συνέχεια από τα πυρά του ελληνικού Πυροβολικού.

Οι Ιταλοί επιτίθενται εκ νέου με νέα τμήματα. Το ίδιο σκηνικό επαναλαμβάνεται. Οι Ιταλοί καταφέρνουν να διατηρήσουν ένα μικρό ύψωμα με υποδείκτη 717, μαστό του 731, 500 περίπου μέτρα μπροστά του, όπου ήταν εγκαταστημένες οι Προφυλακές Μάχης. Ανακαταλαμβάνεται με αντεπίθεση από το εφεδρικό τμήμα του Τάγματος του Κασλά.

Στις 12:00 εξαπολύουν τρίτη επίθεση στο 731 και στο Μπρέγκου Ράπιτ. Αποκρούονται και πάλι, αλλά καταλαμβάνουν εκ νέου το ύψ. 717 προ του 731. Δεν επιχειρείται ανακατάληψη του, διότι το ύψωμα δεν θεωρείται σημαντικό και οι υπολογιζόμενες απώλειες υπερβολικές.

Στις 14:00 εξαπολύουν τέταρτη επίθεση και στις 16:50 πέμπτη και στα δύο υψώματα, σι οποίες επίσης από-

κρούονται. Έτσι η πρώτη ημέρα της επιθέσεως στον τομέα της 1ης Μεραρχίας τερματίστηκε με πενιχρά, για τον εχθρό, αποτελέσματα, αφού το μόνο ύψωμα που κατέλαβε ήταν το ύψ. 717 των Προφυλακών Μάχης. Αυτό ήταν και το μόνο ύψωμα που κατέλαβαν οι Ιταλοί κατά την Εαρινή Επίθεση [...].

Το Β' Σ.Σ. [...] [στις 12 Μαρτίου 1941] διέταξε την αντικατάσταση του 5ου Συντάγματος [Τρικάλων] και του Ι/51 Τάγματος [Τρικάλων] [...] από το 19ο Σύνταγμα Σερρών, λόγω της σημαντικής φθοράς που είχε υποστεί κατά τον 4ήμερο αγώνα [...]. Ο αγώνας στο ύψ. 731 θα μπορούσε να συγκριθεί με την Μάχη του Μαραθώνα, υπερτερώντας όμως στο ότι εκεί ο αγώνας κρίθηκε σε μία ημέρα, ενώ εδώ σε 15 περίπου ημέρες με 3 έως 5 απόκρούσεις εχθρικών επιθέσεων σχεδόν κάθε ημέρα. Θα μπορούσε να συγκριθεί με τη θυσία του Λεωνίδα και των 300 Σπαρτιατών και 700 Θεσπιέων στις Θερμοπύλες, υπερτερώντας όμως στο ότι ο εχθρός εκεί, έστω και ανορθόδοξα, κατάφερε να περάσει, ενώ εδώ δεν μπόρεσε, παρ' ότι ο συσχετισμός των δυνάμεων και των μέσων, σε σχέση με το πλάτος του μετώπου, ήταν περίπου ο ίδιος [...].».

Ιωάννης Μυτιληναίος, «Η Τιτανομαχία του Υψώματος 731 (9-25 Μαρτίου 1941) και η συμβολή του 5ου Συντάγματος Πεζικού Τρικάλων», Τρικαλινά. 21 (2001). σ. 274-287.

Ρίψη Γερμανών αλεξιπτωτιστών κατά τη μάχη της Κρήτης (20-31 Μαΐου 1941). Οι Γερμανοί κατέλαβαν την Κρήτη με επίθεση από αέρος λόγω της βρετανικής υπεροπλίας στη θάλασσα. Η σθεναρή αντίσταση των Κρητών προκάλεσε σημαντικές απώλειες στις γερμανικές δυνάμεις.

Η επικράτηση των Ελλήνων στον πόλεμο κατά της φασιστικής Ιταλίας, σε εποχή που όλες οι χώρες της Ευρώπης είχαν -συχνά και εθελούσια- υποταγεί στον Άξονα, χαιρετίστηκε ως νίκη των ελεύθερων λαών κατά των δυνάμεων της βίας και του ολοκληρωτισμού. Και στο στρατηγικό πεδίο, όμως η νίκη των Ελλήνων απέτρεψε την επικράτηση του Άξονα στο βόρειο ήμισυ της Ανατολικής Μεσογείου και, κατ' επέκταση, σε τμήμα τουλάχιστον της Μέσης Ανατολής.

Η γερμανική εισβολή και η μάχη της Κρήτης. Ενώ εξελίσσονταν οι επιχειρήσεις στο αλβανικό μέτωπο, ο Χίτλερ, διαρρηγνύοντας τις φιλικές έως τότε σχέσεις του με τον Στάλιν, είχε καταρτίσει, όπως είδαμε προηγουμένως, το σχέδιο «Μπαρμπαρόσα» για την εισβολή στη Σοβιετική Ένωση στα μέσα Μαΐου του 1941. Προκειμέ-

νου όμως να προχωρήσει στην εφαρμογή του σχεδίου αυτού, όφειλε να ασφαλίσει τα νώτα του, εξουδετερώνοντας προληπτικά κάθε εστία απειλής στη Βαλκανική Χερσόνησο ή στο Αιγαίο Πέλαγος. Με το σκεπτικό αυτό κατάρτισε, τον Δεκέμβριο του 1940, και το σχέδιο «Μαρίτα» για την εισβολή στην Ελλάδα, κατά της οποίας και επιτέθηκε στις 6 Απριλίου 1941. Μόνοι, με την επικουρία ενός ανεπαρκούς βρετανικού αγήματος, οι Έλληνες αντιστάθηκαν και κατά του νέου εισβολέα με σθένος και αποφασιστικότητα. Η άμυνα ιδίως που προέταξαν κατά μήκος της «οχυρής γραμμής», στα ελληνοβουλγαρικά σύνορα, προκάλεσε τον θαυμασμό των ίδιων των Γερμανών. Η υπεροχή όμως των στρατευμάτων εισβολής σε οργάνωση και σε οπτικά μέσα ήταν έκδηλη: η Θεσσαλονίκη καταλήφθηκε στις 9 Απριλίου και η Αθήνα στις 27 Απριλίου. Τα νικηφόρα στρατεύματα του αλβανικού μετώπου θα υποχωρήσουν ατάκτως, ο πρωθυπουργός Αλέξανδρος Κορυζής θα αυτοκτονήσει και ο διάδοχος του, Εμμανουήλ Τσουδερός, καθώς και ο βασιλιάς Γεώργιος Β' θα δοκιμάσουν να αντισταθούν από κοινού με τους Βρετανούς στην Κρήτη. Εκεί θα διεξαχθεί, κατά το τελευταίο δεκαήμερο του Μαΐου, η τελευταία μάχη επί ελληνικού εδάφους. Οι Γερμανοί κατόρθωσαν να αποβιβάσουν στρατεύματα από αέρος, τα οποία και έκαμψαν, στη συνέχεια, την αντίσταση των Συμμάχων. Οι ίδιοι οι Κρήτες όμως, αντιμετωπίζοντας τον εισβολέα με κάθε διαθέσιμο μέσο, έδωσαν, για πρώτη φορά, περιεχόμενο στην έννοια του «λαϊκού» πολέμου.

Άοπλοι αναμένουν την εκτέλεση τους από τους Γερμανούς. Φωτογραφία από το Κοντομαρί Χανίων, κρητικό χωριό που κατέστρεψαν ολοκληρωτικά οι κατοχικές δυνάμεις, στις 3 Ιουνίου 1941, σε αντίποινα για την αντίσταση των πολιτών του κατά τη μάχη της Κρήτης.

Η σημασία της ένοπλης ελληνογερμανικής σύρραξης είναι μεγάλη. Η αναγκαστική στροφή στα Βαλκάνια υποχρέωσε τον Χίτλερ να αναβάλει την εκτέλεση της επιχείρησης «Μπαρμπαρόσα» κατά της Σοβιετικής Ένωσης. Η μετάθεση της ημερομηνίας έναρξής της, από τα μέσα Μαΐου στις 22 Ιουνίου, είχε ως αποτέλεσμα να μην προλάβουν τελικώς τα γερμανικά στρατεύματα τον Νοέμβριο του 1941 να καταλάβουν το Λένινγκραντ και τη Μόσχα, προτού ακινητοποιηθούν εξαιτίας των αντίξωων καιρικών συνθηκών του ρωσικού χειμώνα.

Επιστολή του Γεωργίου Βλάχου προς τον Αδόλφο Χίτλερ

**«Γεώργιος Βλάχος
ΑΝΟΙΚΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ**

**Προς την Α.Ε. τον κ. Α. Χίτλερ
Σάββατον, 8 Μαρτίου 1941**

[...] Και σεις; Σεις -λέγουν πάντοτε- θα επιχειρήσετε να εισβάλετε εις την Ελλάδα. Και ημείς, Λαός αφελής ακόμη, δεν το πιστεύομεν. Δεν πιστεύομεν ότι στρατός με ιστορίαν και παράδοσιν θα θελήση να κηλιδωθή διά μιας πράξεως παναθλίας. Δεν πιστεύομεν ότι ένα κράτος πάνοπλον, ογδοήκοντα πέντε εκατομμυρίων ανθρώπων, μαχόμενον διά να δημιουργήση εις τον Κόσμον "νέαν τάξιν πραγμάτων" -τάξιν φανταζόμεθα αρετής- θα ζητήση να πλευροκοπήση ένα Έθνος μικρόν που αγωνίζεται υπέρ της ελευθερίας του, μαχόμενον προς μίαν Αυτοκρατορίαν σαράντα πέντε εκατομμυρίων.

Διότι τι θα κάμη ο στρατός αυτός, Εξοχώτατε, αν, αντί πεζικού, πυροβολικού και μεραρχιών, στείλη η Ελλάς φύλακας εις τα σύνορά της είκοσι χιλιάδας τραυματιών, χωρίς πόδια, χωρίς χέρια, με τα αίματα και τους επιδέσμους διά να τον υποδεχθούν;... Αυτούς τους στρατιώτας φύλακας θα υπάρξη Στρατός διά να τους κτυπήση; Αλλ' όχι, δεν πρόκειται να γίνη αυτό. Ο ολίγος ή πολύς Στρατός των Ελλήνων, που είναι ελεύθερος, όπως εστάθη εις την Ήπειρον, θα σταθή, αν κληθή, εις την Θράκην. Και τι να κάμη; Θα πολεμήση. Και εκεί. Και θα αγωνισθή. Και εκεί. Και θ' αποθάνη. Και εκεί. Και θ' αναμείνη την εκ Βερολίνου επιστροφήν του δρομέως, ο οποίος ήλθε προ πέντε ετών και έλαβεν από την Ολύμπιον το φως, διά να μεταβάλη εις δαυλόν την λαμπάδα και φέρη την πυρκαϊάν εις τον μικρόν την έκτασιν, αλλά μέγιστον αυτόν τόπον ο οποίος, αφού έμαθε τον κόσμον όλον να ζη, πρέπει τώρα να τον μάθη και να αποθνήσκη».

Περιοδικό Ευθύνη, Κείμενα της Μεθορίου/5, «28 Οκτωβρίου 1940. Η Ελλάδα στο χαράκωμα της ελευθερίας. Έκκληση και Μανιφέστο πνευματικών ανθρώπων την 28η Οκτωβρίου 1940», Αθήνα 1980:, σ. 55-56.

Φόρος τιμής στους Έλληνες από τους διανοούμενους της Γαλλίας

● **Albert Camus**

«[...]Την ιδέα που έχουμε για την ελευθερία την οφείλουμε στην Ελλάδα, μαζί με πολλές άλλες, που κάνουν τον άνθρωπο περήφανο. Γι' αυτό βεβαίως η είσοδος των Γερμανών στην Αθήνα υπήρξε γι'αυτούς που με περιβάλλουν και για μένα τον ίδιο το πιο σπαρακτικό σύμβολο των όσων υποφέραμε πέντε ολόκληρα χρόνια. Αλλά ταυτόχρονα διατηρήσαμε στην καρδιά μας την ανάμνηση και το παράδειγμα του εκπληκτικού Αλβανικού Πολέμου. Η Ελλάδα, μετά την Ισπανία, μας δίδαξε, μέσα στην οργή και στην πίκρα, πως μπορεί να έχει δίκιο και να νικηθείς.

Αλλά η Ελλάδα είναι η πρώτη που έκανε να κατανοήσει ο κόσμος πως οι άνθρωποι της ελευθερίας μπορούσαν να είναι επίσης και οι άνθρωποι του θάρρους και πως καμιά ήττα δεν ήταν αιώνια. Αυτός ο μικρός λαός απόδειχτηκε ισάξιος με το καταπληκτικό παρελθόν του. Τι μάθημα και τι ανακούφιση να βλέπεις πως ο πιο υψηλός πολιτισμός δεν αφαιρεί τίποτε από τα προτερήματα της καρδιάς και από τη δύναμη της ψυχής! Ας κρίνουμε τι σήμαινε αυτό το δίδαγμα για ανθρώπους αφοπλισμένους, παραδομένους στην πιο τερατώδη τυραννία και αποφασισμένους να ξεπεράσουν όλα όσα έπρεπε να ξεπεραστούν. Αυτός είναι ο λόγος της ευγνωμοσύνης μου, μιας σιωπηρής ευγνωμοσύνης, που μπορώ να εκφράσω χάρη σε σας, σύμφωνα με τα μέσα μου και με τη θέση μου. Πέστε στους Έλληνες φίλους μας, όταν γυρίσετε εκεί, για τον αδερφικό θαυμασμό που νιώθουν γι' αυτούς οι Γάλλοι συγγραφείς».

● **Jean Paul Sartre**

«Ο ελληνικός λαός ήταν από τους πρώτους που ξεσηκώθηκε ενάντια στον ιταλικό φασισμό και ενάντια στη φασιστική τυραννία. Για πέντε χρόνια όλες οι χώρες του κόσμου είδαν στην ελληνική Αντίσταση, το ίδιο το σύμβολο του θάρρους και της πίστης. Η Ελλάδα απόδειξε πως μια ήττα οφειλόμενη στην αριθμητική υπεροχή του αντιπάλου μπορεί να μετατραπεί σε νίκη όταν δεν γίνεται αποδεχτή».

Roger Millieux (επιμ.), Κείμενα και μαρτυρίες Γάλλων. Απόδοση κειμένων στα ελληνικά Τ. Δρακοπούλου, απόδοση ποιημάτων, Τ. Πατρίκιος, Κέδρος, Αθήνα 1980, σ. 201-202, 293.

Η συνέχιση του ένοπλου αγώνα στο πλευρό των Συμμάχων. Μετά την κατάληψη του εθνικού εδάφους και την επιβολή της εχθρικής κατοχής από τους συμμάχους του Άξονα, Γερμανούς, Ιταλούς και Βουλγάρους, η ελληνική κυβέρνηση μετέφερε την έδρα της έξω από την Ελλάδα - στο Κάιρο, στη Νότια Αφρική και, τελικά, στο Λονδίνο. Η εξόριστη πλέον ελληνική κυβέρνηση, μετά την επίσημη αναγνώριση της από τα συμμαχικά κράτη, θα υπερασπίσει, με όσα μέσα διαθέτετε, τα εθνικά συμφέροντα. Προέταξε, στο όνομα των μόλις διακηρυγμένων αρχών του «Χάρτη του Ατλαντικού», τη διεκδίκηση των εξακολουθητικά αλύτρωτων εδαφών της Δωδεκανήσου, της Βόρειας Ηπείρου και -διακριτικά έναντι της συμμαχού Μ. Βρετανίας- της Κύπρου. Παράλληλα, αναζήτησε λύσεις στο επισιτιστικό πρόβλημα των κατοίκων της κατεχόμενης Ελλάδας. Τέλος, συγκρότησε αξιόμαχα ένοπλα σώματα που συνέχισαν τον πόλεμο στα μέτωπα της Ανατολικής Μεσογείου. Άξια ιδιαίτερης μνείας είναι η συμμετοχή του στρατού ξηράς στις μάχες του Ελ Αλαμείν και του Ρίμινι, οι επιδρομές του Ιερού Λόχου

στο Αιγαίο, η πλούσια δράση του ναυτικού -θρυλικά τα ονόματα των αντιτορπιλικών «Βασίλισσας Όλγας» και «Αδρία»-και η ενεργή παρουσία της πολεμικής αεροπορίας.

Φωτογραφία από την ελληνική συμμετοχή στη μάχη του Ελ Αλαμείν. Στη μάχη αυτή (Νοέμβριος 1942), που ανέκοψε την πορεία του Ρόμελ στη Βόρεια Αφρική, συμμετείχαν και ελληνικές μονάδες υπό βρετανική διοίκηση. Η ελληνική συμβολή στον συμμαχικό αγώνα συνεχίστηκε παρά την κατοχή της χώρας από τους Γερμανούς.

Η κατεστραμμένη γέφυρα του Γοργοποτάμου. Η ανατίναξη της στις 25 Νοεμβρίου 1942 υπήρξε αποτέλεσμα της συντονισμένης δράσης των ελληνικών αντιστασιακών ομάδων του ΕΔΕΣ-ΕΟΕΑ και του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ, υπό την καθοδήγηση αγγλικού κλιμακίου με επικεφαλής τον συνταγματάρχη Μάγιερς.

Η Εθνική Αντίσταση κατά των δυνάμεων του Άξονα και η σημασία της. Η ανάπτυξη ενός ισχυρού κινήματος Εθνικής Αντίστασης στην κατεχόμενη Ελλάδα υπήρξε αποτέλεσμα της άρνησης του ελληνικού λαού να συμβιβαστεί με το καθεστώς της τριπλής εχθρικής κατοχής -Γερμανών, Ιταλών και Βουλγάρων- σε βάρος των θεμελιωδών δικαιωμάτων και των ελευθεριών του.

Τα Καλάβρυτα καταστράφηκαν και ο πληθυσμός τους εξοντώθηκε στις 9-13 Δεκεμβρίου 1943 από τον γερμανικό κατοχικό στρατό σε αντίποινα για αντιστασιακές ενέργειες. Στη φωτογραφία Γερμανοί στρατιώτες ξεκουράζονται, ενώ πίσω τους τα Καλάβρυτα καίγονται.

Τις αρχικές μεμονωμένες πράξεις αντίστασης κατά του κατακτητή διαδέχτηκαν η σύσταση και η δράση ισχυρών μαζικών οργανώσεων, όπως ήταν, κατά σειρά σπουδαιότητας, το **ΕΑΜ***, ο **ΕΔΕΣ*** και η **ΕΚΚΑ***. Αριθμητικά ασθενέστερες υπήρξαν οι οργανώσεις των πόλεων, «αόρατες στρατιές», οι οποίες, σε συνεργασία με το Συμμαχικό Στρατηγείο Μέσης Ανατολής, είχαν κυρίως επωμιστεί την ευθύνη για τη διενέργεια δολιοφθορών και κατασκοπείας. Πουθενά στην Ευρώπη η αντιστασιακή κίνηση δεν υπήρξε, αναλογικά με τον πληθυσμό της χώρας, τόσο καθολική και ο αριθμός των συνεργατών του κατακτητή τόσο περιορισμένος! Μόνοι οι Έλληνες εξάλλου μεταξύ των κατακτημένων λαών κα-

τόρθωσαν, αντιδρώντας μαζικά, να μη συμμετάσχουν στην εκστρατεία κατά της Σοβιετικής Ένωσης. Το τίμημα όμως της αντίστασης αυτής υπήρξε βαρύ: εκτελέσεις, βασανισμοί, φυλακίσεις έπληξαν χιλιάδες αγωνιστές.

Στις 10 Ιουνίου 1944 ο γερμανικός στρατός πυρπόλησε το Δίστομο, αφού εξόντωσε τον άρρενα πληθυσμό του χωριού. Στη φωτογραφία, Γερμανοί στρατιώτες με φόντο το κατεστραμμένο Δίστομο.

Οραματισμός του ευρωπαϊκού μέλλοντος της Ελλάδας μέσα στις φλόγες του πολέμου

«9 Δεκεμβρίου 1942. [...] Μου είναι αδύνατον να ξεχωρίσω την έγνοια μου για την Ελλάδα από την έγνοια μου για την Ευρώπη ολόκληρη. Ο εθνικισμός στις μέρες μας είναι επαρχιωτισμός. Πώς είναι νοητή μια καινούρια

Ελλάδα χωρίς μια καινούρια Ευρώπη, χωρίς έναν καινούριο κόσμο; Μονάχα αφελείς και καθυστερημένοι τύποι μπορούν να φαντάζονται ότι μια μεγαλωμένη Ελλάδα αρκεί για την ευτυχία του ελληνικού λαού. Άλλος ο δέκατος ένατος και άλλος ο εικοστός αιώνας. Για την ευτυχία του ελληνικού λαού απαραίτητο είναι ό, τι ακριβώς είναι απαραίτητο για την ευτυχία όλων των ευρωπαϊκών λαών: μια καινούρια Ευρώπη, αληθινότερη, θεμελιωμένη σ' ένα ενιαίο, οργανικά διαρθρωμένο, υπερεθνικό πολιτικό καθεστώς».

Παναγιώτης Κανελλόπουλος, Ημερολόγιο Κατοχής, 31 Μαρτίου 1942 - 4 Ιανουαρίου 1945, Εστία, Αθήνα 20 033, ο. 243. Ο Π. Κανελλόπουλος διατέλεσε αντιπρόεδρος και υπουργός Εθνικής Άμυνας της εξόριστης κυβέρνησης Εμμ. Τσουδερού.

Ο Άντονι Ίντεν, υπουργός Εξωτερικών της Μ. Βρετανίας, για την ελληνική συμβολή στη συμμαχική νίκη «Άσχετα προς ό,τι θα πουν οι ιστορικοί του μέλλοντος, εκείνο που εμείς μπορούμε να πούμε τώρα είναι ότι η Ελλάς πρώτη έδωσε αλησμόνητο μάθημα στον Μουσολίνι, ότι αυτή υπήρξε η αφορμή της εθνικής επανάστασης στη Γιουγκοσλαβία εναντίον του Άξονα, ότι αυτή, με τη μικρή βοήθεια που σταθήκαμε τότε ικανοί να της δώσουμε, κράτησε τους Γερμανούς στο ηπειρωτικό της έδαφος και στην Κρήτη επί έξι εβδομάδες, ότι αυτή ανέτρεψε τη χρονολογική σειρά όλων των σχεδίων του γερμανικού Επιτελείου και έτσι επέφερε ριζική μεταβολή στις εκστρατείες του και ίσως στην όλη πορεία του πολέμου. Εμείς οι Άγγλοι δε θα λησμονήσουμε ποτέ την ανακούφιση και την παρηγορία που μας προσέφερε κατά τις αγωνιώδεις εκείνες στιγμές του πολέμου η τιμιότητα και η αξιοπρέπεια της στάσεως των Ελλήνων».

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1978, τ. ΙΕ', σ. 457.

Η ανατίναξη της γέφυρας του Γοργοποτάμου υπήρξε μια από τις σημαντικότερες αντιστασιακές πράξεις «Η επιχείρηση κατά της γέφυρας του Γοργοπόταμου (1942), σύμφωνα με τον ίδιο τον Τσώρτσιλ, μπορεί να θεωρηθεί σα μακρινό προοίμιο της μάχης του Ελ Αλαμείν, γιατί κόβει το δρόμο εφοδιασμού των στρατευμάτων του Ρόμμελ μέσω της Ελλάδας. Τα σαμποτάζ εντείνονται, οι συγκοινωνίες παρεμποδίζονται σοβαρά [...]. Ο αντάρτικος πόλεμος, απλωμένος σ' όλη την ηπειρωτική Ελλάδα και στα περισσότερα νησιά, ακινητοποιεί στην Ελλάδα τρεις γερμανικές μεραρχίες και τέσσερις ιταλικές, που προσπαθούν μάταια να καταπνίξουν το αντάρτικο κίνημα».

Ν. Σβορώνος, Επισκόπηση Νεοελληνικής Ιστορίας, Θεμέλιο, Αθήνα 1985, σ. 139.

Το τελευταίο σημείωμα του Μανώλη Λίτινα, λίγο πριν εκτελεστεί στο στρατόπεδο του Χαϊδαρίου, ξημερώματα 8ης Σεπτεμβρίου 1944

«Σήμερα το πρωί τυφεκιζόμαστε, πέφτομε για την πατρίδα με γέλιο στα χείλη για την λευτεριά».

Αναφέρεται στο: Κ. Σβολόπουλος, Η Αόρατη Στρατιά στο απόσπασμα, Πατάκης, Αθήνα 2002, σ. 11.

Ο αρχηγός του ΕΔΕΣ (Εθνικού Δημοκρατικού Ελληνικού Συνδέσμου), συνταγματάρχης Ναπολέον Ζέρβας.

Ο Άρης Βελουχιώτης, ηγετική μορφή στους κόλπους του ΕΛΑΣ (Ελληνικού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού).

Η ιστορική γέφυρα της Πλάκας στα Τζουμέρκα έμελλε να αποτελέσει μνημείο εθνικής συμφιλίωσης, καθώς εκεί υπογράφηκε στις αρχές του 1944 η συμφωνία κατάπαυσης των εχθροπραξιών μεταξύ των αντιμαχόμενων αντιστασιακών οργανώσεων ΕΛΑΣ και ΕΔΕΣ.

ΜΕΡΙΚΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΑΤΟΜΒΕΣ ΘΥΜΑΤΩΝ ΤΗΣ ΝΑΖΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

Ημερομηνία - Θύματα

2 Ιουνίου 1941 - Εκτελούνται 300 κάτοικοι του χωριού Κόνδανος Χανίων.

1 Αυγούστου 1941 - Εκτελούνται 118 στον Αλικιανό Χανίων.

Σεπτ.-Οκτωβρ. 1941 - Εξοντώνονται από τους Βουλγάρους 5.016 κάτοικοι της Δράμας, του Δοξάτου και των χωριών της περιοχής.

17 Οκτωβρίου 1941 - Οι Γερμανοί πυρπολούν τα Κερδύλια Σερρών και εξοντώνουν όλο τον ανδρικό πληθυσμό.

23 Οκτωβρίου 1941 - Εκτελούνται 165 στο Μεσόβουνο Κοζάνης.

16 Φεβρουαρίου 1943 - Εκτελούνται πάνω από 150 κάτοικοι του χωριού Δομένικο Ελασσόνας.

12 Μαρτίου 1943 - Πυρπόληση Τσαρίτσανης Ελασσόνας και εκτέλεση 40 κατοίκων, μεταξύ των οποίων 2 ιερείς και 2 ανάπηροι πολέμου. Η Τσαρίτσανη είχε καεί και στις 12 Οκτωβρίου 1942, ενώ τρίτη φορά κάηκε από τους Γερμανούς στις 20 Αυγούστου 1944.

6 Ιουνίου 1943 - Εκτελούνται 106 όμηροι στο Κούρνοβο (Τρίλοφο) Φθιώτιδας.

16 Αυγούστου 1943 - Εκτελούνται 317 κάτοικοι του χωριού Κομμένο Άρτας. Εκτελούνται 451 κάτοικοι των περιοχών Βιάννου και Ιεράπετρας Κρήτης.

Οκτώβριος 1943 - Εκτελούνται 200 πολίτες στα χωριά του Ασπροποτάμου Τρικάλων (Καστανιά 52, Αμάραντος 27, Αετός 20, Κλεινοβός 13 κ.ά.).

13 Δεκεμβρίου 1943 - Εκτελούνται 1.104 στα Καλάβρυτα.

18 Δεκεμβρίου 1943 - Εκτελούνται 133 στη Δράκεια Πηλίου.

1-10 Φεβρουαρ. 1944 - Δεκαήμερη επιδρομή γερμανικών στρατευμάτων στην Καλαμάτα έχει ως συνέπεια την εκτέλεση 500 κατοίκων.

2 Απριλίου 1944 - Εκτελούνται 150 όμηροι στη Λαμία.

5 Απριλίου 1944 - Στο χωριό Κλεισούρα Καστοριάς εκτελούνται και καίγονται στη συνέχεια 270 γέροντες και γυναικόπαιδα.

6 Απριλίου 1944 - Εκτελούνται 50 πατριώτες στο Σκοπευτήριο Καισαριανής.

23 Απριλίου 1944 - Θανατώνονται 318 γυναικόπαιδα στους Πύργους Εορδαίας Κοζάνης.

25 Απριλίου 1944 - Εκτελούνται 134 κρατούμενοι των φυλακών Λιβαδειάς στον Καρακόλιθο.

28-30 Απριλίου 1944 - Εκτελούνται 100 όμηροι στους Μολάους Λακωνίας.

1 Μαΐου 1944 - Εκτελούνται στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής 200 κρατούμενοι των φυλακών Χαϊδαρίου.

16 Μαΐου 1944 - Εκτελούνται 120 όμηροι στο Χαϊδάρι και άλλοι 110 στη Ριτσώνα Βοιωτίας.

6 Ιουνίου 1944 - Εκτελούνται 101 όμηροι στα Διαβατά Θεσσαλονίκης.

8 Ιουνίου 1944 - Οι ναζί βυθίζουν στη Μήλο το πλοίο «Δανάη», το οποίο μετέφερε 600 ομήρους από το Ηράκλειο Κρήτης.

10 Ιουνίου 1944 - Εκτελούνται στο Δίστομο Βοιωτίας 296 γυναικόπαιδα.

1 Ιουλίου 1944 - Απαγχονίζονται 50 πατριώτες στο Χαϊδάρι

6 Ιουλίου 1944 - Εκτελούνται 200 στα Λιόσια Αττικής.

3-22 Ιουλίου 1944 - Εκτελούνται 161 στα χωριά της Βόρειας Πίνδου

10 Αυγούστου 1944 -Καταστρέφεται το Καρπενήσι και πυρπολούνται 100 χωριά του νομού.

17 Αυγούστου 1944 - Στο μπλόκο της Κοκκινιάς οι ναζί εκτελούν 200, ενώ χιλιάδες άλλους μεταφέρουν στα στρατόπεδα συγκέντρωσης.

22 Αυγούστου 1944 - Εκτελούνται 323 κάτοικοι χωριών του Ρεθύμνου

2 Σεπτεμβρίου 1944 - Εκτελούνται ή καίγονται ζωντανοί 149 κάτοικοι του Χορτιάτη Θεσσαλονίκης. Μεταξύ αυτών και 39 παιδιά.

Ερωτήσεις

- 1. Ποια ήταν η συμβολή της ελληνικής αντίστασης και ιδίως της μάχης της Κρήτης στην τελική νίκη των Συμμάχων;**
- 2. Ποιο τίμημα πλήρωσε ο ελληνικός λαός για την αντίστασή του κατά των δυνάμεων του Άξονα; Να συμβουλευτείτε και τον σχετικό πίνακα.**

4. Η ΣΥΜΜΑΧΙΚΗ ΑΝΤΕΠΙΘΕΣΗ ΚΑΙ Η ΟΛΟΚΛΗΡΩΤΙΚΗ ΗΤΤΑ ΤΗΣ ΝΑΖΙΣΤΙΚΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ - Η ΣΥΝΘΗΚΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΙΑΠΩΝΙΑΣ

Η ήττα των δυνάμεων του Άξονα στη Σοβιετική Ένωση και στο αφρικανικό μέτωπο. Το φθινόπωρο του 1942 ανακόπτεται η νικηφόρα πορεία των δυνάμεων του Άξονα και από την άνοιξη του 1943 ο ρους των επιχειρήσεων αντιστρέφεται προς όφελος των Συμμάχων.

Αρχικά, τον Σεπτέμβριο του 1942, οι Γερμανοί καθηλώνονται στην πόλη του **Στάλινγκραντ**, όπου και έμελλε να διεξαχθεί μία από τις πιο πολυαίμακτες, αλλά και αποφασιστικές σε σημασία μάχες του πολέμου. Στη Βόρεια Αφρική οι Βρετανοί και οι σύμμαχοι τους –ανάμεσά τους και οι Έλληνες- κατήγαγαν σημαντικό πλήγμα κατά του Ρόμελ στο **Ελ Αλαμείν**. Στον Ειρηνικό, τέλος, οι Αμερικανοί κατορθώνουν να αναχαιτίσουν οριστικά τους Ιάπωνες. Ήδη, στις αρχές του 1943, στο Στάλινγκραντ η νίκη θα στέψει τα σοβιετικά όπλα και η Βέρμαχτ θα γνωρίσει την πρώτη οδυνηρή ήττα, ενώ η αγγλοαμερικανική απόβαση στο Μαρόκο και την Αλγερία θα απολήξει, τον Μάιο, στην εκδίωξη των γερμανο-ιταλικών στρατευμάτων από το αφρικανικό έδαφος. Κατά την ίδια περίοδο θα εκδηλωθούν η νικηφόρα αμερικανική αντεπίθεση στον Ειρηνικό και η απώθηση έ-

κτοτε των Ιαπώνων, από νησί σε νησί, ολοένα και δυτικότερα.

Η αντεπίθεση των Συμμάχων. Η εξέλιξη, έκτοτε, των πολεμικών επιχειρήσεων θα οδηγήσει σταδιακά στην ολοκληρωτική ήττα και, συνακόλουθα, στη διαδοχική συνθηκολόγηση της χιτλερικής Γερμανίας και της Ιαπωνίας.

Προς την κατεύθυνση αυτή, η πρώτη πράξη συντελέστηκε στις 10 Ιουλίου του 1943, όταν οι Σύμμαχοι αποβιβάστηκαν στη Σικελία. Κατά την πορεία τους προς βορρά θα συναντήσουν σε κάθε βήμα την ισχυρή αντίσταση των Γερμανών, έως την άνοιξη του 1945. Ο Μουσολίνι, ηττημένος σε όλα τα μέτωπα, θα ανατραπεί νωρίς, στις 25 Ιουλίου 1943, για να συλληφθεί τελικά και να εκτελεστεί από τους Παρτιζάνους, τον Απρίλιο του 1945, αφού είχε ενδιάμεσα συγκροτήσει στη βόρεια Ιταλία νέα κυβέρνηση υπό τη γερμανική προστασία. Στο ανατολικό μέτωπο οι Σοβιετικοί, αφού αποκρούσουν μία ύστατη αντεπίθεση, το καλοκαίρι του 1943, θα απωθήσουν τους Γερμανούς από τα εδάφη τους και, μετά το καλοκαίρι του 1944, θα εισβάλουν νικηφόρα στην Ανατολική Ευρώπη. Κατά την ίδια εποχή οι εξελίξεις στο δυτικό μέτωπο σφραγίζονταν από την απόβαση των Συμμάχων στη Νορμανδία, στις 6 Ιουνίου του 1944, σε εφαρμογή του σχεδίου «Overlord».

Το Βερολίνο λίγες ημέρες πριν από την πτώση
«Την παραμονή της καταστροφής το Βερολίνο εμφανίζει, χωρίς αμφιβολία, ένα θέαμα από τα πιο παράξενα στην ιστορία. Το 1944 είχε εκκενωθεί εν μέρει, αργότερα

όμως ο πληθυσμός της πόλεως αυξήθηκε με τη συρροή ενάμισι εκατομμυρίου προσφύγων. Οι πρόσφυγες κατασκηνώνουν στα πάρκα, όπου τα άλογά τους καταβροχθίζουν τον φλοιό των δέντρων. Πλάι σ' αυτούς βετεράνοι των ταγμάτων εφόδου, μερικοί με ένα μόνο πόδι, με μοναδική στολή ένα περιβραχιόνιο στο πολιτικό τους πουκάμισο, απειροπόλεμα παιδιά της χιτλερικής οργάνωσης νεολαίας με πέτσινά παντελόνια, ακόμα και νέες κοπέλες της Ενώσεως Νεανίδων της Γερμανίας, εκπαιδεύονται στον χειρισμό της αντιαρματικής γροθιάς. Σε άλλα σημεία ανοίγουν χαρακώματα και στήνουν αντιαρματικές παγίδες. Μόλις στις 13 Απριλίου δόθηκε η διαταγή στον αστικό πληθυσμό να οργανώσει την πόλη του για άμυνα. Η διαταγή δεν προκάλεσε πολύ μεγάλη αίσθηση τόσο δύσκολο ήταν να φαντασθούν οι Βερολινέζοι πως θα υποχρεωθούν να πολεμήσουν μέσα στους δικούς τους δρόμους. Η καθημερινή ζωή συνεχίζεται με τέτοια ένταση, που η εικόνα των ερειπίων την κάνει να φαίνεται σουρεαλιστική. Τα εργοστάσια δουλεύουν. Τα γραφεία λειτουργούν. Το πλήθος κυκλοφορεί. Μερικοί κινηματογράφοι λειτουργούν, κάποτε, πίσω από τις σανίδες που καλύπτουν την πρόσοψη [...]. Αλλά η ατμόσφαιρα είναι παράξενη, σχεδόν εξωπραγματική. Οι άνθρωποι είναι τσακισμένοι από την κόπωση. Ο καθένας τους κουβαλάει έναν σάκο ή μια βαλίτσα με τα πιο πολύτιμα από τα υπάρχοντά του, γιατί κανείς δεν είναι σίγουρος πως θα ξαναβρεί όρθιο το σπίτι του. Οι νοικοκυρές στέκονται σε μεγάλες ουρές, για να πάρουν με το δελτίο τα τρόφιμα που δικαιούνται, αλλά πολλά καταστήματα έχουν καταστραφεί και όλα τα τρόφιμα έχουν εξαφανιστεί αρχίζοντας από το κρέας και τη ζάχαρη [...].»

Ρεϋμόν Καρτιέ, Ιστορία του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, τ. Β', 1942-1945, Πάπυρος, Αθήνα 1995, σ. 501- 502

Άποψη της βομβαρδισμένης από τα συμμαχικά στρατεύματα Δρέσδης (Φεβρουάριος 1945).

Οι Σύμμαχοι, παρά τις μεγάλες απώλειές τους, θα αγκιστρωθούν αρχικά στις γαλλικές ακτές και θα συνεχίσουν έκτοτε νικηφόρα την πορεία τους έως το Παρίσι, που θα απελευθερωθεί στις 25 Αυγούστου. Η όλη επιχείρηση συνέπεσε με την ένταση της δράσης της γαλλικής αντίστασης, υπό τον στρατηγό Ντε Γκολ, η οποία εκδηλώθηκε και με την εξέγερση στη γαλλική πρωτεύουσα λίγες ημέρες πριν από την είσοδο των Συμμάχων.

Η ήττα της χιτλερικής Γερμανίας διαγραφόταν πλέον ως αναπόφευκτη. Στις 20 Ιουλίου 1944 επίλεκτοι αξιω-

ματικοί, επικεφαλής μιας μερίδας της Βέραχτ, θα επιχειρήσουν, χωρίς επιτυχία, να εξοντώσουν τον Χίτλερ, προκειμένου να αποτρέψουν τον επερχόμενο όλεθρο. Η γερμανική αντεπίθεση στις Αρδέννες, τον χειμώνα του 1944-1945, τελικά δε θα καρποφορήσει. Τον Μάρτιο του 1945 τα αγγλοαμερικανικά στρατεύματα διάβαιναν τον Ρήνο, ενώ από την Ανατολική Ευρώπη οι Σοβιετικοί εφορμούσαν ακάθεκτοι προς την κατεύθυνση του Βερολίνου. Η συνάντηση δυτικών και Σοβιετικών συμμάχων πραγματοποιήθηκε στον ποταμό Έλβα στις 26 Απριλίου 1945.

Η παράδοση της Γερμανίας και της Ιαπωνίας. Στις 30 Απριλίου, ενώ ο κλοιός ήδη σφίγγει γύρω από το κέντρο της γερμανικής πρωτεύουσας, ο Χίτλερ θα αυτοκτονήσει λίγες ώρες πριν από την παράδοση της πόλης στους Συμμάχους. Η συνθηκολόγηση άνευ όρων της Γερμανίας υπογράφηκε στις 8 Μαΐου 1945 από τον στρατηγό Γιοντλ στη Reims - τελετή που επαναλήφθηκε την επομένη στο Βερολίνο, παρουσία του Ρώσου αρχιστράτηγου Ζούκοφ.

Μυστική συμφωνία Τσώρτσιλ-Ρούζβελτ για την ατομική βόμβα (18-9-1944)

«"Όταν η "βόμβα" τελικά ετοιμαστεί, θα μπορούσε ίσως, μετά από ώριμη σκέψη, να χρησιμοποιηθεί κατά των Ιαπώνων, που θα πρέπει να προειδοποιηθούν ότι αυτός ο βομβαρδισμός θα επαναλαμβάνεται, ώσπου να παραδοθούν».

Η προειδοποίηση αυτή εξαγγέλθηκε στη Διακήρυξη του Πότσταμ, στις 26 Ιουλίου 1945. History in Quotations, όπ.π., σ. 857.

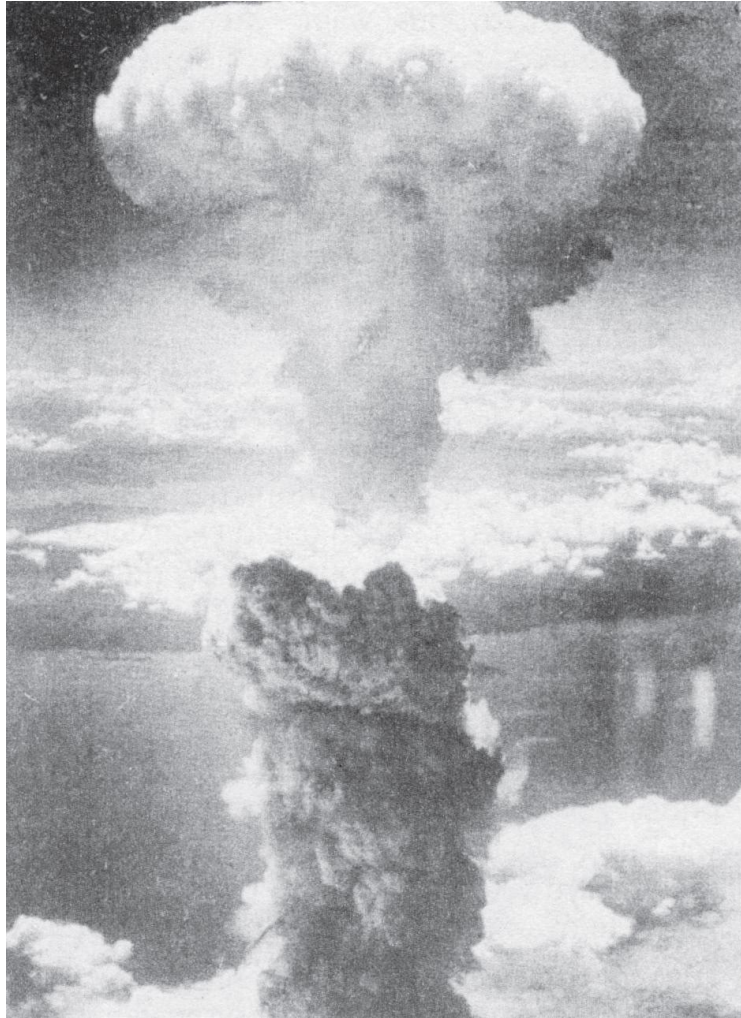
Αντιδράσεις για τη ρίψη της ατομικής βόμβας στη Χιροσίμα

«Ο Τρούμαν βρίσκεται στη θάλασσα, επάνω στο κατάδρομικό "Αουγκούστα". Η διάσκεψη του Πότσνταμ είχε τελειώσει μελαγχολικά, με τη διαπίστωση πως μια ιστορική διαφωνία είχε αρχίσει να υπάρχει μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ενώσεως. Αυτό δεν κάνει τον πρόεδρο λιγότερο ευδιάθετο. Την προηγούμενη είχε δώσει από τον θάλαμο επιχειρήσεων του "Αουγκούστα" τη διαταγή να χρησιμοποιηθεί η ατομική βόμβα. Πέρασε το πρωινό του περιμένοντας, σεργιανίζοντας στο κατάστρωμα της πρύμνης, ακούγοντας την ορχήστρα του πλοίου έπειτα πήγε να καθίσει στην τραπεζαρία του θωρηκτού, για να γευματίσει μαζί με το πλήρωμα. Εκεί ακριβώς ένας υπασπιστής τού φέρνει το τηλεγράφημα που αναγγέλλει την έκρηξη της Χιροσίμα: "Αποτελέσματα επιτυχή από κάθε άποψη. Ορατά αποτελέσματα ανώτερα παντός πειράματος". Στα "Απομνημονεύματα" του ο Τρούμαν θα δώσει πανηγυρικό τόνο στις αντιδράσεις του. Στην πραγματικότητα, πετά από χαρά. "Παιδιά, τους ρίξαμε μία βόμβα που ισοδυναμεί με 20.000 τόνους νιτρογλυκερίνης!". Οι ναύτες ξεσπούν σε επευφημίες. Ο έλεγχος της συνειδήσεως, το άλγος και οι τύψεις που αναμιγνύονται με τον θρίαμβο είναι μια πλαστή ιστορική αναπαράσταση. Είναι αλήθεια ότι μερικοί άνθρωποι, ανάμεσα σ' αυτούς και ο Αϊζενχάουερ, επέκριναν αυθόρμητα τη χρησιμοποίηση της βόμβας, θεωρώντας πως δεν ήταν απαραίτητη για να γονατίσει η Ιαπωνία. Αλλά η τεράστια πλειοψηφία δε βλέπει στην εμφάνιση του νέου όπλου, παρά το γρήγορο τέλος του πολέμου και την οικονομία αίματος που εξασφαλίζει. Εξάλλου, εκείνοι που την κατηγορούσαν, γιατί έπεσε στη Χιροσίμα, θα την επευφημούσαν αν έπεφτε στο Βερολίνο».

Ρεϋμόν Καρτιέ, Ιστορία του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, τ. Β' 1942-1945, Πάπυρος, Αθήνα 1995, σ. 564-565.

Σοβιετικοί στρατιώτες υψώνουν τη σημαία της ΕΣΣΔ στην κορυφή του Ράιχσταγκ. Τον Μάιο του 1945 ο σοβιετικός στρατός κατέλαβε το Βερολίνο, αναγκάζοντας τη Γερμανία σε άνευ όρων συνθηκολόγηση.

Στις 6 Αυγούστου 1945 οι Αμερικανοί ρίχνουν την πρώτη ατομική βόμβα στη Χιροσίμα, κέντρο της πολεμικής βιομηχανίας των Ιαπώνων, ενώ τρεις ημέρες αργότερα δεύτερη ατομική βόμβα πλήττει το λιμάνι του Ναγκασάκι. Μπροστά στον κίνδυνο της ολοκληρωτικής κατάστροφής η Ιαπωνία παραδίδεται άνευ όρων.

Η συνθηκολόγηση με τον άλλο ισχυρό εταίρο του Άξονα, την Ιαπωνία, επιτεύχθηκε λίγο αργότερα, στις 2 Σεπτεμβρίου 1945. Παρά τις στρατιωτικές επιτυχίες των Αμερικανών στον Ειρηνικό, οι Ιάπωνες διακήρυσσαν την απόφαση να πολεμήσουν μέχρι εσχάτων εναντίον τους - αν χρειαζόταν, και στο έδαφος της χώρας τους. Οι Αμερικανοί, προκειμένου να αποφύγουν το ανθρωπινό κόστος αυτής της επιχείρησης, αποφάσισαν να κάνουν χρήση της ατομικής βόμβας - στις 6 Αυγούστου

στη Χιροσίμα και στις 9 Αυγούστου στο Ναγκασάκι. Με την αμφιλεγόμενη ιστορικά αμερικανική αυτή ενέργεια ένα νέο κεφάλαιο ανοιγόταν στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Ερωτήσεις

1. Ποιοι ήταν οι κυριότεροι σταθμοί στην αναστροφή της νικηφόρας προέλασης των δυνάμεων του Άξονα έως την τελική συνθηκολόγηση;

2. Γιατί χαρακτηρίζεται ως «αμφιλεγόμενη» ιστορικά η απόφαση των ΗΠΑ να ρίξουν ατομικές Βόμβες στην Ιαπωνία; Πώς κρίνετε εσείς την απόφαση αυτή, έχοντας υπόψη και το σχετικό παράθεμα του Ρεϋμόν Καρτιέ;

5. ΤΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΠΟΛΕΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ - ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ

Η δίκη της Νυρεμβέργης. Η πρόκληση και η διεξαγωγή του Β' Παγκόσμιου Πολέμου υπήρξε πρόξενος ακραίων εκδηλώσεων βίας. Μετά τη λήξη των εχθροπραξιών μεικτή διεθνής επιτροπή υπό την αιγίδα του ΟΗΕ επιφορτίστηκε με τον εντοπισμό και την υποδειγματική τιμωρία των ενόχων. Ειδικότερα, κλήθηκαν να λογοδοτήσουν οι υπεύθυνοι: πρώτον, για την προπαρασκευή και την πρόκληση του πολέμου- δεύτερον, για τη διάπραξη εγκλημάτων πολέμου κατά παράβαση των κανόνων που οφείλουν να διέπουν τη συμπεριφορά των εμπόλεμων τρίτον, για τη διάπραξη εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας. Η ευθύνη για τις παραβάσεις αυτές βάρυνε κυρίως τη γερμανική πλευρά. Στο πλαίσιο αυτό εντάχθηκε η διεξαγωγή της δίκης της Νυρεμβέργης, μεταξύ Ιανουαρίου και Οκτωβρίου 1946, και της καταδίκης σε θάνατο των ηγετικών στελεχών, πολιτικών

και στρατιωτικών, της χιτλερικής Γερμανίας. Παράλληλα, όργανα διεθνή, αλλά και εθνικά, επέβαλαν κυρώσεις σε βάρος εκατοντάδων υπευθύνων για καταστροφές και βιαιότητες που είχαν διαπραχθεί στη διάρκεια του πολέμου.

Στη δίκη της Νυρεμβέργης (Ιανουάριος-Οκτώβριος 1946) καταδικάστηκαν σε θάνατο ή φυλάκιση υψηλόβαθμοι Γερμανοί αξιωματούχοι για: α) εγκλήματα

κατά της ειρήνης, β) σχεδίαση, έναρξη και διεξαγωγή επιθετικών πολέμων, γ) εγκλήματα πολέμου και δ) εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας.

Το έγκλημα της γενοκτονίας των Εβραίων. Ως μείζον έγκλημα κατά της ανθρωπότητας χαρακτηρίστηκε η προσπάθεια γενοκτονίας των Εβραίων. Υπό δίωξη στη Γερμανία από το 1933, οι τελευταίοι αυτοί είδαν τη θέση τους βαθμιαία να επιδεινώνεται, ενόσω οι ναζί επεξέτειναν την κυριαρχία τους στην Ευρώπη – ιδιαίτερα την Ανατολική. Η κατάληψη της Πολωνίας είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία του γκέτο* της Βαρσοβίας, όπου συνωστίστηκαν, υπό περιορισμό, 500.000 Εβραίοι. Μετά την εισβολή στη Ρωσία επιχειρήθηκε η καθολική πλέον εξόντωσή τους στην Ευρώπη. Προκειμένου να επιτευχθεί η «τελική λύση» του προβλήματος, το οποίο, κατά τους ναζί, προκαλούσε η εκτεταμένη διεθνής παρουσία

του εβραϊκού στοιχείου, επινοήθηκαν και εφαρμόστηκαν από τον Χίτλερ και τους συνεργάτες του εφιαλτικές πρακτικές, πρωτοφανέστες στην παγκόσμια ιστορία: φυσική εξόντωση μετά από επώδυνη παραμονή σε γκέτο ή σε στρατόπεδα συγκέντρωσης, μαζικές εκτελέσεις, χρήση δηλητηριωδών αερίων -όπως το «Τσικλόν Β»- προκειμένου να προκληθεί μαζικά ο θάνατος. Σε εκατομμύρια αριθμούνται τα θύματα της πρωτοφανούς αυτής τραγωδίας - μόνο από την Ελλάδα πάνω από 70.000. Στρατόπεδα όπως του Άουσβιτς, της Τρεμπλίνκα, του Νταχάου, του Μπέλζετς ή του Σόμπιμπορ έχουν γίνει συνώνυμα απανθρωπιάς και τρόμου.

Φωτογραφία από το γερμανικό στρατόπεδο συγκέντρωσης του Άουσβιτς της σημερινής Πολωνίας, όπου εξοντώθηκαν πολυάριθμοι Εβραίοι και Τσιγγάνοι.

Στην είσοδο του στρατοπέδου διακρίνεται η επιγραφή «Arbeit macht frei» («η εργασία απελευθερώνει»).

Το Ολοκαύτωμα, 1933-45
 — Μέγιστη επέκταση δυνάμειν
 Άξονα, 1942

1000 προγραμματισμένες εξο-
 ντώσεις βάσει της "Οριστι-
 κής Λύσης", 20 Ιαν. 1942

(1000) θάνατοι Εβραίων κατ'εκτί-
 μηση, Σεπτ.1939-Μάρτ.1945

- κύρια στρατόπεδα συγκέντρω-
 σης και ημερομηνία ίδρυσης
- στρατόπεδα για την εφαρμο-
 γή της "Οριστικής Λύσης" (1942)
- κέντρο "ευθανασίας"
- σημείο μαζικών εξοντώσεων
- ▲ μεγάλο γκέτο
- δράση αποσπασμάτων
 θανάτου

Χάρτης των κυριότερων ναζιστικών στρατοπέδων συγκέντρωσης στη Γερμανία και την κατεχόμενη Ευρώπη, όπου θανατώθηκαν εκατομμύρια κρατούμενοι. Ο χάρτης αναπαριστά την πολιτική δομή της Ευρώπης που είχαν επιβάλει κατά τη διάρκεια της κυριαρχίας τους οι κατακτητές.

Μαρτυρία ενός Έλληνα Εβραίου από τη Θεσσαλονίκη που επέζησε από το Άουσβιτς

«Μετά την άφιξή μας στο στρατόπεδο και την εξαφάνιση της γυναίκας μου και των γονιών μου, η μουσική ήταν αυτή που βοήθησε να μη βουλιάξω στην απελπισία. Γιατί ένας άνθρωπος απελπισμένος είναι ήδη ένας άνθρωπος νεκρός. Η μουσική μου επέτρεψε να υποφέρω το ανυπόφορο, αυτή την ανείπωτη φρίκη που ένιωσα από την πρώτη κιόλας στιγμή που μπήκα στο στρατόπεδο και έμαθα για την τύχη των δικών μου. Τα περισσότερα μέλη της οικογένειάς μου είχαν χαθεί [...]. Τότε, παρά τον πόνο που αισθανόμουν, κατάφερα να διατηρήσω το ηθικό μου, κι αυτό χάρη στη μουσική. Μου είχαν πάρει το βιολί μου, όμως μου είχαν δώσει σχεδόν αμέσως ένα άλλο. Εκείνη την πρώτη μέρα, ήταν σαν να είχα δεχτεί ένα χτύπημα στο κεφάλι. Όμως, ακόμη και σ' εκείνη την κατάσταση, μου ζήτησαν να παίξω μουσική. Και έπαιξα. Το πρώτο αίσθημα απελπισίας που με είχε πλημμυρίσει μεταμορφώθηκε σε αίσθημα ελπίδας χάρη στα προφητικά εκείνα λόγια του Blockaster, το πρώτο βράδυ που έφτασα στο μπλοκ: "Ελπίζω ότι δε θα πεθάνεις εδώ μέσα"».

Ιάκωβος Στρούμσα, Διάλεξα τη ζωή. Από τη Θεσσαλονίκη στο Άουσβιτς, Ίδρυμα ΕΤΣ ΑΧΑΪΜ/εκδ. Παρατηρητής, Θεσσαλονίκη 1997, σ. 55-56.

Η τύχη των Εβραίων της Θεσσαλονίκης

«Οι Γερμανοί είχαν ζητήσει από τον Αρχιραβίνο της Κοινότητας, Τσβι Κόρετς, να τους παραδώσει κατάλογο με τα ονόματα όλων των μελών της Εβραϊκής Κοινότητας και εκείνος, πιθανώς ελπίζοντας ότι αυτό θα τους κατευνάσει, τον παρέδωσε. Το σκηνικό για τα όσα θα επακολουθούσαν ήταν τώρα έτοιμο: Το Σάββατο, 14

Μαρτίου του 1943 [...], 2.800 άτομα περίπου συνελήφθησαν και την επόμενη ημέρα εκτοπίστηκαν με τρένο στην Πολωνία, στοιβαγμένοι σε βαγόνια μεταφοράς ζώων, υπό αθλιότατες συνθήκες. Οι ναζί κατέτρεχαν κυρίως τα μικρά παιδιά, αφού ο σχεδιασμός τους προέβλεπε να εμποδιστεί η συνέχεια του εβραϊκού λαού. Είναι γνωστές, από περιγραφές των ελάχιστων επιζώντων, οι εικόνες των υπερπλήρων βαγονιών, με 70-75 άτομα το καθένα, χωρίς καν χώρο να καθίσουν, με ένα βαρέλι νερό για τη διαδρομή και ένα για τις φυσικές τους ανάγκες, και όλ' αυτά για ταξίδι που διαρκούσε τουλάχιστον τέσσερις μέρες. Πολλοί πέθαναν στη διαδρομή και τα πτώματα απλώς πετάγονταν στην άκρη της γραμμής, όποτε υπήρχε στάση. Οι Έλληνες σιδηροδρομικοί υπάλληλοι ταραχτήκαν από τα όσα είδαν, και φήμες για εξόντωση των Εβραίων άρχισαν να διαρρέουν. Ήταν όμως ήδη πολύ αργά, η παγίδα είχε κλείσει: μέχρι τις 2 Αυγούστου 1943, σε συνολικά 19 σιδηροδρομικές αποστολές, 56.000 περίπου Εβραίοι της Θεσσαλονίκης εκτοπίστηκαν. Προορισμός για τους περισσότερους ήταν το στρατόπεδο του Άουσβιτς-Μπίρκεναου. Από αυτούς δε θα ξαναγύριζαν παρά μόνο περί τους 1.950. Η Ισραηλιτική Κοινότητα της Θεσσαλονίκης δε θα ήταν ποτέ πια η ίδια [...].».

Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο της Ελλάδος, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων, Το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων, Αθήνα 2006, σ. 46.

Ἐκκληση-διαμαρτυρία του Αρχιεπισκόπου Αθηνών Δαμασκηνού, προσυπογραφόμενη από πολλές προσωπικότητες της ελληνικής πνευματικής, καλλιτεχνικής και οικονομικής ζωής, προς την ελληνική διορισμένη από τον κατακτητή- Κυβέρνηση Κατοχής για τους διωγμούς των Ελλήνων Εβραίων

«Κύριε Πρόεδρε

Ο ελληνικός λαός επληροφορείτο κατ' αυτός μετ' ευλόγου καταπλήξεις και οδύνης ότι αι γερμανικοί και στρατιωτικοί Αρχαί κατοχής ήρξαντο εφαρμόζουσαι εν Θεσσαλονίκη το μέτρον της βαθμιαίας εκτοπίσεως του ελληνικού ισραηλιτικού στοιχείου έξω των ορίων της χώρας και ότι αι πρώται ομάδες των εκτοπισμένων ευρίσκονται ήδη καθ' οδόν προς την Πολωνίαν [...]. Ἐχομεν την βεβαιότητα ότι και η κυβέρνηση σκέπτεται και αισθάνεται καθ' ον τρόπον και πάντες οι λοιποὶ Ἕλληνες ἐπὶ του προκειμένου ζητήματος. Πιστεύομεν ἐπὶ πλέον ότι θα ἔχετε ἤδη προβή εις τα αναγκαία διαβήματα προς τας Αρχάς κατοχής διά την αναστολήν του οδυνηροῦ και ασκόπου μέτρου της εκτοπίσεως του εν Ελλάδι ισραηλιτικού στοιχείου. Ελπίζομεν μάλιστα ότι θα υπεδείξατε προς τους ισχυρούς ότι η τοιαύτη σκληρά μεταχείρισις των Ισραηλιτῶν Ελλήνων υπηκόων, κατ' αντιδιαστολήν προς τους εν Ελλάδι Ισραηλίτας άλλων υπηκοοτήτων, καθιστά ἐτιμᾶλλον ἀδικαιολόγητον και κατ' ακολουθίαν ηθικῶς ἀπαράδεκτον το τεθέν εις εφαρμογήν μέτρον. Εάν δε τυχόν προβάλλωνται λόγοι ασφαλείας προς δικαιολόγησιν αὐτοῦ, φρονούμεν ότι θα ἦτο δυνατόν να προταθοῦν λύσεις και να ληφθοῦν προληπτικά μέτρα, οἷον ο περιορισμός μόνον του εν δράσει ἄρρενος πληθυσμοῦ (παρεκτός γερόντων και παιδιῶν) εις ωρισμένον μέρος της ελληνικῆς Ἐπικρατείας υπό την ἐπιτήρησιν Αρχῶν κατοχής, εις τρόπον ὥστε και η

ασφάλεια τούτων να κατοχυρωθή έστω και κατά κινδύνου υποθετικού- και η τάξις των Ελλήνων Ισραηλιτών ν' αποφύγη τα δεινά επακόλουθα της δι' ης απειλείται εκτοπίσεως. Ως εκ περισσού σημειούμεν ότι εις το ανωτέρω μέτρον ο υπόλοιπος Ελληνικός λαός θα ήτο διατεθειμένος, εάν ήθελε ζητηθή, να προσθέση ανενδοιάστως ολόκληρον ολόκληρον την εγγύησιν αυτού υπέρ των χειμαζομένων αδελφών αυτού [...]».

Θ. Βερέμης, Φ. Κωνσταντοπούλου (επιμ.), Οι Έλληνες Εβραίοι. Στοιχεία της ιστορίας τους μέσα από διπλωματικά και ιστορικά έγγραφα του Υπουργείου Εξωτερικών, Καστανιώτης, Αθήνα 2000, σ. 266-268.

Εβραίοι της Θεσσαλονίκης υποβάλλονται σε ταπεινώσεις από τα γερμανικά στρατεύματα κατοχής στην πλατεία Ελευθερίας.

Η Ζάκυνθος, το νησί των δικαίων

«Ενώ σε όλη την υπόλοιπη χώρα οι διώξεις και εκτοπίσεις Εβραίων διεξάγονταν από τους Γερμανούς αποτελεσματικά, η Ζάκυνθος αποτέλεσε μια μοναδική εξαίρεση. Δύο θαρραλέοι άνθρωποι, ο Μητροπολίτης του νησιού Χρυσόστομος Δημητρίου και ο Δήμαρχος Ζακύνθου Λουκάς Καρρέρ, πέτυχαν κάτι πρωτοφανές: θέτοντας την ίδια τους τη ζωή σε κίνδυνο, κατόρθωσαν να προστατέψουν ολόκληρο τον εβραϊκό πληθυσμό της Ζακύνθου από την τύχη των ομοθρήσκων τους σε άλλες περιοχές. Στα τέλη του 1943 ο Γερμανός Διοικητής της Ζακύνθου, Μπέρενς, κάλεσε τον Δήμαρχο στο γραφείο του και απαίτησε, υπό την απειλή όπλου, κατάλογο με τα ονόματα όλων των Εβραίων του νησιού. Ο Δήμαρχος και ο Μητροπολίτης, αντιλαμβανόμενοι το τι σημαίνει η εντολή αυτή, προσπάθησαν να κερδίσουν χρόνο, αλλά ο Διοικητής ήταν αμετακίνητος, καθώς είχε διαταγές από το Γενικό Αρχηγείο. Μετά από πολλή σκέψη, καθώς βρίσκονταν και οι ίδιοι σε θανάσιμο κίνδυνο, οι δύο άνδρες πήραν τη γενναία απόφαση να περιλάβουν στον κατάλογο μόνο τα εξής δύο ονόματα: Μητροπολίτης Ζακύνθου Χρυσόστομος και Δήμαρχος Ζακύνθου Λουκάς Καρρέρ. Ο Γερμανός Διοικητής έμεινε άναυδος. Μαζί με ένα γράμμα του Μητροπολίτη προς τον ίδιο τον Χίτλερ, στο οποίο αναλάμβανε ακέραια την ευθύνη για τη διαγωγή των Εβραίων του νησιού, τα δύο έγγραφα αποστάλθηκαν στο Γενικό Αρχηγείο, όπου πρέπει να έκαναν έντονη εντύπωση, γιατί η διαταγή της σύλληψης όλων των Εβραίων ακυρώθηκε. Παρ'όλα αυτά, για κάθε ενδεχόμενο, όλοι οι Εβραίοι της Ζακύνθου διασκορπίστηκαν στα χωριά του νησιού, όπου χριστιανικές οικογένειες τους έκρυψαν και ανέλαβαν τη διατροφή τους. Χάρη στην επιρροή, το θάρρος και την αποφασιστικότητα των δύο ηγετών του νησιού, καθώς

και του ντόπιου πληθυσμού, οι 275 Εβραίοι της Ζακύνθου επέζησαν χωρίς ούτε μία απώλεια, από έναν πόλεμο που εξολόθρευσε το σύνολο των ομοθρήσκων τους σε πολλές άλλες περιοχές».

Ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος και το Ολοκαύτωμα των Ελλήνων Εβραίων, 1941-1944. Εγχειρίδιο Μελέτης, Εβραϊκό Μουσείο Ελλάδος, Αθήνα 2005, σ. 26-27.

Οι ελληνικές αστυνομικές αρχές, σε συνεργασία με την Εκκλησία της Ελλάδος, εξέδωσαν σε όσους Εβραίους το επιθυμούσαν πλαστές ταυτότητες με χριστιανικά ονόματα, οι οποίες πιστοποιού-

σαν χριστιανικό θρήσκευμα, προκειμένου οι Εβραίοι να αποφύγουν τις γερμανικές διώξεις.

Οι συνέπειες του Β' Παγκόσμιου Πολέμου για την ανθρωπότητα. Γενικότερα, ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος προκάλεσε τεράστιες ανθρώπινες και υλικές απώλειες σε κλίμακα παγκόσμια - κυρίως όμως στην Ευρώπη. Σε τριάντα έξι εκατομμύρια ανέρχονται οι νεκροί στη γηραιά ήπειρο - πολλοί από τους οποίους προέρχονταν, για πρώτη φορά, από τους αμάχους. Πόλεις και οικισμοί, λιμάνια, επικοινωνιακοί κόμβοι και πλουτοπαραγωγικές πηγές καταστράφηκαν. Η σκληρή δοκιμασία και αυτών των νικητών μετέβαλε τη διεθνή οικονομική ισορροπία προς όφελος των χωρών που βρίσκονταν μακριά από το πεδίο των επιχειρήσεων - κατ' εξοχήν των ΗΠΑ. Και οι λαοί της Άπω Ανατολής όμως πλήρω-

σαν βαρύ φόρο αίματος και υλικών καταστροφών: εκατομμύρια Κινέζοι και Ιάπωνες συγκαταλέγονται μεταξύ των νεκρών. Ανεξίτηλη στη συλλογική μνήμη της ανθρωπότητας έμεινε η εικόνα της καταστροφής στη Χιροσίμα και στο Ναγκασάκι μετά τη ρίψη της ατομικής βόμβας.

Χάρτης που παρουσιάζει τις απώλειες του Β' Παγκόσμιου Πολέμου. Το κόστος του πολέμου ήταν ασύλληπτα μεγάλο και δεν μπορεί να υπολογιστεί με ακρίβεια. Πολλοί από τους νεκρούς ήταν άμαχοι: θύματα γενοκτονίας, πείνας, βομβαρδισμών, εκτελέσεων. Η Ελλάδα είχε ιδιαίτερα υψηλές απώλειες αναλογικά με τον πληθυσμό της. Τα σύμβολα ■ αναφέρονται σε στρατιώτες, ενώ τα σύμβολα ▲ αναφέρονται σε αμάχους.

Το Ολοκαύτωμα και οι ευθύνες των απλών πολιτών
«Τι έχουμε τώρα να πούμε στα παιδιά μας; θα θυμηθώ τα λόγια της Λιλής Ζωγράφου, η οποία στο έργο της "Μικαέλ" γράφει: "Όταν βλέπω έναν Εβραίο, εγώ που έρχομαι από το άλλο στρατόπεδο, από αυτούς δηλαδή που επέτρεψαν και που οδήγησαν στο Άουσβιτς, δεν έχω ούτε λόγια ούτε πια έρεισμα για την περηφάνια μου". Αυτά είναι τα λόγια που μπορούμε να πούμε στα παιδιά μας εμείς που ερχόμαστε από το άλλο στρατόπεδο. Γιατί η Σοά [: η εβραϊκή λέξη για το Ολοκαύτωμα] δεν είναι κάτι που αφορά μόνο τους Εβραίους. Η εβραιοκτονία είναι το τέλος του ευρωπαϊκού πολιτισμού και του ευρωπαϊκού πνεύματος έτσι όπως έζησε αιώνες και αιώνες τώρα. Απέραντη η φρίκη, αμέτρητη η οδύνη και ακόμα πιο απέραντη η αισχύνη. Και ας μη βρίσκουμε δικαιολογίες ή αιτιάσεις για έναν καλύτερο ύπνο. Άλλοι λέγοντας ότι υπάρχουνε οι Χίτλερ [...] άλλοι αρνούμενοι την εβραιοκτονία και άλλοι μιλώντας δεξιά κι αριστερά για γενοκτονίες, χωρίς να ξέρουν ότι η γενοκτονία, η Σοά των Εβραίων, είναι μοναδική• και είναι μοναδική για έναν μονάχα λόγο, γιατί για πρώτη φορά στην ιστορία ο άνθρωπος αρνήθηκε στον συνάνθρωπο του, όχι την ιδιότητα να είναι Εβραίος, την ιδιότητα να είναι άνθρωπος. Αυτό έγινε μία φορά μόνο στην ιστορία και δεν πρέπει ποτέ να ξαναγίνει. Ας γρηγορούμε όμως, ας γρηγορούμε και ας μην ξεχάσουμε αυτό που ένας Γερμανός πάστορας έγραψε λίγο πριν πεθάνει, γιατί και ο Μπρεχτ το είπε: η κοιλία της φρίκης είναι έτοιμη να παιδογονήσει και πάλι. Ο πάστορας είπε ότι, όταν ήρθανε να πιάσουν τον γείτονά μου που ήταν Εβραίος, δε διαμαρτυρήθηκα, αφού δεν ήμουν Εβραίος. Όταν ήρθανε να πιάσουνε και τον άλλο μου γείτονα που ήτανε κομμουνιστής, δε διαμαρτυρήθηκα, αφού δεν ήμουν κομμ-

μουνιστής. Όταν λίγο πιο μακριά πιάσανε και κάτι καθολικούς Γερμανούς, δε διαμαρτυρήθηκα, αφού δεν ήμουν καθολικός. Όταν όμως ήρθαν να πιάσουν εμένα, δε βρέθηκε πια κανείς να διαμαρτυρηθεί! Αυτό δεν πρέπει ποτέ να το ξεχνάμε, γιατί για ποιον χτυπά η καμπάνα, χτυπά για τον καθένα μας και για όλους».

Ελένη Αρβελέρ, «Ημέρα Μνήμης», Χρονικά, έκδοση του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου της Ελλάδος, τ. ΚΘ', τεύχ. 201, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2006, σ. 66-67.

Ερωτήσεις

1. Ο όρος «γενοκτονία» (genocide) χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1944 προκειμένου να περιγράψει την εξόντωση των Εβραίων από τους ναζί. Σήμερα ο όρος αυτός χρησιμοποιείται και για άλλα εγκλήματα στην ιστορία της ανθρωπότητας. Μπορείτε να αναφέρετε παραδείγματα;

2. Να αναζητήσετε στο διαδίκτυο στοιχεία για το πυρηνικό ολοκαύτωμα της Ιαπωνίας και για τις επιπτώσεις του στις μεταγενέστερες γενιές των περιοχών που επλήγησαν.

6. Ο ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΣΤΟ ΣΤΡΑΤΟΠΕΔΟ ΤΩΝ ΝΙΚΗΤΩΝ

Ο ανταγωνισμός μεταξύ των Συμμάχων και οι συμφωνίες για το μέλλον της Ευρώπης. Προτού τερματιστούν οι επιχειρήσεις κατά του Άξονα, είχαν ήδη διαφανεί οι διαφορές που έμελλαν μεταπολεμικά να διχάσουν τους ίδιους τους Συμμάχους. Πολλοί ήταν εκείνοι - ανάμεσά τους και ο Γεώργιος Παπανδρέου - που είχαν θεωρήσει ως αναπόφευκτη τελικά την ένταση του ανταγωνισμού μεταξύ της σοσιαλιστικής Ανατολής και της

φιλελεύθερης Δύσης. Ήδη κατά το δεύτερο δεκαήμερο του Οκτωβρίου 1944, ο Τσόρτσιλ και ο Στάλιν, ερήμην του Ρούζβελτ, είχαν κατανείμει την επιρροή τους στη νότια Βαλκανική Χερσόνησο, Ελλάδα, Βουλγαρία και Γιουγκοσλαβία, υπέρ της Βρετανίας στην πρώτη, υπέρ της Σοβιετικής Ένωσης στη δεύτερη και κατ' ισομοιρία στην τρίτη περίπτωση. Οι τριγμοί στο συμπαγές συμμαχικό οικοδόμημα έγιναν περισσότερο αισθητοί την επαύριον της Συνδιάσκεψης των Τριών Μεγάλων, Τσόρτσιλ, Ρούζβελτ και Στάλιν, στη Γιάλτα, στις 4-11 Φεβρουαρίου 1945, στη διάρκεια της οποίας είχε συμφωνηθεί η συγκρότηση κυβερνήσεων αντιπροσωπευτικών όλων των δημοκρατικών τάσεων με στόχο τη διενέργεια ελεύθερων εκλογών, υπό τον τριμερή συμμαχικό έλεγχο. Ενώ όμως οι Σοβιετικοί προέλαυναν στην Ανατολική Ευρώπη και στη συνέχεια στην ίδια τη Γερμανία, οι δυτικοί Σύμμαχοι θεώρησαν ότι η συμφωνία αυτή είχε καταπατηθεί από τον Στάλιν, διαδοχικά, στη Ρουμανία και την Πολωνία.

Το θέμα συζητήθηκε εκ νέου κατά την επόμενη Συνδιάσκεψη κορυφής των Τριών στο Πότσνταμ, τον Ιούλιο του 1945. Όσα γεγονότα εντούτοις ακολουθήσουν θα επιβεβαιώσουν τη σταθερή πρόθεση της Σοβιετικής Ένωσης να επιβάλει τον έλεγχο της στην Ανατολική Ευρώπη, αλλά και τη ριζική αντίθεση των δυτικών Συμμάχων στην πολιτική αυτή, καθώς και την απόφασή τους να μην επιτρέψουν την επέκτασή της δυτικά της Πολωνίας και νότια της Βουλγαρίας: ο Τσόρτσιλ θα μιλήσει για «iron curtain» («σιδηρούν παραπέτασμα»)* που έτεινε να υψωθεί ανάμεσα στη ζώνη υπό σοβιετική επιρροή και τη λοιπή Ευρώπη. Ο θάνατος εξάλλου του Ρούζβελτ πριν από τη Συνδιάσκεψη του Πότσνταμ δεν αφήνει να διαγνωστεί αν η σκληρυνση έκτοτε και της αμερικανικής στάσης αποτέλεσε,

ή όχι, επιλογή του διαδόχου του, **Χάρυ Τρούμαν**. Ούτως ή άλλως όμως η ανθρωπότητα, προτού καν διατυπωθούν οι όροι της ειρήνης, εισερχόταν σε νέα φάση ανελέητου ανταγωνισμού μεταξύ των νικητών του πολέμου, στην περίοδο του **Ψυχρού Πολέμου**.

Η Διάσκεψη της Γιάλτας. Στη φωτογραφία διακρίνονται, από τα αριστερά προς τα δεξιά, ο Βρετανός πρωθυπουργός Ουίνστον Τσόρτσιλ, ο Αμερικανός πρόεδρος Φρανκλίνος Ρούζβελτ και ο Σοβιετικός ηγέτης Ιωσήφ Στάλιν.

Στη Διάσκεψη του Πότσταμ (17 Ιουλίου - 2 Αυγούστου 1945) συμμετείχαν ο νέος Αμερικανός πρόεδρος Χάρυ Τρούμαν (κέντρο), ο νέος Βρετανός πρωθυπουργός Κλέμεντ Ατλι (αριστερά) και ο Σοβιετικός ηγέτης Ιωσήφ Στάλιν (δεξιά).

Η πολιτική κρίση στην Ελλάδα και τα «Δεκεμβριανά». «Συλλογιζόμουν ότι η ειδυλλιακή Πλάκα είναι το μέρος όπου έγινε η πρώτη μάχη του Δυτικού και του Ανατολικού κόσμου», έγραψε ο Γιώργος Σεφέρης παρατηρώντας τα γεγονότα που εκτυλίσσονταν στην Αθήνα τον Δεκέμβριο του 1944. Η διαίρεση μεταξύ των Ελλήνων αποτέλεσε, πράγματι, αντανάκλαση της ευρύτερης αντιπαράθεσης που θα σφράγιζε και το δεύτερο ήμισυ του 20ού αιώνα-του δυτικού, καπιταλιστικού-φιλελεύθερου, και του κομμουνιστικού προτύπου. Παράλληλα με την κοινή στόχευση εναντίον του κατακτητή διατυπώνονταν, ήδη από το 1943, δύο διαφορετικές προτάσεις με αναφορά στη μεταπολεμική πορεία και της Ελλάδας. Θα επιλεγόταν η οδός της κοινοβουλευτικής δημοκρατίας που εφαρμοζόταν στη Δύση ή εκείνη του υπαρκτού σοσιαλισμού που είχε υιοθετήσει η Σοβιετική Ένωση;

Υπέρ της πρώτης επιλογής τασσόταν η εξόριστη ελληνική κυβέρνηση και ένα μέρος των αντιστασιακών δυνάμεων στο εσωτερικό της κατακτημένης Ελλάδας• υπέρ της δεύτερης φάνηκε, ολοένα και περισσότερο με την πάροδο του χρόνου, να κλίνει η ισχυρότερη ένοπλη αντιστασιακή οργάνωση, το ΕΑΜ-ΕΛΑΣ*. Το πολιτικό παράγωγο της, η Πολιτική Επιτροπή Εθνικής Απελευθέρωσης, είχε συγκροτηθεί στην ορεινή Στερεά Ελλάδα στις 10 Μαρτίου 1944. Η επίκληση βραχυπρόθεσμων τακτικών στόχων από τους πρώτους ή τους δεύτερους δεν αρκούσε, τελικά, για να επικαλύψει τον διαφορετικό στρατηγικό προσανατολισμό που τους κατηύθυνε. Προκειμένου να κατευνάσει τις αντιθέσεις, ο Γεώργιος Παπανδρέου περιέλαβε στην εξόριστη ελληνική κυβέρνηση εκπροσώπους όλων των αντιμαχόμενων μερίδων. Κατά το Σύμφωνο εξάλλου που συνομολογήθηκε στην Καζέρτα της Ιταλίας, στις 26 Σεπτεμβρίου 1944, μεταξύ των συμμαχικών και των ελληνικών πολιτικών και στρατιωτικών αρχών -με τη συμμετοχή εκπροσώπων του ΕΛΑΣ και του ΕΔΕΣ- ανατέθηκε η διοίκηση των στρατιωτικών δυνάμεων στην Ελλάδα στον Βρετανό στρατηγό Σκόμπυ. Η απελευθέρωση εντούτοις της Αθήνας, στις 12 Οκτωβρίου 1944, συνοδεύτηκε από ενδοκυβερνητικές διαφωνίες και τελικά από την παραίτηση των εαμικών υπουργών, με αποτέλεσμα να συγκρουστούν τον Δεκέμβριο του 1944 στην καρδιά της πρωτεύουσας οι φιλοκυβερνητικές δυνάμεις -μικρό τμήμα του ελληνικού στρατού, χωροφυλακή και το βρετανικό εκστρατευτικό σώμα- με τις δυνάμεις του ΕΑΜ - ΕΛΑΣ. Η έκβαση της σύγκρουσης υπέρ των πρώτων ακολουθήθηκε από τη Συμφωνία της Βάρκιζας, στις 12 Φεβρουαρίου 1945, η οποία προέβλεπε τη διεξαγωγή ελεύθερων εκλογών και δημοψηφίσματος επί του πολιτειακού ζητήματος.

Έπαρση της ελληνικής σημαίας στην Ακρόπολη από τον Γ. Παπανδρέου, πρόεδρο της πρώτης μετακατοχικής κυβέρνησης της χώρας, στις 18 Οκτωβρίου 1944.

Γεώργιος Παπανδρέου, Λόγος της Απελευθέρωσης, Αθήνα, 18 Οκτωβρίου 1944

«Ασπαζόμεθα την ιερών γην της Ελευθέρας Πατρίδος... Οι Βάρβαροι, αφού εβεβήλωσαν, επυρπόλησαν και εδήωσαν, επί τρία και ήμισυ έτη, πιεζόμενοι πλέον από την συμμαχικήν νίκην και την εθνικήν μας αντίστασιν τρέπονται εις φυγήν. Και η Κυανόλευκος κυματίζει μόνη εις την Ακρόπολιν...

Από τα βάθη της Ιστορίας οι ελληνικοί αιώνες πανηγυρίζουν την επάνοδον της Ελευθερίας εις την αρχαίαν Πατρίδα της. Και στεφανώνουν την Γενεάν μας. Διότι ολόκληρος ο Λαός μας υπήρξε αγωνιστής της Ελευθερίας. Δεν ευρίσκεται ασφαλώς εις την κατεχομένην

Ευρώπην άλλο παράδειγμα τόσης καθολικής αντιστάσεως και τόσης ακλονήτου αισιοδοξίας διά την τελικήν Νίκην[...].

Ολόκληρος ο Ελληνικός Λαός έχει καταστή άξιός της Πατρίδος. Με το πέραςμα των καιρών, εις το περίλαμπρον έπος της Αλβανίας θα προστεθή και ο μύθος της καθολικής αντιστάσεως...»

Γ. Παπανδρέου, Η απελευθέρωση της Ελλάδος, Ελληνική Εκδοτική Εταιρεία, Αθήνα 19483, σ. 186-187.

Ερωτήσεις

1. Τι σήμαινε ο όρος «Σιδηρούν παραπέτασμα» και ποιος ήταν ο εισηγητής του;
2. Να συσχετίσετε την εσωτερική κρίση στην Ελλάδα με τον μεταπολεμικό ανταγωνισμό των νικητών.

7. ΟΙ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΕΙΡΗΝΗΣ ΚΑΙ Η ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ ΤΗΣ ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Το εδαφικό καθεστώς της ηττημένης Γερμανίας. Όταν μετά τον τερματισμό των επιχειρήσεων κλήθηκαν οι αντιπρόσωποι των Συμμάχων να διαμορφώσουν τους όρους της ειρήνης, αντιμετώπισαν κατά προτεραιότητα τα προβλήματα που συνδέονταν με το μέλλον της Γερμανίας -της κατοχής, των επανορθώσεων, καθώς και του ενδεχόμενου διαμελισμού της- χωρίς όμως να κατάληξουν σε κοινά αποδεκτές αποφάσεις. Η διαίρεση της Γερμανίας σε τέσσερις ζώνες κατοχής λειτούργησε αρχικά στην πράξη: το 40% του εδάφους της, στα ανατολικά, συνιστούσε τη ρωσική και το υπόλοιπο στα δυτικά, από βορρά προς νότο, την αγγλική, τη γαλλική και την αμερικανική ζώνη, ενώ το Βερολίνο αποτελούσε νησίδα υπό πολυμερή επίσης κατοχή. Αντικείμενο όμως

διαφωνιών αποτέλεσαν όχι μόνο η μορφή και οι αρμοδιότητες, αλλά ακόμη και η σύσταση μιας κεντρικής γερμανικής διοίκησης - πολιτικής και οικονομικής. Δεν επιτεύχθηκε εξάλλου συμφωνία για τον τρόπο καταβολής των πολεμικών αποζημιώσεων από τη Γερμανία προς τους Συμμάχους. Μετά από αλληπάλληλες τετραμερείς διαβουλεύσεις ο Αμερικανός υπουργός Εξωτερικών, Τζορτζ Μάρσαλ, θα δηλώσει χαρακτηριστικά τον Δεκέμβριο του 1947: «Δεν μπορούμε προς το παρόν να προσδοκούμε την ενοποίηση της Γερμανίας- οφείλουμε να πράξουμε ό,τι είναι δυνατόν στην περιοχή όπου η επιρροή μας είναι αισθητή...».

Τα εδαφικά όρια της μεταπολεμικής Γερμανίας διαμορφώθηκαν νωρίς. Προς τα δυτικά δεν υπήρξαν ουσιαστικές μεταβολές, αλλά προς τα ανατολικά προβλέφθηκε, βάσει διμερούς ρωσοπολωνικής συμφωνίας που υπογράφηκε στις 17 Αυγούστου 1945, η μετακίνηση κατά 200 χιλιόμετρα των συνόρων της Πολωνίας προς τα δυτικά, έως τη γραμμή Όντερ-Νάισε, ενώ, ακόμη ανατολικότερα, εδάφη που κατέχονταν παλαιότερα από την Πολωνία ενσωματώθηκαν στην ΕΣΣΔ.

Το μεταπολεμικό Βερολίνο, το οποίο ανήκε στον τομέα ελέγχου των Σοβιετικών, διαιρέθηκε -αντιστοιχώς προς την υπόλοιπη χώρα- σε τέσσερις τομείς, αμερικανικό, βρετανικό, γαλλικό και σοβιετικό.

Η Συνθήκη των Παρισίων και η τύχη των ελληνικών εθνικών διεκδικήσεων. Το καθεστώς των πέντε «δορυφόρων» της Γερμανίας -Φινλανδίας, Βουλγαρίας, Ρουμανίας, Ουγγαρίας και Ιταλίας- θα καθοριστεί βάσει των αντίστοιχων συνθηκών που θα υπογραφούν στο Παρίσι, στις 10 Φεβρουαρίου 1947. Η κάθε συνθήκη με τις χώρες αυτές συνουπογραφόταν από όσα κράτη είχαν μετάσχει στη διαδικασία της συνθηκολόγησής της. Οι τρεις πρώτες χώρες είχαν συνομολογήσει, ήδη στη διάρκεια του 1944, συμφωνία ανακωχής αποκλειστικά με τη Σοβιετική Ένωση, έχοντας έκτοτε υπαχθεί στον στρατιωτικό και ουσιαστικά στον πολιτικό έλεγχο της. Η συνομολόγηση, κατά συνέπεια, των συνθηκών κατοχύρωσε την επιρροή της Μόσχας στις τέσσερις πρώ-

τες περιπτώσεις. Ειδικότερα, το εδαφικό καθεστώς της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας δε διαφοροποιούνταν αισθητά από το προπολεμικό, ενώ της Φινλανδίας και της Ουγγαρίας ρυθμιζόταν με τρόπο που να ικανοποιεί τις σοβιετικές απόψεις.

Παρά τις μεγάλες θυσίες της χώρας μας στον πόλεμο, στη Διάσκεψη της Ειρήνης (29 Ιουλίου - 11 Οκτωβρίου 1946) οι ελληνικές εθνικές διεκδικήσεις -πλην αυτών που αφορούσαν τα Δωδεκάνησα- προσέκρουσαν στην αντίδραση των μεγάλων δυνάμεων. Η γελοιογραφία αποδίδει ανάγλυφα την απόγοήτευση του ελληνικού λαού. Ο Αμερικανός υπουργός

Εξωτερικών Τζέιμς Μπερνς προσφέρει στην Ελλάδα, που παρουσιάζεται ως χαροκαμένη μάνα ανάμεσα στα ερείπια, μικρό ποσό χρημάτων σαν ελεημοσύνη. Φωκίων Δημητριάδης, «Το παρδαλό κατσίκι και η εποχή του», Αθήνα, χ.χ.

Εορτασμοί για την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα, Μάρτιος 1948.

Ριζικά διάφορη από αυτήν των άλλων ηττημένων χωρών ήταν η περίπτωση της Ιταλίας. Η νέα δημοκρατική κυβέρνηση της Ρώμης ήταν υποχρεωμένη να παραιτηθεί από κάθε τίτλο κυριαρχίας επί της Αιθιοπίας, της Αλβανίας και της Δωδεκανήσου. Η ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου -κατοικημένης σε ποσοστό 90% από Έλληνες- στην Ελλάδα ανταποκρινόταν πλήρως στην αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών, που είχε διακηρυχτεί από τους Συμμάχους κατά τη διάρκεια του πολέμου. Η ίδια όμως αρχή δεν εφαρμόστηκε και στην περίπτωση των υπόλοιπων εδαφών που διεκδικούσε η ελληνική πλευρά - της Βόρειας Ηπείρου και της Κύπρου. Η σύνδεση, νωρίς, του όλου προβλήματος της Αλβανίας με τον ανταγωνισμό μεταξύ των Συμμάχων, η επιθυμία των Άγγλων ιθυνόντων να διατηρήσουν ακέραιη τη Βρετανική Αυτοκρατορία, αλλά και η διεθνής αδυναμία της Ελλάδας σε περίοδο έντονης εσωτερικής διαμάχης οδήγησαν στην περιορισμένη ικανοποίηση των εύλο-

γων αιτημάτων της κατά το συνέδριο της ειρήνης. Η αισιόδοξη θεώρηση του μεταπολεμικού κόσμου, αισθητή και στις πιο σκοτεινές ώρες του πολέμου, διασταυρωνόταν ήδη με μια πραγματική κατάσταση λιγότερο ευνοϊκή για τη χώρα από ότι αναμενόταν.

Τμήμα της Βασιλικής φρουράς παρελαύνει στη Ρόδο κατά την επίσκεψη των Βασιλέων στα Δωδεκάνησα (φωτ. Κ. Μεγαλοκονόμου). Η ένταξη της Δωδεκανήσου στον εθνικό κορμό αποτέλεσε το μόνο εδαφικό κέρδος της χώρας μας από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η συνθήκη ειρήνης του Αγίου Φραγκίσκου. Η συνθήκη ειρήνης με αναφορά στο μέλλον της Ιαπωνίας υπογράφηκε, κατά τη Συνδιάσκεψη του Αγίου Φραγκίσκου, στις 7 Σεπτεμβρίου 1951. Σαράντα εννέα κράτη συνομολόγησαν την υποχρέωση της Ιαπωνίας να παραιτηθεί από κάθε δικαίωμα σε εδάφη της Ασίας, της νότιας Σαχαλίνης, της Ανταρκτικής και των νότιων κτήσεων της στον Ειρηνικό. Προκειμένου όμως να μην πληγεί η οικονομία της, η Ιαπωνία απαλλασσόταν από την υπο-

χρέωση άμεσης καταβολής του συνόλου των επιδικασμένων επανορθώσεων. Η Σοβιετική Ένωση, η Ινδία και η κομμουνιστική Κίνα δεν υπέγραψαν τη συνθήκη-αντίθετα, στις 8 Σεπτεμβρίου 1951, συνομολογήθηκε διμερές αμερικανοϊαπωνικό Σύμφωνο Ασφάλειας, το οποίο και υπογράμμιζε την αποκατάσταση σταθερών έκτοτε σχέσεων φιλίας και συνεργασίας μεταξύ Ουάσινγκτον και Τόκυο.

Απόσπασμα από την ομιλία του αντιπροέδρου της ελληνικής κυβέρνησης, Κωνσταντίνου Τσαλδάρη, κατά την πανηγυρική τελετή της ενσωμάτωσης της Δωδεκανήσου, 7 Μαρτίου 1948

«Σήμερα, της ετόνισε και η διακήρυξις της Συνελεύσεως της Πάτμου, την 4ην Ιουνίου 1912, με τας υπογραφάς των 12 αντιπροσώπων των Νήσων, σήμερα ο εθνικός πόθος, ο προαιώνιος πόθος των Αιγαιέων, της ενώσεώς των μετά της Μητρός Ελλάδος, πραγματοποιείται. Με ένα εθνικόν γεγονός, η ιστορική σημασία του οποίου θα μεγαλώνει, εφ' όσον ο χρόνος θα παρέρχεται. Και ο Ελληνισμός θα συνεχίζει τον ιστορικόν δρόμον που ήρχισε».

Ερωτήσεις

1. Ποια τα εδαφικά οφέλη της Ελλάδας από τη συμμετοχή της στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο; Ικανοποίησαν όλες τις προσδοκίες της ελληνικής πλευράς; Σχολιάστε τη γελοιογραφία του Φ. Δημητριάδη.

2. Ποιες ρυθμίσεις έγιναν υπέρ της Σοβιετικής Ένωσης; Πιστεύετε ότι ικανοποίησαν τους λαούς των αντίστοιχων χωρών;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ'

Ο ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο το διεθνές σύστημα μεταβάλλεται σε διπολικό. Τους δύο πόλους αποτελούν οι υπερδυνάμεις **ΗΠΑ** και **ΕΣΣΔ**, με διαφορετικές μορφές οικονομικής και πολιτικής οργάνωσης. Ο διπολισμός αντανakλούσε παράλληλα και την ιδεολογική αντιπαράθεση του ανατολικού και του δυτικού κόσμου. Μετά το 1945, υπό την ηγεσία κάθε υπερδύναμης, δημιουργήθηκαν και δύο μεγάλοι συνασπισμοί κρατών: ο **δυτικός με ηγέτη τις ΗΠΑ** και ο **ανατολικός με ηγέτη την ΕΣΣΔ**. Επειδή ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο αυτών συνασπισμών δεν εξελίχτηκε ποτέ σε ένοπλη σύγκρουση, έμεινε γνωστός ως «**Ψυχρός Πόλεμος**».

Το 1945 στον Άγιο Φραγκίσκο των ΗΠΑ ιδρύθηκε ο **Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ)**, ο οποίος ήρθε να αντικαταστήσει την Κοινωνία των Εθνών (ΚΤΕ) ως νέο σύστημα συλλογικής ασφάλειας.

Στην Ευρώπη, που έχασε την παλαιά δεσπύζουσα θέση της παγκοσμίως, δημιουργείται ένα κίνημα ενοποίησης που καταλήγει το 1957 στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), πρόδρομο της σημερινής **Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.)**.

Οι περισσότερες αποικίες απέκτησαν την ανεξαρτησία τους μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1960. Η πλειονότητα των χωρών αυτών συγκρότησε τον Τρίτο Κόσμο, που δεν κατάφερε όμως να αμφισβητήσει τον διπολικό χαρακτήρα του μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος.

Κατά τη δεκαετία του 1940 η Ελλάδα είχε γνωρίσει **πόλεμο, τριπλή ξένη κατοχή, πείνα και εμφύλιο σπα-**

ραγμό. Το διάστημα 1949-1967 χαρακτηρίζεται από τα έντονα τραύματα που άφησε ο Εμφύλιος Πόλεμος. Η δικτατορία των συνταγματαρχών (1967-1974) ανακόπτει τον εκδημοκρατισμό της ελληνικής κοινωνίας και απομονώνει διεθνώς τη χώρα, ιδίως στην Ευρώπη. Μετά την πτώση της δικτατορίας αρχίζει μια νέα περίοδος εδραίωσης στην Ελλάδα ενός σύγχρονου δημοκρατικού πολιτεύματος. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από μια τάση αποδέσμευσης από την αμερικανική εξάρτηση και από ανοίγματα προς τις σοσιαλιστικές χώρες και προς τα κράτη του Τρίτου Κόσμου. Την 1η Ιανουαρίου 1981 η Ελλάδα έγινε πλήρες μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Σημαντικό πρόβλημα για τον νέο ελληνισμό αποτελεί το Κυπριακό Πρόβλημα, το οποίο μετά την τουρκική εισβολή του 1974 («Αττίλας») και μέχρι σήμερα παραμένει άλυτο.

1. Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ - Η ΣΥΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΟΗΕ

Ο διπολικός κόσμος. Το τέλος του Β' Παγκόσμιου Πολέμου επέφερε τεράστιες αλλαγές στη δομή του διεθνούς συστήματος και πρώτιστα την έκλειψη των παλαιών ευρωπαϊκών μεγάλων δυνάμεων, που είχαν υποστεί (ακόμη και η νικήτρια Βρετανία) τεράστιες καταστροφές. Η σκυτάλη των διεθνών υποθέσεων πέρασε σε δύο εξωευρωπαϊκές δυνάμεις, τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και τη Σοβιετική Ένωση. Οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ ήταν μεγάλα κράτη, με τεράστιο πληθυσμό, εξαιρετικά ανεπτυγμένη βαριά βιομηχανία και μεγάλες στρατιωτικές δυνατότητες. Οι δύο αυτές χώρες χαρακτηρίστηκαν ως υπερδυνάμεις, όρος που πρωτοχρησι-

μοποιήθηκε κατά τη διάρκεια του πολέμου και δήλωνε τα κράτη εκείνα που είχαν συμφέροντα σε όλες τις περιοχές της υφηλίου. Οι δύο υπερδυνάμεις εκπροσώπουν επίσης διαφορετικές μορφές οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης. Οι ΗΠΑ ακολουθούσαν την ελεύθερη οικονομία και το πολυκομματικό πολιτικό σύστημα, ενώ η ΕΣΣΔ υιοθετούσε την κρατική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής και ένα μονοκομματικό πολιτικό σύστημα, βασισμένο στην παντοδυναμία του Κομμουνιστικού Κόμματος.

Καταστατικός Χάρτης του ΟΗΕ, Άγιος Φραγκίσκος, ΗΠΑ, 26 Ιουνίου 1945.

«Προοίμιο

Ημείς, οι λαοί των Ηνωμένων Εθνών, αποφασισμένοι Όπως σώσωμεν τας επερχομένας γενεάς από την μάστιγα του πολέμου, ήτις δις εις το διάστημα μίας γενεάς επεσώρευσεν άφατον θλίψιν εις την ανθρωπότητα. Όπως διακηρύξωμεν εκ νέου πίστιν εις τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, εις την αξιοπρέπειαν και την αξίαν του ανθρώπου, εις την ισότητα των δικαιωμάτων ανδρών και γυναικών και Εθνών μεγάλων και μικρών. Όπως καθιερώσωμεν όρους υφ' ους η Δικαιοσύνη και ο σεβασμός προς τας υποχρεώσεις αίτινες πηγάζουσιν εκ των συνθηκών και άλλων πηγών του διεθνούς δικαίου δύνανται να τηρηθώσιν και, Όπως ευνοήσωμεν την κοινωνικήν πρόοδον και καλλίτερα επίπεδα ζωής εντός μεγαλυτέρας ελευθερίας. Και προς τούτο. Να είμεθα ανεκτικοί και να ζώμεν εν ειρήνη μετ' αλλήλων ως καλοί γείτονες, Να ενώνωμεν τας δυνάμεις και προς διατήρησιν της

διεθνούς ειρήνης και ασφαλείας,
Να εξασφαλίζωμεν διά της παραδοχής αρχών και της καθιερώσεως μεθόδων, όπως η ένοπλος βία μη χρησιμοποιείται ειμή τω κοινώ συμφέροντι και,

Να χρησιμοποιώμεν τον διεθνή μηχανισμόν διά την προαγωγήν της Οικονομικής και Κοινωνικής προόδου απάντων των λαών.

Αποφασίσαμεν

Να ενώσωμεν τας προσπάθειάς ημών διά την επίτευξιν των σκοπών τούτων.

Επομένως αι οικείοι κυβερνήσεις ημών δι' αντιπροσώπων συνελθόντων εν τη πόλει του Αγίου Φραγκίσκου, επιδειξάντων τα πληρεξούσια αυτών ευρεθέντα εν απολύτω τάξει, συνεφώνησαν επί του κάτωθι Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών και διά του παρόντος ιδρύουσιν Διεθνή Οργανισμόν όστις θέλει επονομασθή "Ηνωμένα Εθνη" [...].

Άρθρο 2, παράγραφος 4

Πάντα τα Μέλη θα απέχωσι εις τας διεθνείς αυτών σχέσεις της απειλής ή χρήσεως βίας κατά της εδαφικής ακεραιότητος ή της πολιτικής ανεξαρτησίας οιοδήποτε Κράτους ή καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπον ασυμβίβαστον προς τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών».

Επίσημη ελληνική μετάφραση, ΑΝ 585/1945.

Τα κύρια όργανα του ΟΗΕ.

- **Ο Γενικός Γραμματέας.** Επικεφαλής των διοικητικών υπηρεσιών του ΟΗΕ
- **Η Γενική Συνέλευση.** Πρόκειται για τη σύνοδο των αντιπροσώπων των κρατών-μελών, στην οποία κάθε κράτος-μέλος διαθέτει από μία ψήφο. Οι αποφάσεις της Γενικής Συνέλευσης, αν και έχουν ιδιαίτερο κύρος, δεν είναι δεσμευτικές για τα κράτη-μέλη.

• Το Συμβούλιο Ασφαλείας, αρχικά με ένδεκα μέλη (από το 1965, δεκαπέντε). Μόνιμα μέλη του είναι οι ΗΠΑ, η ΕΣΣΔ (σήμερα η Ρωσική Ομοσπονδία), η Βρετανία, η Γαλλία και η Κίνα.

Μετά το 1945 δημιουργήθηκαν, υπό την ηγεσία κάθε υπερδύναμης, δύο μεγάλοι συνασπισμοί κρατών: ο δυτικός συνασπισμός, με ηγέτη τις ΗΠΑ, στον οποίο μετείχαν κράτη της Δυτικής Ευρώπης, ο Καναδάς, η Αυστραλία, η Νέα Ζηλανδία κ.ά. και ο ανατολικός συνασπισμός, με ηγέτη την ΕΣΣΔ και μέλη του χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, όπως η Πολωνία, η Τσεχοσλοβακία, η Ουγγαρία, η Ρουμανία, η Βουλγαρία. Το νέο διεθνές σύστημα ονομάστηκε διπολικό, επειδή κυριαρχούνταν από δύο αντίπαλα κέντρα ισχύος. Ο διπολισμός αναφερόταν παράλληλα και στην ιδεολογική αντιπαράθεση του ανατολικού και του δυτικού κόσμου σχετικά με την αποτελεσματικότερη οργάνωση της κοινωνίας. Ο ανταγωνισμός των δύο μεγάλων συνασπισμών υπήρξε έντονος σε όλη τη διάρκεια της μεταπολεμικής εποχής. Επειδή όμως δεν εξελίχτηκε ποτέ σε γενικευμένη ένοπλη σύγκρουση μεταξύ τους, ο ανταγωνισμός αυτός έγινε γνωστός ως Ψυχρός Πόλεμος.

Επιπλέον, οι δύο υπερδυνάμεις διέθεταν μεγάλα πυρηνικά οπλοστάσια. Σύντομα διαμορφώθηκε η λεγόμενη ισορροπία του τρόμου, δηλαδή μια κατάσταση στην οποία κάθε υπερδύναμη απειλούσε την άλλη με πυρηνική καταστροφή. Εξάλλου και άλλες χώρες αποκτούσαν την ατομική βόμβα: πρώτες, η Βρετανία, η Γαλλία, η Κίνα. Μετά τη Χιροσίμα και το Ναγκασάκι, το 1945, τα πυρηνικά όπλα δε χρησιμοποιήθηκαν σε πολέμους, αλλά η ύπαρξή τους επηρέαζε την εξέλιξη της διεθνούς πολιτικής, καθώς καθιστούσε αδιανόητο έναν νέο πα-

γκόσμιο πόλεμο, στον οποίο μοιραία θα καταστρέφονταν όλοι.

Στην ίδια την Ευρώπη, που έχασε πλέον την παλαιά δεσπύζουσα θέση της, συνειδητοποιήθηκε σταδιακά η ανάγκη για μια νέα αρχή. Η αναζήτηση μιας συνεργασίας, ικανής να φέρει τη συμφιλίωση και την ευημερία, επέφερε την ανάπτυξη του κινήματος της ευρωπαϊκής ενοποίησης, με κυριότερο σταθμό τη δημιουργία, το 1957, της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, προδρόμου της σημερινής Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τέλος, οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι επιτάχυναν την παρακμή των παλαιών ευρωπαϊκών αποικιακών αυτοκρατοριών. Έως τα μέσα της δεκαετίας του 1960 οι περισσότερες αποικίες απέκτησαν την ανεξαρτησία τους. Η πλειονότητα των νέων αυτών κρατών συγκρότησε τον Τρίτο Κόσμο*, ο οποίος όμως δεν κατάφερε να αμφισβητήσει τον θεμελιωδώς διπολικό χαρακτήρα του μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος.

Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). Η επιθετικότητα των δυνάμεων του Άξονα, που είχε οδηγήσει στον καταστρεπτικότερο πόλεμο της ιστορίας, είχε καταδείξει και τις αδυναμίες της παλαιάς Κοινωνίας των Εθνών. Για τους λαούς που είχαν σκληρά δοκιμαστεί στον πόλεμο και αναζητούσαν ειρήνη και ευημερία ήταν εμφανής η ανάγκη για μια νέα οργάνωση της διεθνούς κοινωνίας, ικανή να κατοχυρώσει την τάξη και τη δικαιοσύνη στις διεθνείς υποθέσεις. Τον Απρίλιο-Ιούνιο 1945 συγκλήθηκε στον Άγιο Φραγκίσκο των ΗΠΑ η ιδρυτική διάσκεψη του νέου Οργανισμού των Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ), με τη συμμετοχή πενήντα χωρών που πολεμούσαν τον Άξονα, ανάμεσά τους και η Ελλάδα.

Ο ΟΗΕ αποτελεί μια απόπειρα συγκρότησης ενός νέου συστήματος συλλογικής ασφάλειας. Ο Καταστατικός Χάρτης του ΟΗΕ αποτελεί υποχρεωτικό Διεθνές

Δίκαιο, βασίζεται στην αρχή της κυρίαρχης ισότητας μεταξύ των κρατών και απαγορεύει τη χρήση βίας, παρά μόνον για σκοπούς αυτοάμυνας. Τα βασικά όργανα του ΟΗΕ είναι ο Γενικός Γραμματέας, η Γενική Συνέλευση και το Συμβούλιο Ασφαλείας. Ισχυρότερο όργανο είναι το Συμβούλιο Ασφαλείας, το οποίο είναι επιφορτισμένο με την εξέταση προβλημάτων που μπορεί να οδηγήσουν σε διατάραξη της ειρήνης. Μπορεί επίσης να λάβει αποφάσεις που δεσμεύουν τα κράτη-μέλη του ΟΗΕ. Στο Συμβούλιο Ασφαλείας μετέχουν, ως μόνιμα μέλη, πέντε χώρες: ΗΠΑ, ΕΣΣΔ (σήμερα η Ρωσική Ομοσπονδία), Βρετανία, Γαλλία και Κίνα. Με δεδομένη την εμπειρία της Κοινωνίας των Εθνών, η οποία δεν μπορούσε να επιβάλει τις αποφάσεις της στις μεγάλες δυνάμεις, ο Καταστατικός Χάρτης του ΟΗΕ όρισε ότι, για να ληφθεί απόφαση από το Συμβούλιο Ασφαλείας, απαιτείται η σύμφωνη γνώμη των πέντε μόνιμων μελών. Αν ένα από αυτά διαφωνεί ρητά, τότε απόφαση δεν μπορεί να ληφθεί (δικαίωμα βέτο). Ωστόσο, λόγω των έντονων πολιτικών και ιδεολογικών αντιπαλοτήτων της μεταπολεμικής εποχής, έγινε κατάχρηση του δικαιώματος βέτο τόσο από τους Δυτικούς όσο και από τους Σοβιετικούς, με αποτέλεσμα σε πολλές και σημαντικές περιπτώσεις να αδρανοποιηθεί ο ΟΗΕ. Τέλος, στο πλαίσιο του ΟΗΕ λειτουργεί και μια σειρά ειδικευμένων υπηρεσιών, όπως είναι η UNICEF, που ασχολείται με την προστασία και την περίθαλψη των παιδιών, και η UNESCO, που ασχολείται με την πολιτιστική ανάπτυξη και κληρονομιά.

Σε πολλές περιπτώσεις ο ΟΗΕ δεν μπόρεσε να διαχειριστεί με επιτυχία τα προβλήματα που αντιμετώπισε. Μία από αυτές τις περιπτώσεις ήταν και το Κυπριακό, ιδιαίτερα μετά το 1974. Ωστόσο, ο διεθνής οργανισμός συνέβαλε στη μείωση των διεθνών εντάσεων και στη

συνειδητοποίηση της ανάγκης για διασφάλιση της ειρήνης.

Απόσπασμα από την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, 10 Δεκεμβρίου 1948)

«Η Γενική Συνέλευσις

Διακηρύσσει την παρούσαν Παγκόσμιον Δήλωσιν των δικαιωμάτων του ανθρώπου ως το κοινόν ιδεώδες προς επίτευξιν υπό πάντων των λαών και πάντων των Εθνών, επί τω τέλει όπως πάντα τα άτομα και πάντα τα όργανα της Κοινωνίας, έχοντα σταθερώς την δήλωσιν ταύτην κατά νουν, προσπαθώσι να αναπτύξωσι διά της διδασκαλίας και της παιδείσεως τον σεβασμόν των δικαιωμάτων τούτων και ελευθεριών και εξασφαλίσωσι διά προοδευτικών μέτρων, εσωτερικών και διεθνών, την καθολικήν και αποτελεσματικήν αναγνώρισιν και εφαρμογήν αυτών, τόσο μεταξύ των πληθυσμών αυτών τούτων των κρατών-μελών, όσον και μεταξύ των πληθυσμών των υπό την δικαιοδοσίαν των τελούντων εδαφών.

Άρθρον 1

Πάντα τα ανθρώπινα όντα γεννώνται ελεύθερα και ίσα ως προς την αξιοπρέπειαν και τα δικαιώματα. Είναι προικισμένα με λογικήν και συνείδησιν και οφείλουν να ενεργώσι προς άλλα εν πνεύματι συναδελφικώ.

Άρθρον 2

Έκαστος δύναται να επικαλήται πάντων των δικαιωμάτων και ελευθεριών των διακηρυκσομένων εν τη παρούση δηλώσει άνευ ουδεμιάς διακρίσεως, ιδία φυλής, χρώματος, γλώσσης, θρησκείας, πολιτικής πεποιθήσεως ή πάσης άλλης γνώμης, εθνικής ή κοινωνικής κατα-

γωγής, περιουσίας, γεννήσεως ή οιασδήποτε άλλης καταστάσεως. Επί πλέον ουδεμία θα γίνεται διάκρισις στηριζομένη επί του πολιτικού, νομικού ή διεθνούς καθεστώτος της χώρας ή του εδάφους των προσώπων τι είναι υπήκοος, εάν η χώρα αυτή ή το έδαφος ήθελεν είναι ανεξάρτητα, υπό κηδεμονίαν, μη αυτόνομα ή τελούντα υπό οιονδήποτε περιορισμόν της κυριαρχίας.

Άρθρον 3

Παν άτομον έχει δικαίωμα εις την ζωήν, την ελευθερίαν και την ασφάλειαν του προσώπου».

Η εξέλιξη του φεμινισμού μεταπολεμικά

«Αυτό που αποκαλούμε συνήθως νεότερη φάση του φεμινισμού προέκυψε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο σε πολλές χώρες. Το 1947 ιδρύθηκε από τα Ηνωμένα Έθνη η Επιτροπή για τη Θέση των Γυναικών και δύο χρόνια αργότερα εκδόθηκε η Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Και τα δύο αναγνώριζαν ότι άνδρες και γυναίκες έχουν ίσα δικαιώματα ως προς τον γάμο, κατά τη διάρκειά του και μετά από αυτόν, καθώς επίσης και το δικαίωμα των γυναικών σε ειδική φροντίδα και βοήθεια στον ρόλο τους ως μητέρων. Μεταξύ 1975 και 1985 τα Ηνωμένα Έθνη συγκάλεσαν τρία διεθνή συνέδρια για τα προβλήματα των γυναικών, στην πόλη του Μεξικού, στην Κοπεγχάγη και το Ναϊρόμπι, όπου αναγνωρίστηκε ότι ο φεμινισμός αποτελεί την πολιτική έκφραση των φόβων και των ενδιαφερόντων των γυναικών από διάφορες χώρες, τάξεις, εθνικότητες και ποικίλα πολιτιστικά περιβάλλοντα [...]. Υπάρχει και πρέπει να υπάρχει μια ποικιλία στις μορφές του φεμινισμού, η οποία ανταποκρίνεται στις διαφορετικές ανάγκες και στα προβλήματα διαφορετικών γυναικών και ορίζεται

από αυτές γι' αυτές τις ίδιες». Margaret Walters, *Feminism. A Very Short Introduction*, εκδ. Oxford University Press, 2005, σ. 97.

Ερωτήσεις

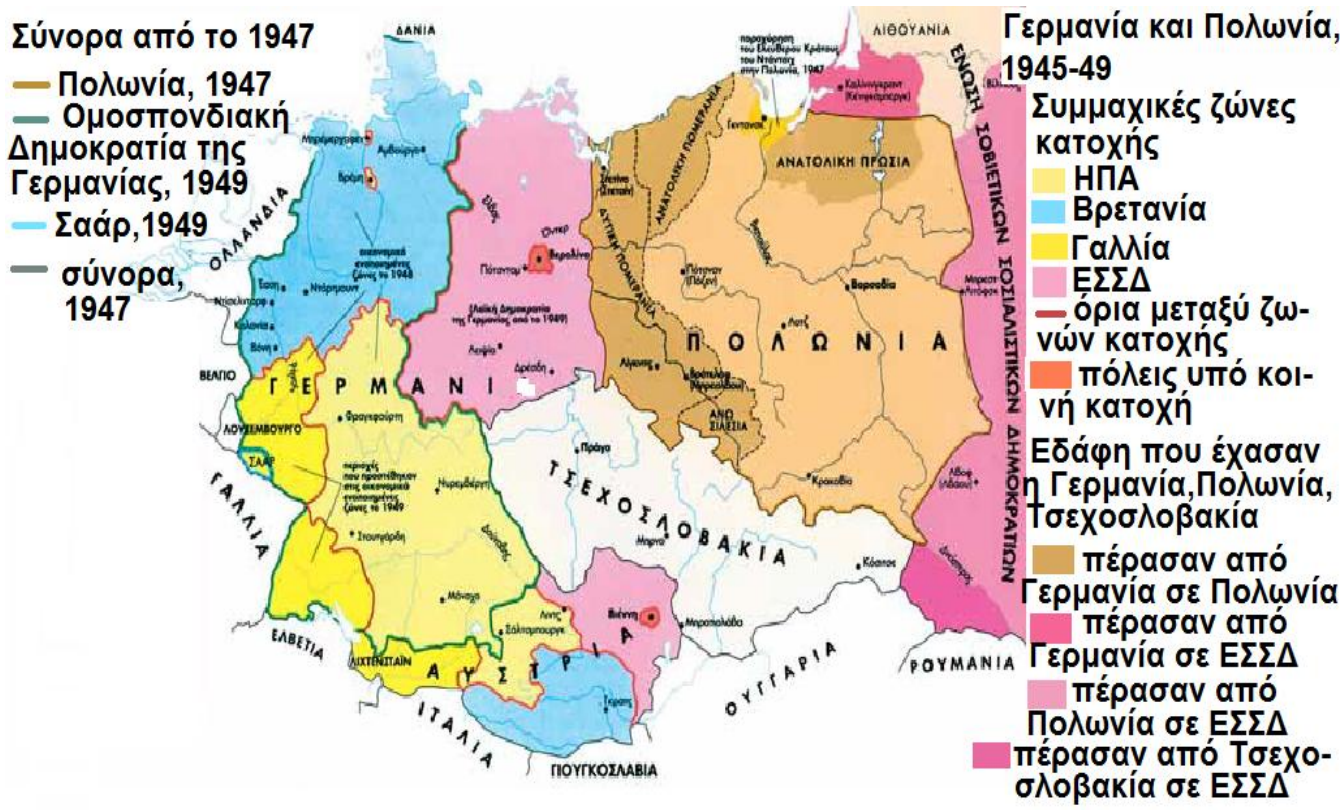
1. Ποια ήταν τα χαρακτηριστικά του μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος; Σε τι διέφερε από το διεθνές σύστημα των παλαιότερων περιόδων;
2. Ποια είναι τα κύρια όργανα του ΟΗΕ;
3. Να αναλύσετε τον όρο «ισορροπία του τρόμου» ως κύριο χαρακτηριστικό του Ψυχρού Πολέμου.

2. Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ, ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ Ο ΕΜΦΥΛΙΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Η έναρξη του Ψυχρού Πολέμου στην Ευρώπη. Ο μεγάλος αντιφασιστικός συνασπισμός που επικράτησε στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο είχε συγκροτηθεί βιαστικά το 1941, μετά τη γερμανική επίθεση εναντίον της ΕΣΣΔ και την ιαπωνική επίθεση εναντίον των ΗΠΑ. Όταν το 1945 νικήθηκε ο Άξονας, οι νικητές κλήθηκαν να διαχειριστούν τα προβλήματα ενός μεταπολεμικού κόσμου, για τις κατευθύνσεις του οποίου δε συμφωνούσαν απαραίτητα. Παρά την αρχική εντύπωση ότι οι νικητές «μοίρασαν τον κόσμο» στις Συνδιασκέψεις της Γιάλτας (Φεβρουάριος 1945) και του Πότσταμ (Ιούλιος- Αύγουστος 1945), σε αυτές τις συναντήσεις δε συνήφθη μια συνολική συμφωνία για τον μεταπολεμικό κόσμο αντίθετα, έγιναν διαβουλεύσεις για τρέχοντα ζητήματα, όπως τη διοίκηση της κατεχόμενης Γερμανίας, εδαφικές διευθετήσεις στην Ανατολική Ευρώπη και τη λειτουργία του ΟΗΕ. Η μόνη ρύθμιση που αφορούσε ορισμό σφαιρών επιρροής ήταν η λεγόμενη «συμφωνία ποσοστών»,

που συνήψαν στη Μόσχα τον Οκτώβριο του 1944 ο Βρετανός πρωθυπουργός Ουίνστον Τσόρτσιλ και ο Σοβιετικός ηγέτης Ιωσήφ Στάλιν: βάσει αυτής, η ΕΣΣΔ θα έλεγχε τις χώρες του εσωτερικού των Βαλκανίων, ενώ η Ελλάδα θα περιερχόταν υπό βρετανική επιρροή. Ωστόσο, η συμφωνία αυτή επικεντρωνόταν σε ένα μόνο τμήμα της Ευρώπης.

Μετά το 1945 η Γερμανία μοιράστηκε σε τέσσερις ζώνες κατοχής*, τη ζώνη των ΗΠΑ, της Βρετανίας, της Γαλλίας και της ΕΣΣΔ. Επιπλέον, η παλαιά πρωτεύουσα, το Βερολίνο, το οποίο βρισκόταν μέσα στη σοβιετική ζώνη κατοχής, ήταν και αυτή χωρισμένη σε τέσσερις αντίστοιχες ζώνες κατοχής. Ωστόσο, η Γερμανία έγινε αμέσως πεδίο ανταγωνισμού μεταξύ των Δυτικών και των Σοβιετικών, καθώς όποιος έλεγχε τη χώρα αυτή θα είχε ένα εμφανές πλεονέκτημα: παρά την καταστροφή που είχε υποστεί, επρόκειτο για ένα μεγάλο κράτος, με ισχυρότατη βιομηχανική υποδομή και κεντρική θέση στην Ευρώπη. Εκτός αυτού, η Σοβιετική Ένωση φοβόταν την επανεμφάνιση του γερμανικού μιλιταρισμού. Από την άλλη πλευρά, οι δυτικές δυνάμεις ήταν πεπεισμένες ότι χωρίς την οικονομική ανάκαμψη της Γερμανίας θα ήταν αδύνατη η ανασυγκρότηση της Ευρώπης, την οποία έτσι εύκολα θα κατάφερναν να ελέγξουν οι Σοβιετικοί. Επομένως καμία από τις δύο πλευρές δεν ήταν διατεθειμένη να επιτρέψει στον αντίπαλο της να ελέγξει το σύνολο της Γερμανίας και τελικά, το 1949, δημιουργήθηκαν δύο γερμανικά κράτη, η Δυτική Γερμανία, με πρωτεύουσα τη Βόννη, και η Ανατολική Γερμανία, με πρωτεύουσα το Ανατολικό Βερολίνο.

Οι τέσσερις ζώνες κατοχής της Γερμανίας, όπως καθορίστηκαν το 1945. Το Βερολίνο, η παλαιά πρωτεύουσα, που βρισκόταν στον σοβιετικό τομέα, χωρίστηκε και αυτό σε τέσσερις αντίστοιχες ζώνες.

Το 1946 άρχισε ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος. Οι Δυτικοί φοβήθηκαν ότι σε περίπτωση νίκης των κομμουνιστικών δυνάμεων στην Ελλάδα η ΕΣΣΔ θα απόκτούσε έξοδο στη Μεσόγειο. Τον Φεβρουάριο του 1947 διαφάνηκε ότι η Βρετανία δεν μπορούσε πλέον να συνεχίσει τη βοήθεια προς τη φιλοδυτική ελληνική κυβέρνηση. Ο Αμερικανός πρόεδρος Χάρυ Τρούμαν εξήγγειλε το λεγόμενο Δόγμα Τρούμαν (12 Μαρτίου 1947), βάσει του οποίου η αμερικανική κυβέρνηση προσέφερε σημαντική οικονομική και στρατιωτική βοήθεια στην Ελλάδα και στην Τουρκία, ώστε να «αντισταθούν στον κομμουνισμό». Η βοήθεια αυτή έπαιξε σημαντικό ρόλο στη νίκη των φιλοδυτικών κυβερνητικών δυνάμεων στον ελληνικό Εμφύλιο Πόλεμο, αν και συνοδεύτηκε από τη διείσδυση Αμερικανών συμβούλων στη διαδικασία λή-

ψης αποφάσεων στην Αθήνα και έτσι προκάλεσε εξάρτηση της Ελλάδας από τις ΗΠΑ.

Η ρητορεία του Ψυχρού Πολέμου

Στις 12 Μαρτίου 1947 ο Αμερικανός πρόεδρος Χάρυ Τρούμαν, με ομιλία του στο Κογκρέσο, διακήρυξε το δόγμα του και ζήτησε τη χορήγηση οικονομικής βοήθειας στην Ελλάδα και την Τουρκία. Περιέγραψε επίσης τον δυτικό και τον ανατολικό κόσμο, χρησιμοποιώντας τη φρασεολογία του Ψυχρού Πολέμου. Ακολουθεί σχετικό απόσπασμα.

«Κατά την παρούσαν στιγμήν εις την Ιστορίαν του Κόσμου σχεδόν κάθε έθνος οφείλει να εκλέξη μεταξύ των τρόπων ζωής. Η εκλογή συχνάκις δεν είναι ελευθέρα. Ο εις τρόπος ζωής βασίζεται επί της θελήσεως της πλειοψηφίας και διακρίνεται διά των ελευθέρων θεσμών της αντιπροσωπευτικής Κυβερνήσεως, των ελευθέρων εκλογών, των εγγυήσεων της ατομικής ελευθερίας, ελευθερίας λόγου και θρησκείας και ελευθερίας από πάσης πολιτικής καταπίεσεως. Ο δεύτερος τρόπος ζωής βασίζεται επί της θελήσεως μιας μειοψηφίας, δυναμικώς επιβληθείσης επί της πλειοψηφίας. Ο τρόπος ούτος στηρίζεται επί της τρομοκρατίας και της καταπίεσεως, επί ελεγχόμενου Τύπου και ραδιοφώνου, επί προκαθωρισμένου αποτελέσματος εκλογών και καταπίεσεως της ατομικής ελευθερίας.

Πιστεύω ότι η πολιτική των Ην. Πολιτειών δέον να υποστηρίξη τους ελευθέρους λαούς, οι οποίοι ανθίστανται εις την επιχειρουμένην υποδούλωσίν των εκ μέρους ενόπλων μειοψηφιών ή δι' εξωτερικών πιέσεων. Πιστεύω ότι οφείλομεν να βοηθήσωμεν τους ελευθέρους λαούς να καθορίσουν τα πεπρωμένα των κατά τον ίδιον

αυτών τρόπον. Πιστεύω ότι η βοήθειά μας πρέπει πρωταρχικώς να συνίσταται εις οικονομικήν αρωγήν, ήτις είναι αναγκαία διά την οικονομικήν σταθερότητα και την ομαλήν πολιτικήν εξέλιξιν». Εφημ. Η Καθημερινή, φ. 13ης Μαρτίου 1947.

Αμερικανικά αεροσκάφη μεταφέρουν τρόφιμα στο αποκλεισμένο από τους Σοβιετικούς Δυτικό Βερολίνο. Ο αποκλεισμός του Δυτικού Βερολίνου αποτέλεσε μία από τις πρώτες εκδηλώσεις του Ψυχρού Πολέμου. Η επιτυχής παροχή βοήθειας από τους Αμερικανούς ανάγκασε τους Σοβιετικούς να άρουν τον αποκλεισμό.

Από το Σχέδιο Μάρσαλ στην ίδρυση του ΝΑΤΟ. Η κύρια αμερικανική ανησυχία για την Ευρώπη επικεντρωνόταν στον τομέα της οικονομίας. Η Ουάσινγκτον πίστευε ότι, εάν οι δυτικοευρωπαϊκές χώρες δεν κατάφεραν να ανασυγκροτηθούν, θα υπέκυπταν στη σοβιετική επιρροή. Έτσι, στις αρχές Ιουνίου του 1947, ο Αμερικανός

νός υπουργός Εξωτερικών Τζορτζ Μάρσαλ ανήγγειλε τη χορήγηση οικονομικής βοήθειας σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, δυτικές και ανατολικές. Η πρόταση έγινε δεκτή από τα κράτη της Δυτικής Ευρώπης. Το **Σχέδιο Μάρσαλ** εφαρμόστηκε από το 1948 έως το 1952 και απέφερε την εισροή στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, ως οικονομικής βοήθειας, ενός ποσού περίπου 13 δισεκατομμυρίων δολαρίων, που έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην ανασυγκρότησή τους. Επίσης, η αποδοχή του Σχεδίου Μάρσαλ οδήγησε στην ίδρυση του Οργανισμού για την Ευρωπαϊκή Οικονομική Συνεργασία (ΟΕΟΣ - αργότερα **ΟΟΣΑ**, Οργανισμός για την Οικονομική Συνεργασία και Ανάπτυξη).

Ωστόσο, το Σχέδιο Μάρσαλ προκάλεσε τη δυσπιστία της ΕΣΣΔ, που θεώρησε ότι οι ΗΠΑ προσπαθούσαν να «εξαγοράσουν» τις χώρες της ηπείρου. Σε απάντηση οι Σοβιετικοί ενέτειναν τον έλεγχο τους στις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Έτσι όμως επήλθε η ρήξη του Γιουγκοσλάβου ηγέτη Τίτο με τον Στάλιν, το καλοκαίρι του 1948, καθώς ο πρώτος δεν αποδέχτηκε τον αυξημένο σοβιετικό έλεγχο. Παράλληλα, από τον Ιούνιο του 1948, οι Σοβιετικοί απέκλεισαν τις δυτικές ζώνες κατοχής στο Βερολίνο (αποκλεισμός του Βερολίνου), το οποίο ανεφοδίαζαν επί ένα σχεδόν έτος αμερικανικά αεροσκάφη. Αυτές οι σοβιετικές ενέργειες φόβισαν τώρα τη Δύση και διευκόλυναν τις διαπραγματεύσεις για τη σύναψη μιας συμμαχίας των δυτικοευρωπαϊκών χωρών με τις ΗΠΑ. Η συμμαχία αυτή, το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο (NATO), υπογράφηκε στην Ουάσινγκτον στις 4 Απριλίου 1949. Μέλη του NATO ήταν οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Βρετανία, η Γαλλία, η Ιταλία κ.ά. Η Ελλάδα και η Τουρκία προσχώρησαν στο NATO το 1952 και η Δυτική Γερμανία το 1955.

Η Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση

Μετά την ανακήρυξη της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης από τις δυνάμεις του ΚΚΕ, τον Δεκέμβριο του 1947, ο Πέτρος Ρούσος, που ηγούνταν του τομέα των εξωτερικών σχέσεων, απευθύνει επιστολή στην υπουργό Εξωτερικών της Ρουμανίας, Άννα Πάουκερ, με την οποία ζητεί την αναγνώριση της Προσωρινής Κυβέρνησης. Η επιστολή αυτή, όπως και άλλες που απευθύνονταν σε κυβερνήσεις χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, έμεινε χωρίς απάντηση η "Προσωρινή Κυβέρνηση" δεν αναγνωρίστηκε μέχρι το τέλος του Εμφύλιου Πολέμου. Ακολουθεί απόσπασμα της επιστολής.

«ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

**Προσωρινή Δημοκρατική
Κυβέρνηση**

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ

Εξοχωτάτη,

Έχουμε την τιμή να Σας γνωστοποιήσουμε ότι στις 23 του Δεκέμβρη 1947 σχηματίσθηκε Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση στην Ελεύθερη Ελλάδα με πρόεδρο το στρατηγό Μάρκο Βαφειάδη και υπουργό των Εξωτερικών τον κ. Πέτρο Ρούσο. Ο σχηματισμός της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης είναι απόρροια του γεγονότος ότι με την ενεργό ανάμιξη των ξένων καταργήθηκε κάθε ίχνος ανεξαρτησίας και δημοκρατίας, πράγμα που ανάγκασε το Λαό να ξαναπάρει τα όπλα, να συγκροτήσει το Δημοκρατικό Στρατό του και να προστατεύσει την ελευθερία του και τα δίκαιά του.

Όπως διακήρυξε και στο Ιδρυτικό και στο Διάγγελμα της, της 23ης του Δεκέμβρη 1947, η Προσωρινή Δημοκρατική Κυβέρνηση είναι προσηλωμένη στις αρχές της ειρήνης και της δημοκρατίας, που αποτέλεσαν τους

σκοπούς των Ενωμένων Εθνών στον τελευταίο παγκόσμιο πόλεμο και τη συγκρότηση του ΟΕΕ [=ΟΗΕ], αρχές που τόσο βάνουσα καταπατήθηκαν από τη λεγόμενη ελληνική κυβέρνηση της Αθήνας.

Θέλουμε να ελπίζουμε ότι η επιταχτική ανάγκη που επέβαλε τη δημιουργία της κυβέρνησής μας και η προσήλωσή μας στα ιδεώδη της ειρήνης και της ειρηνικής συνεργασίας των λαών θα εκτιμηθεί όπως πρέπει από την κυβέρνησή Σας και θα έχετε την καλωσύνη ν' ανταποκριθήτε στην επιθυμία μας ν' αποκαταστήσετε μαζί μας σχέσεις φιλικής συνεργασίας προς το καλό της ειρήνης του κόσμου.

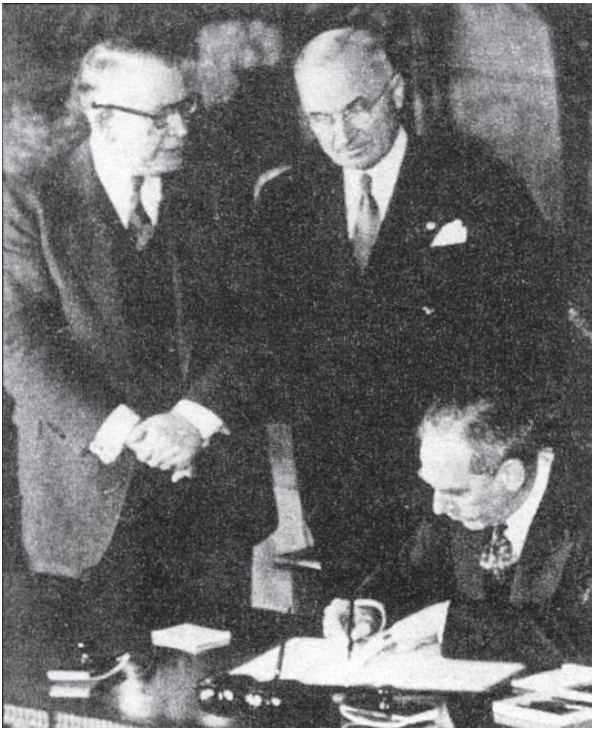
Στην έδρα της Προσωρινής Δημοκρατικής Κυβέρνησης 1 του Γενάρη 1948.

Ευαρεστηθήτε, Εξοχωτάτη κ. Υπουργέ, να δεχτήτε την έκφραση της εξαιρετικής μας εκτίμησης.

Ο Υπουργός των Εξωτερικών

Προς την Αυτής Εξοχότητα την κ. Υπουργό των Εξωτερικών της Λαϊκής Δημοκρατίας της Ρουμανίας».

Φίλιππος Ηλιού (επιμ.), Ο ελληνικός εμφύλιος πόλεμος: η εμπλοκή του ΚΚΕ, θεμέλιο και Αρχεία Σύγχρονης Κοινωνικής Ιστορίας, Αθήνα 2004, σ. 267-268.

Οι υπουργοί Εξωτερικών Ντιν Άτσεσον των ΗΠΑ (αριστερά) και Ρομπέρ Σουμάν της Γαλλίας (δεξιά) υπογράφουν το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο (Ουάσινγκτον, 4 Απριλίου 1949). Το ΝΑΤΟ περιλάμβανε ως μέλη του τις ΗΠΑ και 15 συμμαχικά κράτη. Ιδρύθηκε ως αντίβαρο στην αυξανόμενη επιρροή της ΕΣΣΔ σε παγκόσμιο επίπεδο. Το 1952 έγιναν μέλη του η Ελλάδα και η Τουρκία.

Ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος. Η Ελλάδα, που γνώρισε τον Εμφύλιο Πόλεμο το 1946-1949, υπήρξε το πρώτο πεδίο ένοπλης αντιπαράθεσης του Ψυχρού Πολέμου. Κατά τον Εμφύλιο Πόλεμο συγκρούστηκαν από τη μία πλευρά οι φιλοδυτικές δυνάμεις του Κέντρου και της Δεξιάς (κύριοι εκπρόσωποι τους ήταν το Κόμμα των Φιλελευθέρων και το Λαϊκό Κόμμα αντίστοιχα), με ένοπλη δύναμη τον Εθνικό Στρατό, και από την άλλη οι δυνάμεις του Κομμουνιστικού Κόμματος Ελλάδας (ΚΚΕ), με ένοπλη δύναμη τον Δημοκρατικό Στρατό Ελλάδας (ΔΣΕ). Το ΚΚΕ τέθηκε εκτός νόμου τον Δεκέμβριο του 1947 και παρέμεινε στην παρανομία έως το 1974. Ο Εμφύλιος Πόλεμος τελείωσε το καλοκαίρι του

1949 με νίκη των φιλοδυτικών δυνάμεων. Η τραγική εμπειρία του εμφύλιου σπαραγμού ήλθε μετά τις τρομερές δοκιμασίες του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, προκάλεσε νέο μεγάλο αριθμό θυμάτων και επέτεινε τα προβλήματα της ανασυγκρότησης, καθώς οι καταστροφές συνεχίστηκαν και στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1940. Επιπλέον, η εμφύλια σύγκρουση διέψευσε με τρόπο επώδυνο τις προσδοκίες για κοινωνική απελευθέρωση και κοινωνική δικαιοσύνη, που είχαν επαγγελθεί κατά τη διάρκεια του πολέμου όλες ανεξαιρέτως οι αντιστασιακές οργανώσεις, δεξιές και αριστερές. Τέλος, ίσως το σημαντικότερο, ο Εμφύλιος Πόλεμος προκάλεσε βαθιά ψυχολογικά τραύματα στην ελληνική κοινωνία, τα οποία χρειάστηκαν πολλά χρόνια για να επουλωθούν.

Η αδυναμία συμφιλίωσης της Δεξιάς με την Αριστερά «"Η βία", σύμφωνα με ξένο παρατηρητή στη Μακεδονία την εποχή αυτή, "ήταν το ορατό σημάδι της φωτιάς που αργόκαιγε στην Ελλάδα".

Η φωτιά αυτή ήταν η αδυναμία συμφιλίωσης ή συμβιβασμού της Δεξιάς με την Αριστερά ή, σωστότερα, η διάχυτη πεποίθηση ότι δεν ήταν δυνατό να επιτευχθούν ο συμβιβασμός τους και τελικά η συμφιλίωση στην Ελλάδα της εποχής. Παρ' όλα όσα εγράφοντο τότε και εγράφησαν εκ των υστέρων για τη δυνατότητα συμβιβασμού και συμφιλίωσης των δύο παρατάξεων και παρ' όλο που μπορεί να θεωρείται βέβαιον ότι ο λαός, στην συντριπτική του πλειοψηφία, προτιμούσε τον συμβιβασμό και τη συμφιλίωση από τη σύγκρουση, οι αντικειμενικές συνθήκες και τα συσσωρευμένα πάθη δεν άφηναν τις εκατέρωθεν κατευναστικές και συμφιλιωτικές προσπάθειες να ευοδωθούν. Οι συνθήκες αυτές και τα πάθη καλλιεργούσαν την πεποίθηση ότι δεν υπήρχε

περιθώριο συμβιβασμού και ευνοούσαν την προσφυγή στη βία, την οποία και οι δύο παρατάξεις ανέχονταν, όταν προερχόταν από την πλευρά τους, και την προέβαλλαν ως δικαιολογημένη και νόμιμη άμυνα εναντίον της παράνομης βίας του αντιπάλου. Η βία γεννούσε τη βία και πράξεις αντεκδικήσεως, ιδίως στην ύπαιθρο, όπου η παρουσία του κράτους ήταν εξαρχής σκιώδης». Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος, Ληλασία φρονημάτων, τ. Β': Το Μακεδονικό Ζήτημα στην περίοδο του Εμφυλίου Πολέμου (1945-1949) στη Δυτική Μακεδονία, Βάνιας, Θεσσαλονίκη 1995, σ. 55-57.

Ερωτήσεις

1. Ποια ήταν τα αίτια της διαίρεσης της Γερμανίας;
2. Να επισημάνετε τις διαφορές ανάμεσα στο Σχέδιο Μάρσαλ και στο Δόγμα Τρούμαν.
3. Πώς συνδέεται ο ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος με την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου;

3. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Από την Κορέα στο Βιετνάμ, 1950-1973. Μετά την ίδρυση του ΝΑΤΟ η διεθνής ένταση μεταφέρθηκε στην Ασία. Το φθινόπωρο του 1949 οι κομμουνιστές, με ηγέτη τον Μάο Τσετούνγκ, επικράτησαν στον κινεζικό εμφύλιο πόλεμο και ίδρυσαν τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας. Τον Ιούνιο του 1950 η επίθεση της κομμουνιστικής Βόρειας Κορέας εναντίον της φιλοαμερικανικής Νότιας Κορέας οδήγησε σε έναν ακόμη τοπικό πόλεμο, στον οποίο ενε-πλάκησαν οι ΗΠΑ και η κομμουνιστική Κίνα και ο οποίος τελείωσε με ανακωχή που συνήφθη

το 1953. Η διαίρεση της Κορέας σε Βόρεια και Νότια διατηρήθηκε.

Τον Μάρτιο του 1953 πέθανε ο Στάλιν. Οι διάδοχοι του, κυρίως ο Νικήτα Χρουστσόφ, εγκαινίασαν την πολιτική της ειρηνικής συνύπαρξης, σύμφωνα με την οποία τα ειρηνικά επιτεύγματα του σοβιετικού κομμουνισμού, ιδίως στον τομέα της ανάπτυξης της βαριάς βιομηχανίας, αποτελούσαν εγγύηση για την επικράτησή του χωρίς πόλεμο. Το 1955 συνήφθη το **Σύμφωνο της Βαρσοβίας**, μια συμμαχία των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης με τη Μόσχα. Στο 20ό Συνέδριο του Κομμουνιστικού Κόμματος της Σοβιετικής Ένωσης (ΚΚΣΕ), στις αρχές του 1956, ο Χρουστσόφ εξήγγειλε την πολιτική της αποσταλινοποίησης*, που διαβεβαίωνε ότι δε θα επαλαμβάνονταν ορισμένες από τις υπερβολές της σταλινικής περιόδου. Ωστόσο, η εξαγγελία αυτή παρερμηνεύτηκε από ορισμένες χώρες στην Ανατολική Ευρώπη. Το φθινόπωρο του 1956 η Ουγγαρία ανήγγειλε την αποχώρησή της από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, αλλά σοβιετικά στρατεύματα εισέβαλαν στη χώρα και κατέστειλαν την εξέγερση. Πάντως η Δύση δεν μπόρεσε να εκμεταλλευτεί την κρίση αυτή, καθώς τις ίδιες ακριβώς ημέρες οι Αγγλογάλλοι εισέβαλαν στην Αίγυπτο, για να ανατρέψουν τον ηγέτη της, **Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ**, αλλά αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν μετά από σοβιετική και αμερικανική πίεση.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1960 εκδηλώθηκαν δύο από τις πλέον σημαντικές κρίσεις του Ψυχρού Πολέμου. Τον Αύγουστο του 1961 η ΕΣΣΔ και η Ανατολική Γερμανία ανήγειραν, γύρω από το Δυτικό Βερολίνο, το περιβόητο Τείχος, ώστε να εμποδίσουν την επικοινωνία μεταξύ των δύο τμημάτων της πόλης και τη διαφυγή Ανατολικογερμανών, κυρίως νέων, στη Δύση. Στα επόμενα χρόνια πολλοί Ανατολικογερμανοί έχασαν τη ζωή

τους προσπαθώντας να περάσουν το Τείχος και να διαφύγουν στη Δύση, η οποία κατήγγειλε την ανέγερση του Τείχους ως εκδήλωση βαρβαρότητας. Το Τείχος του Βερολίνου έγινε το σύμβολο της διαίρεσης της Ευρώπης έως την πτώση του, το 1989.

Ο πόλεμος της Κορέας (1950-1953) μετέφερε την ψυχροπολεμική ένταση στην Άπω Ανατολή.

Η εξαγγελία της πολιτικής της ειρηνικής συνύπαρξης από τον Σοβιετικό πρωθυπουργό Γκεόργκι Μαλένκοφ, σε ομιλία του στο Ανώτατο Σοβιέτ στις 8 Αυγούστου 1953

«Η πάλη για την ειρήνη, που διεξάγεται σταθερά από τη Σοβιετική Ένωση και από όλο το δημοκρατικό στρατόπεδο, έχει δώσει οριστικά αποτελέσματα [...].

Τασσόμαστε σταθερά με την άποψη ότι δεν υπάρχουν σήμερα αμφισβητούμενα ή εκκρεμή ζητήματα που δεν μπορούν να λυθούν ειρηνικά, με αμοιβαία συμφωνία των ενδιαφερόμενων μερών. Αυτό επίσης ισχύει και για αμφισβητούμενα ζητήματα μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και της Σοβιετικής Ένωσης. Υποστηρίζουμε, όπως έχουμε υποστηρίξει και στο παρελθόν, την ειρηνική συνύπαρξη των δύο συστημάτων. Πιστεύουμε ότι δεν υπάρχουν αντικειμενικοί λόγοι για συγκρούσεις μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής και της Σοβιετικής Ένωσης».

Το 1960 εκλέχθηκε πρόεδρος των ΗΠΑ ο Τζον Φ. Κένεντυ, πολιτικός νέος, με εντυπωσιακό λόγο και παρουσία. Ο Κένεντυ εξέφρασε τις ελπίδες του δυτικού κόσμου για μια νέα εμπνευσμένη ηγεσία, αλλά η δολοφονία του τον Νοέμβριο του 1963, σε συνθήκες που ακόμη εγείρουν συζητήσεις, προκάλεσε μεγάλη απογοήτευση.

Το Τείχος του Βερολίνου ανεγέρθηκε τον Αύγουστο του 1961 από τους Σοβιετικούς και τους Ανατολικογερμανούς και αποτέλεσε σύμβολο της ψυχροπολεμικής αντιπαρά-

θεσης έως την κατεδάφισή του, το 1989, όταν πλέον το Ανατολικό Μπλοκ είχε αρχίσει να καταρρέει.

Το 1962 σημειώθηκε η κρίση των πυραύλων της Κούβας*. Η Κούβα βρισκόταν από το 1959 υπό την ηγεσία του νέου επαναστάτη **Φιντέλ Κάστρο**, που αντιστάθηκε στην αμερικανική επιρροή και προσέγγισε τη Μόσχα. Το φθινόπωρο όμως του 1962 οι Αμερικανοί ανακάλυψαν ότι στην Κούβα επρόκειτο να εγκατασταθούν σοβιετικοί πύραυλοι, που θα μπορούσαν να πλήξουν τις ΗΠΑ. Ο αμερικανικός στόλος απέκλεισε την Κούβα, ώστε να εμποδίσει την προσέγγιση σοβιετικού στολίσκου που κατευθυνόταν στο νησί. Για λίγα εικοσιτετράωρα φάνηκε ότι ο κόσμος θα εμπλεκόταν σε έναν νέο παγκόσμιο πόλεμο, αλλά τελικά οι δύο ηγέτες, ο **Τζον Κένεντυ** και ο **Νικίτα Χρουστσόφ**, συμφώνησαν να μην εγκατασταθούν σοβιετικοί πύραυλοι στο νησί. Πάντως, λίγο αργότερα, και οι Αμερικανοί απέσυραν ανάλογους πυραύλους τους από την Τουρκία.

Η δεκαετία του 1960 σημαδεύτηκε από τον πόλεμο του Βιετνάμ. Η χώρα αυτή, στη Νοτιοανατολική Ασία, βρισκόταν υπό γαλλική αποικιακή εξουσία έως το 1954,

οπότε η ήττα των Γάλλων από τις κομμουνιστικές δυνάμεις του Χο Τσι Μινχ οδήγησε στη δημιουργία νέων κρατών: του κομμουνιστικού Βόρειου Βιετνάμ και του φιλοαμερικανικού Νότιου Βιετνάμ, της Καμπότζης και του Λάος. Στις αρχές ωστόσο της δεκαετίας του 1960 στο Νότιο Βιετνάμ ξέσπασε εμφύλια διαμάχη, στην οποία τις κομμουνιστικές δυνάμεις ενίσχυαν οι Βορειοβιετναμέζοι. Οι Αμερικανοί αποφάσισαν να παρέμβουν με την αποστολή πρώτα στρατιωτικών συμβούλων, κατόπιν αεροπορικών δυνάμεων και, από το 1964, στρατού. Τα παρθένα όμως δάση του Βιετνάμ και η σχεδόν καθολική αντίσταση του λαού εναντίον των Αμερικανών δεν επέτρεπαν τη νίκη των τελευταίων. Επιπλέον, οι ακρότητες που διέπραξαν οι αμερικανικές δυνάμεις στο Βιετνάμ, οι μεγάλες απώλειές τους και το γεγονός ότι η ίδια η αμερικανική κοινωνία δεν είχε πειστεί για την αναγκαιότητα του πολέμου προκάλεσαν ένα μαζικό κίνημα εναντίον του πολέμου στις ίδιες τις ΗΠΑ. Έτσι, οι Αμερικανοί αναγκάστηκαν να αποχωρήσουν από το Νότιο Βιετνάμ, απόφαση που υλοποίησε το 1973 η κυβέρνηση του προέδρου Ρίτσαρντ Νίξον, με υπουργό Εξωτερικών τον Χένρυ Κίσινγκερ. Το 1975 το Βόρειο Βιετνάμ επιτέθηκε στο Νότιο, νίκησε και η χώρα επανενώθηκε υπό κομμουνιστική εξουσία, Ο πόλεμος του Βιετνάμ προκάλεσε μεγάλο πλήγμα στο αμερικανικό γόητρο διεθνώς.

Ωστόσο, και η Σοβιετική Ένωση αντιμετώπισε σειρά προβλημάτων: το 1968 η απόπειρα της Τσεχοσλοβακίας να τηρήσει αποστάσεις από τη Μόσχα αντιμετωπίστηκε με εισβολή των κρατών-μελών του Συμφώνου της Βαρσοβίας στη χώρα. Το 1971-1972 οι ΗΠΑ προσέγγισαν την κομμουνιστική Κίνα, η οποία είχε ήδη συγκρουστεί με τη Σοβιετική Ένωση. Η σινοαμερικανική προσέγγιση, επιτυχία των Νίξον και Κίσινγκερ, απο-

τέλεσε σοβαρό πλήγμα στη γεωπολιτική θέση της ΕΣΣΔ.

Ο Αμερικανός πρόεδρος Τζον Φ. Κένεντυ εκφωνεί ομιλία ενώπιον του Τείχους του Βερολίνου (Πλατεία Ρούντολφ Βίλντε, Δυτικό Βερολίνο, 26 Ιουνίου 1963)
«Η Ελευθερία είναι αδιαίρετη, και όταν ένας άνθρωπος είναι σκλαβωμένος, τότε κανείς δεν είναι ελεύθερος. Όταν όλοι οι άνθρωποι ελευθερωθούν, θα μπορούμε να περιμένουμε την έλευση εκείνης της ημέρας που η πόλη αυτή και η χώρα αυτή και η μεγάλη ήπειρος της Ευρώπης θα ενωθούν σε έναν ειρηνικό και ελπιδοφόρο κόσμο. Και όταν εκείνη η ημέρα έρθει επιτέλους, και θα έρθει, ο λαός του Δυτικού Βερολίνου θα περηφανεύεται για το γεγονός ότι βρέθηκε στην πρώτη γραμμή για σχεδόν δύο δεκαετίες. Όλοι οι ελεύθεροι άνθρωποι, όπου κι αν ζουν, είναι πολίτες του Βερολίνου, και επομένως, ως ελεύθερος άνθρωπος, είμαι περήφανος να λέω "Ich bin ein Berliner" [=Είμαι Βερολινέζος]».

Οι ρίζες της αμερικανικής ανάμειξης στο Βιετνάμ
«Αξιωματούχοι των κυβερνήσεων Κένεντυ και Τζόνσον συχνά επέμεναν ότι η πολιτική τους στο Βιετνάμ εναρμονιζόταν με τη γενική κατεύθυνση της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής μετά το 1947: η σύγκρουση αυτή, τόνιζαν, δεν ήταν παρά ένα ακόμη βήμα στη μακρά σειρά των προσπαθειών ναδειχθεί ότι η [σοβιετική] επιθετικότητα δεν έφερνε αποτελέσματα. "Η πρόκληση που αντιμετωπίζουμε σήμερα στη νοτιοανατολική Ασία", έλεγε ο Τζόνσον, "είναι ίδια πρόκληση που αντιμετωπίσαμε με θάρρος και με ισχύ στην Ελλάδα και την Τουρκία, στο Βερολίνο και στην Κορέα, στο Λίβανο και την Κούβα". Το "μεγάλο μάθημα αυτής της γενιάς" ήταν ότι,

όποτε αντισταθήκαμε, η επιθετικότητα τελικά σταμάτησε". Το να αμφισβητήσει κανείς την ανάγκη για μία παρόμοια ανάμειξη στο Νότιο Βιετνάμ, υπονοούσαν αυτές οι δηλώσεις, ισοδυναμούσε με το να αμφισβητήσει τις βάσεις που είχαν στηρίξει τη στρατηγική της ανάσχεσης από την αρχή της».

Απόσπασμα από το βιβλίο του John Lewis Gaddis, *Strategies of Containment: a Critical Appraisal of Postwar American National Security Policy*, Oxford University Press, 1982, σ. 238.

Η διεθνής ύφεση και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 έτεινε να επικρατήσει το κλίμα της «ύφεσης», όρος που παρέπεμπε στη μείωση της έντασης του ανταγωνισμού μεταξύ των δύο συνασπισμών. Το 1972, χάρη στη νέα ανατολική πολιτική (οστπολιτίκ) του Δυτικογερμανού καγκελάριου Βίλυ Μπραντ, η Δυτική Γερμανία αναγνώρισε την Ανατολική. Το καλοκαίρι του 1975 συγκλήθηκε στο Ελσίνκι της ουδέτερης Φινλανδίας μια διάσκεψη με τη συμμετοχή 33 χωρών της Ανατολικής και της Δυτικής Ευρώπης, των ΗΠΑ και του Καναδά. Η διάσκεψη υιοθέτησε την Τελική Πράξη του Ελσίνκι, μια διακήρυξη που αποσκοπούσε στο να διευκολύνει τη συνύπαρξη κρατών με διαφορετικά πολιτικά και κοινωνικά συστήματα και η οποία αναγνώριζε το απαραβίαστο των συνόρων στην Ευρώπη.

Οι αρχές της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι

- Επιβεβαίωση των αρχών του ΟΗΕ.
- Αποφυγή της χρήσης ή της απειλής βίας
- Κυρίαρχη ισότητα όλων των κρατών.

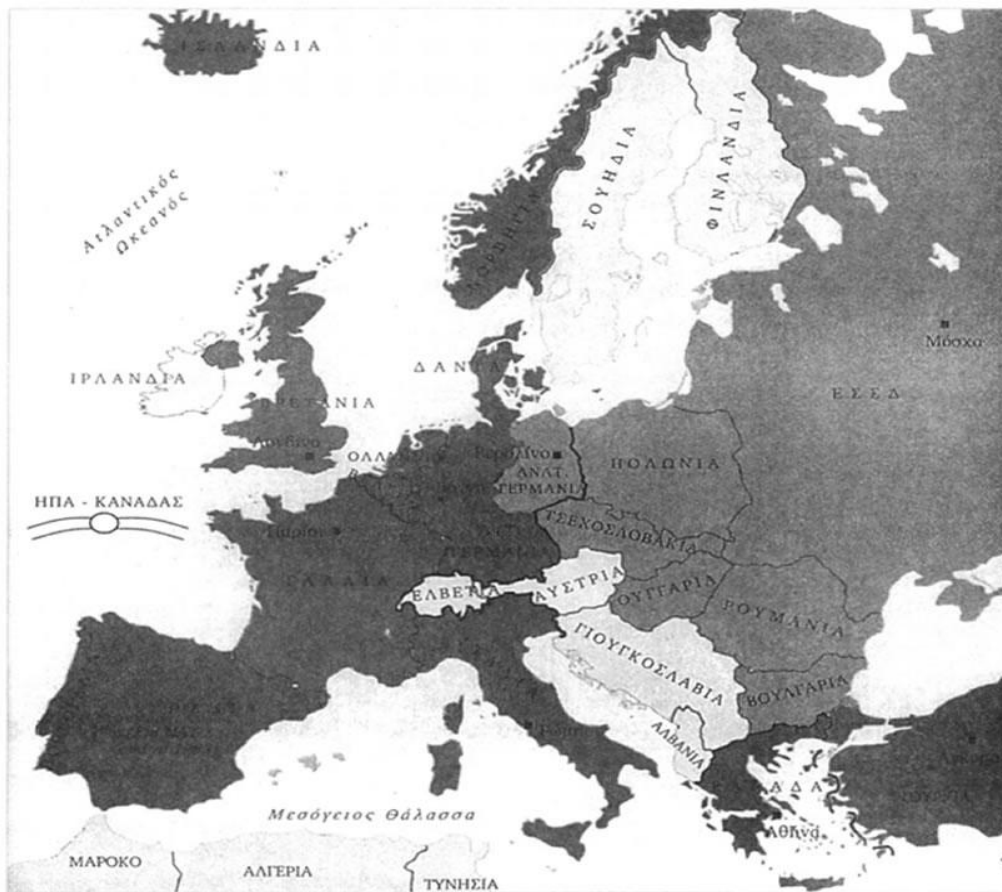
- Αποφυγή ανάμειξης ενός από τα συμβαλλόμενα κράτη στα εσωτερικά ζητήματα άλλων συμβαλλόμενων κρατών.
- Απαραβίαστο των συνόρων στην Ευρώπη

Το 1973 σημειώθηκε μεγάλη αύξηση των τιμών του πετρελαίου, με αφορμή τον αραβοϊσραηλινό πόλεμο (βλ. παρακάτω). Η παγκόσμια πετρελαϊκή κρίση έφερε τον δυτικό κόσμο σε κατάσταση οικονομικής καχεξίας. Επιπλέον, δεύτερη πετρελαϊκή κρίση σημειώθηκε το 1979-1981, μετά την επιτυχία της ισλαμικής επανάστασης στο Ιράν, υπό την ηγεσία του **Αγιατολάχ Χομεϊνί**. Για να περιορίσει την επιρροή των ισλαμιστών, η Σοβιετική Ένωση εισέβαλε τον Δεκέμβριο του 1979 στο Αφγανιστάν.

Τα γεγονότα αυτά προκάλεσαν ραγδαία αύξηση της διεθνούς έντασης στα επόμενα χρόνια. Το 1981 την προεδρία των ΗΠΑ ανέλαβε ο **Ρόναλντ Ρίγκαν**, πρώην ηθοποιός, ο οποίος όμως ως πολιτικός επέδειξε σημαντικές επικοινωνιακές ικανότητες. Ο Ρίγκαν θεωρούσε ότι οι Σοβιετικοί είχαν εκμεταλλευτεί την ύφεση για να προωθήσουν τις θέσεις τους διεθνώς. Παράλληλα, ένταση προκλήθηκε από την απόφαση της ΕΣΣΔ να εγκαταστήσει νέους πυραύλους στην Ευρώπη και την απάντηση του ΝΑΤΟ, το οποίο ανέπτυξε αντίστοιχους αμερικανικούς πυραύλους. Επίσης, σημειώθηκε αναταραχή στην κομμουνιστική Πολωνία, όπου δημιουργήθηκε ένα μη ελεγχόμενο από το κομμουνιστικό κόμμα εργατικό συνδικάτο, η «Αλληλεγγύη», με ηγέτη τον **Λεχ Βαλέσα**. Το 1981 ο πολωνικός στρατός διενήργησε πραξικόπημα, εγκατέστησε στρατιωτική δικτατορία υπό τον στρατηγό **Βόϊτσεχ Γιαρουζέλσκι** και έθεσε εκτός νόμου την «Αλληλεγγύη».

Πάντως η Σοβιετική Ένωση ήδη αντιμετώπιζε σοβαρά οικονομικά προβλήματα. Το 1985 ανήλθε στην εξουσία ο Μιχαήλ Γκορμπατσόφ, νέος πολιτικός, που προσπάθησε να μεταρρυθμίσει τη χώρα του. Η μεγαλύτερη διαφάνεια, ήλπιζε ο Γκορμπατσόφ, θα συνέβαλε στην οικονομική ανασύνταξη της ΕΣΣΔ. Ωστόσο, στην πολιτική του Γκορμπατσόφ δε δόθηκε χρόνος, ώστε να φέρει αποτελέσματα. Σύντομα εκδηλώθηκαν εθνικιστικές αναταραχές στην Αρμενία, στη Γεωργία και στις χώρες της Βαλτικής. Το φθινόπωρο του 1989 ο Γκορμπατσόφ επισκέφτηκε το Ανατολικό Βερολίνο και τάχθηκε υπέρ της ελεύθερης επικοινωνίας του με το Δυτικό. Αυτό προκάλεσε λαϊκή αναταραχή στην Ανατολική Γερμανία. Ομάδες πολιτών άρχισαν να γκρεμίζουν τμήματα του Τείχους και να περνούν στο Δυτικό Βερολίνο. Η πτώση του Τείχους, γεγονός μεγάλης συμβολικής σημασίας, οδήγησε το επόμενο έτος (1990) στην επανένωση της Γερμανίας. Παράλληλα κατέρρευσαν και τα άλλα φιλοσοβιετικά καθεστώτα στην Ανατολική Ευρώπη.

Τα γεγονότα αυτά τρομοκράτησαν ακραίες δυνάμεις στο σοβιετικό σύστημα, οι οποίες το καλοκαίρι του 1991 προσπάθησαν με πραξικόπημα να ανατρέψουν τον Γκορμπατσόφ. Το πραξικόπημα απέτυχε λόγω της αντίδρασης του λαού της Μόσχας, ο οποίος κατέβηκε στους δρόμους υπό την ηγεσία του προέδρου της Ρωσικής Ομοσπονδίας, του Μπόρις Γιέλτσιν. Παράλληλα όμως το πραξικόπημα σήμανε και το τέλος της ίδιας της Σοβιετικής Ένωσης. Ο Γιέλτσιν συμφώνησε με τους ηγέτες των άλλων σοβιετικών δημοκρατιών πάνω στη βάση της διάλυσης της Σοβιετικής Ένωσης και της δημιουργίας μιας χαλαρής «Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών». Τον Δεκέμβριο του 1991 η συμφωνία αυτή τέθηκε σε ισχύ. Η ΕΣΣΔ είχε διαλυθεί και ο διπολικός κόσμος είχε φθάσει στο τέλος του.

Το ΝΑΤΟ και το Σύμφωνο της Βαρσοβίας υπήρξαν καρποί του Ψυχρού Πολέμου, της παρατεταμένης πολιτικο-διπλωματικής διαμάχης, η

οποία μετά τη λήξη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου το 1945 χώρισε σε δύο στρατόπεδα τους πρώην συμμάχους. Το Βορειοατλαντικό Σύμφωνο υπέγραψαν (Ουάσινγκτον, 4 Απριλίου 1949) οι υπουργοί Εξωτερικών 12 χωρών: του Βελγίου, του Καναδά, της Δανίας, της Βρετανίας, της Γαλλίας, των ΗΠΑ, της Ισλανδίας, της Ιταλίας, του Λουξεμβούργου, της Νορβηγίας, της Ολλανδίας και της Πορτογαλίας. Το 1952 προσχώρησαν στο ΝΑΤΟ η Ελλάδα και η Τουρκία, το 1955 η τότε Δυτική Γερμανία, το 1982 η Ισπανία, το 1999 η Ουγγαρία, η Πολωνία και η Τσεχία και το 2004 η Βουλγαρία, η Εσθονία, η Λετονία, η Λιθουανία, η Ρουμανία, η Σλοβακία και η Σλοβενία. Έτσι το ΝΑΤΟ έχει σήμερα 26 μέλη. Το Σύμφωνο της Βαρσοβίας (1955) περιλάμβανε ως μέλη τα κομμουνιστικά κράτη της Ανατολικής Ευρώπης: Βουλγαρία, Αλβανία (ως το 1968), Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία, Ανατολική Γερμανία, Πολωνία και Ρουμανία.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΟ ΤΟΥ ΨΥΧΡΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

1946-47	Κορυφώνονται οι διαφωνίες μεταξύ Σοβιετικών και Δυτικών για τα ζητήματα της Ανατολικής Ευρώπης και Γερμανίας.
1946-49	Ελληνικός Εμφύλιος Πόλεμος.
1947	Δόγμα Τρούμαν και αναγγελία Σχεδίου Μάρσαλ.
1948	Αποκλεισμός του Δυτικού Βερολίνου από τους Σοβιετικούς.
1949	Ίδρυση του ΝΑΤΟ και σύσταση δύο γερμανικών κρατών. Η Σοβιετική Ένωση πραγματοποιεί δοκιμή ατομικού όπλου.
1947-49	Κινεζικός εμφύλιος πόλεμος. Νίκη των κομμουνιστών, υπό την ηγεσία του Μάο Τσε-Τουνγκ
1950-53	Πόλεμος της Κορέας. Οι δυνάμεις του ΟΗΕ, υπό την ηγεσία των ΗΠΑ, αποτρέπουν την κατάκτηση της φιλοδυτικής Νότιας Κορέας από την κομμουνιστική Βόρεια.
1955	Ιδρύεται το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, συμμαχία των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης με την ΕΣΣΔ.
1956	(Φθινόπωρο). Ταυτόχρονη εισβολή των Αγγλογάλλων στην Αίγυπτο και των Σοβιετικών στην Ουγγαρία.
1961	Ανέγερση του Τείχους του Βερολίνου, με το οποίο οι Ανατολικογερμανοί απομονώνουν το Δυτικό Βερολίνο και αποτρέπουν τη μετακίνηση ανατολικογερμανικού πληθυσμού προς τη Δυτική Γερμανία.
1962	Κρίση των πυραύλων της Κούβας. Ο Κουβανός ηγέτης Φιντέλ Κάστρο προσεγγίζει τη Μόσχα και δέχεται στο έδαφος της Κούβας σοβιετικούς πυραύλους εξοπλισμένους με πυρηνικές κεφαλές. Οι ΗΠΑ αντιδρούν, αποκλείουν την

	Κούβα με τον στόλο τους και αποτρέπουν την εγκατάσταση των πυραύλων.
1963	Σύναψη της Συνθήκης για την Απαγόρευση των Πυρηνικών Δοκιμών.
1961-73	Πόλεμος του Βιετνάμ. Οι Αμερικανοί επεμβαίνουν στη σύγκρουση μεταξύ του κομμουνιστικού Βόρειου Βιετνάμ και του φιλοδυτικού Νότιου Βιετνάμ. Από το 1964 οι Αμερικανοί αποστέλλουν χερσαίες δυνάμεις στη χώρα. Ωστόσο, αποτυγχάνουν να κάμψουν την αντίσταση των αντιπάλων τους, ενώ και η αμερικανική κοινή γνώμη εξεγείρεται, τελικά, αναγκάζονται να αποχωρήσουν.
1968	Σύναψη της Συνθήκης για τη Μη Διασπορά των Πυρηνικών Όπλων.
1968	«Άνοιξη της Πράγας». Εκδηλώνεται λαϊκή πίεση για μεταρρυθμίσεις στην Τσεχοσλοβακία. Για να αποτρέψουν αποχώρηση της από το Σύμφωνο της Βαρσοβίας, οι Σοβιετικοί και οι σύμμαχοι τους εισβάλλουν στη χώρα και ανατρέπουν την κυβέρνηση.
1968	Κορύφωση του κινήματος αμφισβήτησης της δυτικής νεολαίας, με τον «Μάη του '68», κατά τον οποίο σημειώνονται μεγάλης έκτασης συγκρούσεις μεταξύ φοιτητών και της αστυνομίας στο Παρίσι.

Τέλη δεκαετίας

1960	Κορυφώνεται η επαναστατική αναταραχή στη Λατινική Αμερική. Ιδιαίτερο ρόλο παίζει ο νέος επαναστάτης Ερνέστο «Τσε» Γκεβάρα, ο οποίος σκοτώνεται το 1968 στην Κολομβία.
1971-72	Σινοαμερικανική προσέγγιση. Η συνεννόηση ΗΠΑ - Κίνας αποτελεί σημαντικό πλήγμα για

	τη γεωπολιτική θέση της Σοβιετικής Ένωσης.
1972	Στο πλαίσιο της «οστπολιτίκ», η Δυτική Γερμανία αναγνωρίζει επισήμως την Ανατολική Γερμανία.
1973	Ανατροπή του αριστερού προέδρου της Χιλής Σαλβατόρ Αλιέντε από πραξικόπημα υπό την ηγεσία του στρατηγού Αουγκούστο Πινοσέτ.
1975	Το Βόρειο Βιετνάμ κατακτά το Νότιο.
1975	Διάσκεψη στο Ελσίνκι. Δημοσίευση της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι, που αναφέρεται στη συνύπαρξη κρατών στην Ευρώπη με διαφορετικά οικονομικά και κοινωνικά συστήματα.
1979	Ισλαμική επανάσταση στο Ιράν. Σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν.
1979-83	Το ΝΑΤΟ αποφασίζει να αναπτύξει νέους αμερικανικούς πυραύλους μέσου βεληνεκούς στην Ευρώπη, σε απάντηση για την εγκατάσταση αντίστοιχων σοβιετικών.
1980-81	Εργατική αναταραχή στην Πολωνία. Ίδρυση του μη ελεγχόμενου από το κομμουνιστικό κόμμα εργατικού συνδικάτου «Αλληλεγγύη». Το 1981 ο πολωνικός στρατός, υπό την ηγεσία του στρατηγού Βόιτσεχ Γιαρουζέλσκι, διενεργεί πραξικόπημα και διαλύει την «Αλληλεγγύη».
1982	Η αμερικανική κυβέρνηση του Ρόναλντ Ρίγκαν εξαγγέλλει την ανάπτυξη αντιπυραυλικού συστήματος στο διάστημα (Πρωτοβουλία Στρατηγικής Άμυνας ή «Πόλεμος των Άστρων»),
1982	Πεθαίνει ο Σοβιετικός ηγέτης Λεονίντ Μπρέζνιεφ. Τον διαδέχεται ο Γιούρι Αντρόποφ και αυτόν ο Κονσταντίν Τσερνιένκο.
1985	Άνοδος στην εξουσία στη Σοβιετική Ένωση

	του Μιχαήλ Γκορμπατσόφ.
1988-91	Εθνικιστικές αναταραχές στη Σοβιετική Ένωση.
1989	Πτώση του Τείχους του Βερολίνου.
1990	Επανένωση της Γερμανίας.
1991	Διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης.

Ερωτήσεις

1. Ποια ήταν τα αίτια της αμερικανικής ήττας στο Βιετνάμ;
2. Ποιο ήταν το περιεχόμενο της έννοιας της «ύφεσης» και πώς αποτυπώθηκε αυτό στις αρχές της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι;
3. Να αναφέρετε τις σπουδαιότερες κρίσεις του Ψυχρού Πολέμου.

4. Η ΑΠΟΑΠΟΙΚΙΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ Ο ΤΡΙΤΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

Η πτώση των αποικιακών αυτοκρατοριών. Οι μεγάλες αποικιακές αυτοκρατορίες δέχτηκαν ισχυρά πλήγματα κατά το πρώτο μισό του 20ού αιώνα. Οι δύο παγκόσμιοι πόλεμοι, που διεξήχθησαν στο όνομα της ελευθερίας, έδωσαν ώθηση στο αίτημα της εθνικής ανεξαρτησίας των αποικιοκρατούμενων λαών. Η πολεμική κινητοποίηση των αποικιών, ιδιαίτερα της Ινδίας, επέφερε την πολύ πιο συστηματική οργάνωση των κοινωνιών τους, οικονομικά και στρατιωτικά κοινωνίες που είχαν γνωρίσει παρόμοια επίπεδα κινητοποίησης δεν μπορούσαν πλέον να ελέγχονται από μικρούς αποικιακούς στρατούς, όπως συνέβαινε έως τότε. Η παγκόσμια οικονομική κρίση του 1929, πλήττοντας τις τιμές των αγροτικών προϊόντων που παρήγαγαν οι αποικίες, επέτεινε τις οικονομικές και κοινωνικές αναταραχές στους κόλπους

τους. Το 1941-1942 οι Ιάπωνες κατέκτησαν μεγάλες περιοχές της Ασίας από τις δυτικές δυνάμεις, με το σύνθημα «η Ασία στους Ασιάτες», και έμπρακτα κατέδειξαν ότι οι αποικιοκράτες δεν ήταν ανίκητοι. Τέλος, θετική προς την αποικιοκρατία δεν ήταν καμία από τις δύο υπερδυνάμεις της μεταπολεμικής εποχής: ούτε η σοσιαλιστική ΕΣΣΔ ούτε οι ΗΠΑ, η πρώτη αποικία που απέκτησε την ανεξαρτησία της. Όλα αυτά τα στοιχεία έδωσαν ισχυρή ώθηση στη διαδικασία της αποαποικιοποίησης, δηλαδή της αποχώρησης των αποικιοκρατικών δυνάμεων από τις περιοχές που έλεγχαν.

Στην Ινδία οι Βρετανοί αντιμετώπιζαν από την περίοδο μεταξύ των δύο πολέμων το κίνημα του **Μαχάτμα Γκάντι**, υποστηρικτή της μη βίας. Κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο οι Βρετανοί υποσχέθηκαν να αποδώσουν στην Ινδία την ανεξαρτησία της. Αυτό έγινε το 1947, αλλά συνοδεύτηκε από έναν σκληρότατο εμφύλιο πόλεμο μεταξύ ινδουιστών και μουσουλμάνων, που οδήγησε τελικά στη διχοτόμηση της χώρας και τη δημιουργία δύο κρατών: της Ινδίας και του μουσουλμανικού Πακιστάν. Η πτώση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας των Ινδιών επέφερε επίσης την ανεξαρτησία της Κεϋλάνης, της Βιρμανίας (από τους Βρετανούς), της Ινδονησίας (από τους Ολλανδούς, το 1949) και των κρατών της Ινδοκίνας, μετά την ήττα των Γάλλων από τους Βιετναμέζους κομμουνιστές το 1954.

Ο Μαχάτμα Γκάντι, ηγέτης του ινδικού αγώνα της ανεξαρτησίας και ο μεγαλύτερος υποστηρικτής της μη βίας κατά τον 20ό αιώνα., αναγνωρίστηκε ως ο πνευματικός πατέρας του ινδικού λαού. Οι προσπάθειές του για την ανεξαρτησία της Ινδίας από τη βρετανική κυριαρχία ευοδώθηκαν το 1947. Τον Ιανουάριο του 1948 δολοφονήθηκε από φανατικό ινδουιστή, που θεωρούσε προδοτική την ήπια στάση του στα θρησκευτικά ζητήματα της χώρας.

Η επόμενη σύγκρουση αφορούσε την περιοχή της Μέσης Ανατολής. Εκεί αναπτυσσόταν ο αραβικός εθνικισμός υπό την ηγεσία του **Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ**, προέδρου της Αιγύπτου από το 1954, ο οποίος προσπάθησε να απαλλάξει τη χώρα του από τη βρετανική επιρροή. Παράλληλα, από το 1954, εξελισσόταν ένας αιματηρός πόλεμος στην Αλγερία εναντίον της γαλλικής αποικιακής εξουσίας. Το φθινόπωρο του 1956, προσπαθώντας να αντιδράσουν στη νασερική πολιτική, οι Αγγλογάλλοι εισέβαλαν στην Αίγυπτο, και συγκεκριμένα στο Σουέζ, από όπου όμως αναγκάστηκαν αμέσως να αποχωρήσουν λόγω της αντίδρασης της ΕΣΣΔ και των ΗΠΑ.

Ο Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ, πρόεδρος της Αιγύπτου (1954-1970). Πρωτεργάτης του Κινήματος των Αδελφών και υπέρμαχος ενός κοσμικού αραβικού εθνικισμού, αντιτάχθηκε

στην αγγλο γαλλική επιρροή στη Μέση Ανατολή, στάση που κορυφώθηκε στην κρίση του Σουέζ το 1956.

Ένα παράδειγμα αντιαποικιακού λόγου.

Ο Φραντς Φανόν, θεωρητικός του βίαιου αντιαποικιακού αγώνα της Αλγερίας, αναφέρεται στην πολιτιστική σύγκρουση του αποικιοκράτη/εποίκου με τον αποικιοκρατούμενο.

«Ο έποικος γράφει ιστορία και το κάνει συνειδητά. Και επειδή συνεχώς αναφέρεται στην ιστορία της πατρίδας του, υποδηλώνει σαφώς ότι και αυτός ο ίδιος είναι μια προέκταση της πατρίδας του. Έτσι η ιστορία που γράφει δεν είναι η ιστορία της χώρας που λεηλατεί, αλλά η ιστορία του έθνους του αναφορικά με ότι αυτό απομυζά, ότι βιάζει και οδηγεί στη λιμοκτονία.

Η ακινησία [...] στην οποία ο ιθαγενής είναι καταδικασμένος μπορεί να αμφισβητηθεί, μόνον εάν ο ιθαγενής αποφασίσει να βάλει ένα τέλος στην ιστορία της αποικιοκρατίας -στην ιστορία της διαρπαγής- και να δώσει υπόσταση στην ιστορία του έθνους - στην ιστορία της αποαποικιοποίησης».

Φραντς Φανόν, «Της γης οι κολασμένοι», (1961), αναφέρεται στο Edward W. Said, Κουλτούρα και ιμπεριαλισμός, μτφρ. Βανέσα Λάππα, Νεφέλη, Αθήνα 1996, σ. 307.

Η ήττα των δύο παλαιών αυτοκρατορικών δυνάμεων στο Σουέζ κατέδειξε την παρακμή της ισχύος τους και επιτάχυνε δραστικά τη διαδικασία της αποαποικιοποίησης. Με μια θαρραλέα πολιτική ο νέος Γάλλος ηγέτης, στρατηγός **Κάρολος Ντε Γκολ** παραχώρησε ανεξαρτησία στις γαλλικές αποικίες της Αφρικής το 1960 και στην Αλγερία το 1962. Το 1960 το Βέλγιο αποχώρησε από το Κονγκό και η Βρετανία από τις δικές της αφρικανικές αποικίες έως το 1965. Τέλος, η Πορτογαλία, υπό δικτατορικό καθεστώς, διατήρησε τις δικές της αφρικανικές αποικίες (Μοζαμβίκη, Αγκόλα, Γουινέα-Μπισάου) έως το 1975, οπότε η κατάρρευση της δικτατορίας οδήγησε στην αποχώρηση των Πορτογάλων από τις αποικίες τους.

Στην Αφρική απέμειναν δύο ακόμη κατάλοιπα της αποικιοκρατίας, τα ρατσιστικά καθεστώτα της Ροδεσίας και της Νότιας Αφρικής, τα οποία αντιμετώπισαν αυξανόμενη διεθνή απομόνωση. Το πρώτο παρέδωσε την εξουσία το 1980 (η χώρα μετονομάστηκε σε Ζιμπάμπουε) το δεύτερο στα μέσα της δεκαετίας του 1990, μετά από πολυετείς αγώνες της πλειονότητας των κατοίκων του, με κύριο ηγέτη τον **Νέλσωνα Μαντέλα**.

Το μεσανατολικό πρόβλημα

Το 1917, κατά τη διάρκεια του Α' Παγκόσμιου Πολέμου, οι Βρετανοί, με τη Διακήρυξη Μπάλφουρ, είχαν υποσχεθεί τη δημιουργία μιας «εθνικής εστίας» για τους Εβραίους στην περιοχή της Παλαιστίνης. Στα επόμενα

χρόνια σημειώθηκε μετακίνηση πολλών Εβραίων σε αυτή την περιοχή, μετακίνηση η οποία επιταχύνθηκε μετά τη φοβερή εμπειρία του Ολοκαυτώματος κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Μετά το 1945 σημειώθηκαν έντονες συγκρούσεις Εβραίων και Αράβων, εξαιτίας των οποίων, το 1948, η Βρετανία αποφάσισε να αποχωρήσει από την Παλαιστίνη. Ακολούθησαν τέσσερις αραβοϊσραηλινοί πόλεμοι:

- Το 1948-49 το νεοϊδρυθέν κράτος του Ισραήλ νίκησε τους στρατούς πέντε αραβικών κρατών. Η Ιερουσαλήμ διχοτομήθηκε μεταξύ Ισραήλ και Υπεριορδανίας.

- Το 1956 οι Ισραηλινοί συντάχθηκαν με τους Αγγλογάλλους κατά την εισβολή των τελευταίων στην Αίγυπτο. Η εισβολή απέτυχε, αλλά η καταστροφή του αιγυπτιακού πολεμικού υλικού ικανοποίησε το Ισραήλ.

- Τον Ιούνιο του 1967 ξέσπασε ο «Πόλεμος των Έξι Ημερών». Δια-βλέποντας ότι οι αραβικές χώρες ετοιμάζονταν να του επιτεθούν, το Ισραήλ εξαπέλυσε πρώτο επίθεση και κατέλαβε την Ιερουσαλήμ και τη Δυτική Όχθη του Ιορδάνη από την Υπεριορδανία, τα υψώματα του Γκολάν από τη Συρία, καθώς και τη Λωρίδα της Γάζας και τη Χερσόνησο του Σινά από την Αίγυπτο. Τα εδάφη αυτά έμειναν γνωστά ως «κατεχόμενα». Το Ισραήλ ανακοίνωσε την προσάρτησή τους, η οποία όμως δεν αναγνωρίστηκε από τη διεθνή κοινότητα.

- Το 1973 η Αίγυπτος και η Συρία εξαπέλυσαν αιφνιδιαστική επίθεση εναντίον του Ισραήλ κατά τη διάρκεια της εβραϊκής γιορτής της Σκηνοπηγίας (πόλεμος του «Γιομ Κιπούρ»). Το Ισραήλ κατάφερε να αποκρούσει την επίθεση χάρη και στον ανεφοδιασμό του από τις ΗΠΑ. Επίσης, από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, οι Παλαιστίνιοι ξεκίνησαν σειρά καταδρομικών επιχειρήσεων, με κύρια αιχμή την Οργάνωση για την Απελευθέρωση της Παλαιστίνης (ΟΑΠ) με ηγέτη τον Γιασέρ Αραφάτ.

Ωστόσο, μία άλλη παλαιστινιακή τρομοκρατική οργάνωση, ο «Μαύρος Σεπτέμβρης» συνέλαβε και εκτέλεσε 11 Ισραηλινούς αθλητές κατά τους Ολυμπιακούς Αγώνες του Μονάχου το 1972. Για να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο από την ΟΑΠ, το Ισραήλ εισέβαλε στον Λίβανο το 1982, ενέργεια που προκάλεσε έντονη αποδοκιμασία από τη διεθνή κοινότητα.

Στο μεταξύ, το 1978, μεσολάβησε μια προσπάθεια επίλυσης του Μεσανατολικού, όταν συνήφθησαν, υπό αμερικανική επίβλεψη, οι συμφωνίες του Καμπ Ντέιβιντ, δηλαδή Συνθήκη Ειρήνης μεταξύ Αιγύπτου και Ισραήλ (το οποίο αποχώρησε από τη Χερσόνησο του Σινά) και συμφωνία για τη δημιουργία παλαιστινιακής πολιτικής οντότητας. Ωστόσο, η ειρήνευση δεν επήλθε: αντίθετα μάλιστα, οι άλλες αραβικές χώρες κατήγγειλαν ως προδότη τον Αιγύπτιο πρόεδρο Ανουάρ Σαντάτ, ο οποίος δολοφονήθηκε το 1981. Στις δεκαετίες του 1980 και του 1990 σημειώθηκαν δύο μεγάλης έκτασης παλαιστινιακές εξεγέρσεις στα κατεχόμενα, ενώ και μία ακόμη απόπειρα επίλυσης του προβλήματος δεν οδήγησε σε ειρήνευση.

Ο Τρίτος Κόσμος. Τα νέα κράτη που ανέκυψαν από τη διαδικασία της αποαποικιοποίησης, κυρίως στην Ασία και στην Αφρική, συγκρότησαν τον Τρίτο Κόσμο. Οι χώρες αυτές αντιμετώπιζαν στην πλειονότητά τους τεράστιες οικονομικές δυσχέρειες. Επιπλέον, έπρεπε να διαχειριστούν προβλήματα, όπως τη ραγδαία αύξηση του πληθυσμού τους και εσωτερικές αναταραχές, που συχνά οδηγούσαν σε σκληρότατους εμφύλιους πολέμους. Κύριες επιδιώξεις τους ήταν η κατοχύρωση της εθνικής ανεξαρτησίας τους (ώστε να μη συνεχιστεί ο αποικιακός έλεγχος με άλλα μέσα, κυρίως οικονομικά) και η οικονομική τους ανάπτυξη. Το βασικό πλεονέκτη-

μά τους ήταν ο αριθμός τους: ήδη από τη δεκαετία του 1960 διέθεταν την πλειοψηφία στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, η οποία όμως δε λαμβάνει δεσμευτικές αποφάσεις. Οι χώρες του Τρίτου Κόσμου επομένως δε διέθεταν ούτε τις οικονομικές ούτε τις θεσμικές προϋποθέσεις για να αμφισβητήσουν τις πραγματικότητες του διπολικού κόσμου.

Η Ίντιρα Γκάντι, πρωθυπουργός της Ινδίας (1966-1977, 1980-1984), ανέδειξε τη χώρα της σε περιφερειακή δύναμη. Οι προσπάθειές της στράφηκαν στον εξωτερικό τομέα προς την ενίσχυ-

ση της διεθνούς θέσης της Ινδίας ενώ στον εσωτερικό προς ένα ευρύ πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων. Αντιμετώπισε σοβαρά προβλήματα εξαιτίας εθνοτικών και θρησκευτικών συγκρούσεων. Δολοφονήθηκε από στελέχη της θρησκευτικής μειονότητας των Σιχ τον Οκτώβριο του 1984.

Ο Γιουγκοσλάβος ηγέτης Τίτο (Γιόσιπ Μπροζ, 1892-1980), επικεφαλής ενός από τα πιο δραστη-ρια αντιστα-σιακά κινήματα στην κατεχόμε-νη Ευρώπη και εμπνευστής της

μεταπολεμικής αναδιαμόρφωσης της Γιουγκοσλαβίας σε ομοσπονδιακή βάση. Το 1948 ήλθε σε ρήξη με την ΕΣΣΔ και η χώρα του αποβλήθηκε από τον ανατολικό συνασπισμό. Από πολλούς θεωρήθηκε ο «πατέρας» του Κινήματος των Αδεσμεύτων, στους κόλπους του οποίου υποστήριζε την πολιτική των ίσων αποστάσεων από τους δύο συνασπισμούς.

Πάντως, στον Τρίτο Κόσμο εντάσσονταν και ορισμένες χώρες με σημαντικές πλουτοπαραγωγικές πηγές (π.χ. πετρέλαιο), καθώς και η ισχυρή Ινδία, η οποία, παρά τις διαρκείς διαμάχες της με το γειτονικό Πακιστάν, εξελίχτηκε σε αξιόλογη ασιατική δύναμη υπό την ηγεσία του Τζαβάχαρλαλ («Παντίτ») Νεχρού και της κόρης του, Ίντιρα Γκάντι. Επιπλέον, στους κόλπους του Τρίτου Κόσμου αναπτύχθηκε το Κίνημα των Αδεσμεύτων, το οποίο συγκροτήθηκε επίσημα το 1961 στη Διάσκεψη του Βελιγραδίου. Οι Αδέσμευτοι δεν επιζητούσαν απλώς τη διατήρησή τους εκτός των δύο συνασπισμών, δυτικού και ανατολικού, αλλά μια ενεργητική ουδετερότητα στον Ψυχρό Πόλεμο, ώστε να επηρεάσουν, ως αυτόνομος παράγοντας, τη διεθνή σκηνή. Τα ισχυρότε-

ρα μέλη του Κινήματος των Αδεσμεύτων ήταν η Ινδία, η Αίγυπτος και η Γιουγκοσλαβία του Τίτο. Στο Κίνημα μετείχε και η Κύπρος. Η δραστηριότητα των Αδεσμεύτων έφερε στο προσκήνιο το ζήτημα της ανακατανομής των πόρων του πλανήτη και οδήγησε, τις δεκαετίες του 1970 και του 1980, σε έναν διάλογο Βορρά-Νότου, με σκοπό τη μείωση των ανισοτήτων. Πάντως, το Κίνημα των Αδεσμεύτων δε διέθετε επαρκή ισχύ ή και συνοχή, ώστε να επιτύχει τους φιλόδοξους στόχους του.

Ορισμένες από τις χώρες του Τρίτου Κόσμου γνώρισαν, από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, εντυπωσιακή οικονομική ανάπτυξη (Νότια Κορέα, Σιγκαπούρη, Ταϊβάν, Ινδία, Κίνα). Οι περισσότερες ωστόσο αντιμετώπισαν τεράστια οικονομικά προβλήματα, εσωτερικές διαμάχες (πολιτικές, φυλετικές ή εθνοτικές), λιμούς και εμφύλιους πολέμους. Το πρόβλημα της εξαθλίωσης και της αστάθειας στον Τρίτο Κόσμο παραμένει ακόμη μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις για το μέλλον της ανθρωπότητας.

Ερωτήσεις

- 1. Να επισημάνετε τα αίτια της αποαποικιοποίησης.**
- 2. Ποια ήταν η σημασία της κρίσης του Σουέζ για την εξέλιξη της διαδικασίας της αποαποικιοποίησης;**
- 3. Ποιοι ήταν οι στόχοι του Κινήματος των Αδεσμεύτων και ποια τα κυριότερα μέλη του;**

5. Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ: ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ

Η αναζήτηση της δυτικοευρωπαϊκής ενότητας. Μετά το 1945 η Ευρώπη, διαιρεμένη και κυριαρχούμενη από τις δύο υπερδυνάμεις, καλούνταν να αναζητήσει μια νέα θέση στον κόσμο. Ήδη από τα χρόνια του πολέμου υψώνονταν φωνές που ζητούσαν μια νέα δημοκρατική ευρωπαϊκή συνεργασία μετά την ήττα του φασισμού. Την επαύριο του πολέμου οι δυτικοευρωπαϊκές χώρες συνειδητοποιούσαν πλέον την ανάγκη να ξεπεράσουν τους εθνικιστικούς ανταγωνισμούς του παρελθόντος, που τόση καταστροφή είχαν φέρει σε ολόκληρη την ήπειρο κατά τη διάρκεια των δύο παγκόσμιων πολέμων. Τα γιγάντια προβλήματα της ανασυγκρότησης και της ανοικοδόμησης, καθώς και η ανάγκη για εδραίωση της δημοκρατίας απαιτούσαν μια συνεργασία που θα υπερέβαινε τα στενά εθνικά σύνορα. Εξάλλου, η επιτυχία του Σχεδίου Μάρσαλ κατέδειξε τα οφέλη της κοινής προσπάθειας. Τον Μάιο του 1949 ιδρύθηκε το Συμβούλιο της Ευρώπης, διεθνής οργανισμός που αποσκοπεί στην ανάδειξη της κοινής ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς και στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Βέβαια, στα τέλη της δεκαετίας του 1940, οι ιδέες της ευρωπαϊκής ενοποίησης/ολοκλήρωσης δεν είχαν ακόμη μορφοποιηθεί. Από τη μία πλευρά, βρίσκονταν οι υποστηρικτές της διακυβερνητικής συνεργασίας, η οποία απαντά στους κλασικούς διεθνείς οργανισμούς όπως ο ΟΗΕ ή το Συμβούλιο της Ευρώπης- ωστόσο, οι οργανισμοί αυτοί λειτουργούν με βάση την αρχή της ομοφωνίας και δεν μπορούν να λειτουργήσουν ως μοχλοί ενοποίησης. Από την άλλη πλευρά, διατυπωνόταν η ιδέα της άμεσης δημιουργίας μιας ευρωπαϊκής ο-

μοσπονδίας· ωστόσο, δεν υπήρχαν ακόμη οι προϋποθέσεις της ενότητας και ιδιαίτερα μια κοινή ευρωπαϊκή οικονομία: αν αποτύγχανε μια τέτοια προσπάθεια, τότε όλη η σύλληψη της ευρωπαϊκής ενότητας θα κατέρρεε. Για την ευρωπαϊκή ενοποίηση η διακυβερνητική συνεργασία δεν ήταν αρκετή, αλλά και η άμεση ομοσπονδιοποίηση δεν ήταν εφικτή.

Υπήρχε όμως και μία τρίτη οδός: ο λεγόμενος «λειτουργισμός», που πρέσβευε ότι θα έπρεπε να ενοποιηθούν πρώτα ορισμένοι βασικοί τομείς της οικονομίας, ώστε να δημιουργηθούν οι πρακτικές προϋποθέσεις της ενότητας. Η διαδικασία αυτή θα συνέβαλε επιπλέον στην κατοχύρωση της ευρωπαϊκής ειρήνης. Μετά την επιτυχία σε αυτά τα πεδία θα ερχόταν στο μέλλον και η πολιτική ενότητα. Η αντίληψη αυτή τέθηκε σε εφαρμογή με τη δημιουργία των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Οι εκπρόσωποί της, όπως οι Γάλλοι Ρομπέρ Σουμάν και Ζαν Μονέ, ο Βέλγος Πολ-Ανρί Σπάακ, ο Γερμανός Κόνραντ Αντενάουερ, έμειναν στην ευρωπαϊκή μνήμη ως «πατέρες της Ευρώπης».

Ο Ρομπέρ Σουμάν (Robert Schuman) και ο Ζαν Μονέ (Jean Monnet), οι «πατέρες» της ιδέας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ένας από τους «πατέρες της Ευρώπης» αναφέρεται στο Σχέδιο Σουμάν: απόσπασμα από επιστολή του Ζαν Μονέ, που κυκλοφόρησε στο Συμβούλιο της Ευρώπης τον Ιούνιο του 1950.

«Οι προτάσεις Σουμάν είναι επαναστατικές ή δεν είναι τίποτα. Η θεμελιώδης τους αρχή είναι η παραχώρηση κυριαρχίας σ' έναν περιορισμένο αλλά αποφασιστικό τομέα. Κατά τη γνώμη μου, ένα σχέδιο που δεν ξεκινά από την αρχή αυτή δεν μπορεί να προσφέρει καμιά συνεισφορά χρήσιμη για τη λύση των μεγάλων προβλημάτων που μας πλήττουν. Η συνεργασία ανάμεσα στα έθνη, όσο κι αν είναι σημαντική, δε λύνει τίποτα. Αυτό που πρέπει να επιδιώκεται είναι η συνένωση συμφερόντων των ευρωπαϊκών λαών κι όχι απλώς η διατήρηση της ισορροπίας αυτών των συμφερόντων».

Jean Monnet, Απομνημονεύματα, Ροές, Αθήνα 1988, σ. 332.

Η σύσταση των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων. Η έναρξη της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σημειώθηκε τον Μάιο του 1950, όταν ο Γάλλος υπουργός Εξωτερικών Ρομπέρ Σουμάν πρότεινε ένα σχέδιο που είχε εκπονηθεί από τον Ζαν Μονέ, υπεύθυνο του γαλλικού προγράμματος ανασυγκρότησης. Σύμφωνα με το Σχέδιο Σουμάν, θα δημιουργούνταν μία ανώτατη Αρχή που θα έλεγχε τις βιομηχανίες άνθρακα και χάλυβα της Γαλλίας, της Δυτικής Γερμανίας και όσων από τις άλλες χώρες ενδιαφέρονταν να μετάσχουν. Την πρόταση αποδέχτηκαν η Δυτική Γερμανία, η Ιταλία και οι χώρες της Μπενελούξ* (Βέλγιο, Ολλανδία, Λουξεμβούργο), και έτσι το 1952 συστάθηκε η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ). Με τον τρόπο αυτόν, ενοποιήθηκε ο πυρήνας της ευρωπαϊκής βαριάς βιομηχανίας, που τέθηκε υπό τον έλεγχο όχι των εθνικών κυβερνή-

σεων, αλλά μίας υπερεθνικής Αρχής. Η υπερεθνικότητα, δηλαδή η δυνατότητα της ΕΚΑΧ (αλλά και των άλλων Κοινοτήτων και της σημερινής Ευρωπαϊκής Ένωσης) να λαμβάνει αποφάσεις δεσμευτικές για τα κράτη-μέλη, είναι το στοιχείο που διαφοροποιεί τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης από τους άλλους διεθνείς οργανισμούς, οι οποίοι προωθούν την απλή διακυβερνητική συνεργασία.

Οι ηγέτες των έξι χωρών υπογράφουν τη Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, Ρώμη 1957.

Το 1954 απέτυχε μια νέα προσπάθεια για τη δημιουργία Ευρωπαϊκής Αμυντικής Κοινότητας. Ωστόσο, το 1955-56, συστάθηκε μία επιτροπή, υπό την προεδρία του Βέλγου πολιτικού Πολ-Ανρί Σπάακ, για να εξετάσει τη δημιουργία ευρωπαϊκής κοινής αγοράς. Οι εργασίες της επιτροπής Σπάακ απέφεραν καρπούς και στις 25 Μαρτίου 1957 υπογράφηκε η Συνθήκη της Ρώμης, που ίδρυε την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), επικεντρωμένη στις βασικές ελευθερίες της διακίνησης προϊόντων, κεφαλαίων και ατόμων. Η Συνθήκη της Ρώμης κάνει ρητώς αναφορά σε μια «διαρκώς στενότερη

ένωση» των ευρωπαϊκών λαών. Ιδρύθηκε επίσης η **Ευρωπαϊκή Κοινότητα Ατομικής Ενέργειας (ΕΚΑΕ ή Ευρατόμ)**.

Η ΕΟΚ σημείωσε μεγάλη οικονομική επιτυχία από τα πρώτα χρόνια της ζωής της. Άλλωστε, η περίοδος από το 1950 έως τις αρχές της δεκαετίας του 1970 ήταν μια εποχή αδιάκοπης οικονομικής ανάπτυξης για την Ευρώπη. Στην ΕΟΚ προσχώρησαν το 1973 η Βρετανία, η Ιρλανδία και η Δανία («βόρεια διεύρυνση»), η Ελλάδα το 1981, η Ισπανία και η Πορτογαλία το 1986 («νότια διεύρυνση»). Επίσης, ένα σημαντικό βήμα για την προώθηση της ενοποίησης έγινε το 1985, με την έγκριση της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης, που προέβλεπε στενότερη οικονομική και πολιτική ενότητα.

Οι στόχοι της ευρωπαϊκής ενοποίησης: απόσπασμα από το προοίμιο της Συνθήκης «περί Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας» (Ρώμη, 25 Μαρτίου 1957)
«Η Αυτού Μεγαλειότης ο Βασιλεύς των Βέλγων, ο Πρόεδρος της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας, ο Πρόεδρος της Γαλλικής Δημοκρατίας, ο Πρόεδρος της Ιταλικής Δημοκρατίας, η Αυτής Βασιλική Υψηλότης η Μεγάλη Δούκισσα του Λουξεμβούργου, η Αυτής Μεγαλειότης η Βασίλισσα των Κάτω Χωρών,
ΑΠΟΦΑΣΙΣΜΕΝΟΙ να θέσουν τις βάσεις μιας διαρκώς στενότερης ενώσεως των ευρωπαϊκών λαών,
ΑΠΟΦΑΣΙΣΜΕΝΟΙ να εξασφαλίσουν με κοινή δράση την οικονομική και κοινωνική πρόοδο των χωρών τους καταργώντας τους φραγμούς που διαιρούν την Ευρώπη.
ΘΕΤΟΝΤΑΣ ως κύριο σκοπό των προσπαθειών τους τη σταθερή βελτίωση των όρων διαβιώσεως και απασχολήσεως των λαών τους,

ΑΝΑΓΝΩΡΙΖΟΝΤΑΣ ότι η εξάλειψη των υφισταμένων εμποδίων απαιτεί συντονισμένη δράση για να εξασφαλισθεί σταθερότης στην επέκταση της οικονομίας, ισορροπία στις συναλλαγές και ευθύνης στον ανταγωνισμό,

ΜΕΡΙΜΝΩΝΤΑΣ να ενισχύσουν την ενότητα των οικονομιών τους και να προωθήσουν την αρμονική τους ανάπτυξη, μειώνοντας τις υφιστάμενες ανισότητες μεταξύ των διαφόρων περιοχών και την καθυστέρηση των λιγότερο ευνοημένων,

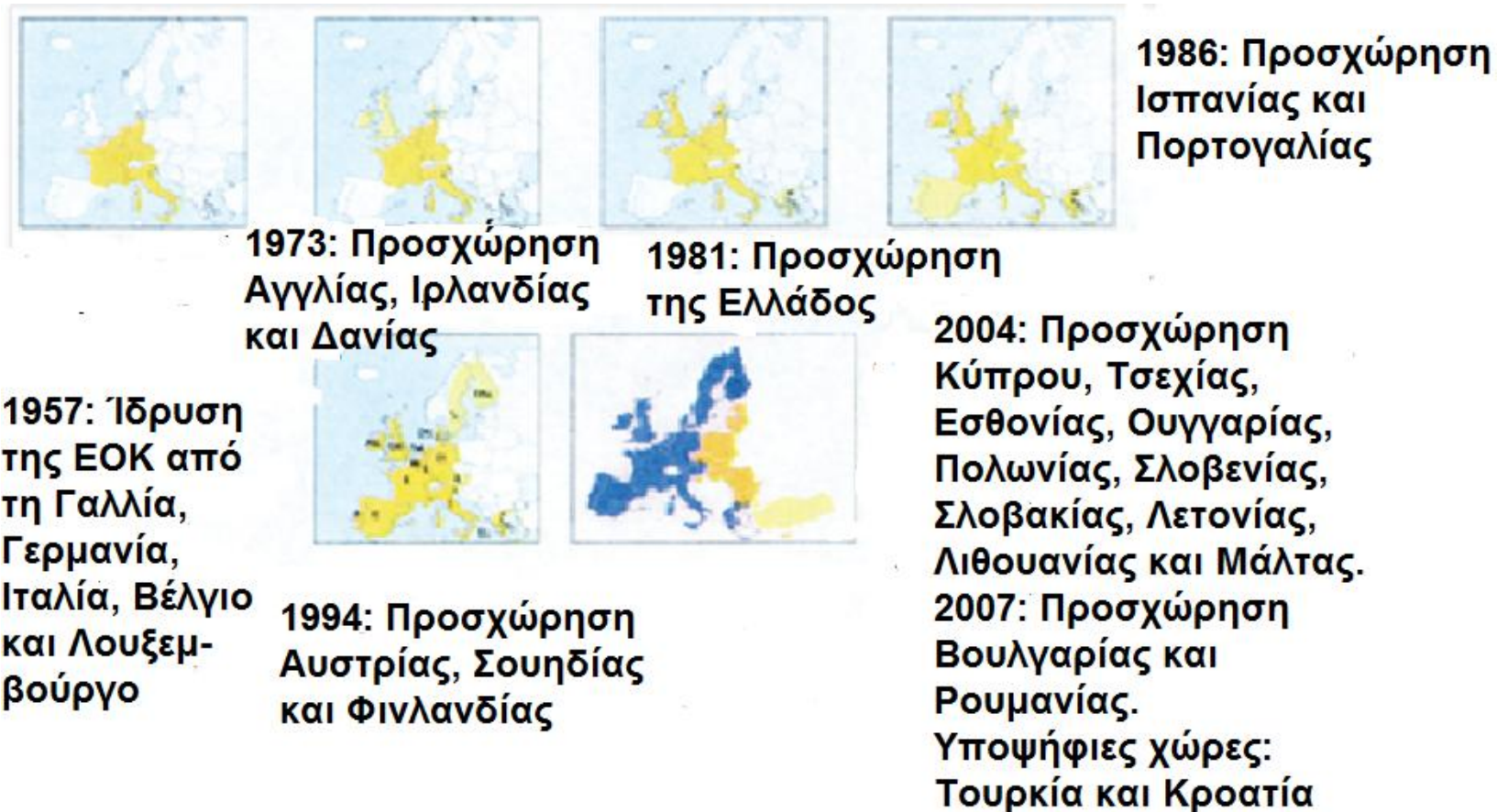
ΕΠΙΘΥΜΩΝΤΑΣ να συμβάλουν, ασκώντας κοινή εμπορική πολιτική, στην προοδευτική κατάργηση των περιορισμών στις διεθνείς συναλλαγές,

ΠΡΟΤΙΘΕΜΕΝΟΙ να εδραιώσουν την αλληλεγγύη που συνδέει την Ευρώπη με τις υπερπόντιες χώρες και επιθυμώντας να εξασφαλίσουν την ανάπτυξη της ευημερίας τους σύμφωνα με τις αρχές του Χάρτου των Ηνωμένων Εθνών,

ΑΠΟΦΑΣΙΣΜΕΝΟΙ να παγιώσουν, με τη συνένωση των οικονομικών τους δυνάμεων, τη διαφύλαξη της ειρήνης και της ελευθερίας και καλώντας τους άλλους λαούς της Ευρώπης που συμμερίζονται τα ιδεώδη τους να συμμετάσχουν στην προσπάθειά τους,

ΑΠΕΦΑΣΙΣΑΝ...».

Επίσημη ελληνική μετάφραση, όπως παρατίθεται στον Νόμο 945 της 10/27.7.1979, Περί κυρώσεως της Συνθήκης Προσχωρήσεως της Ελλάδας στις Ευρωπαϊκές Κοινοότητες.

Το 1957, με τη Συνθήκη της Ρώμης, ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ), στην οποία η χώρα μας προσχώρησε επίσημα το 1981. Το 1992, με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, όπως αυτή συμπληρώθηκε με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), στη θέση της ΕΟΚ. Σήμερα η Ε.Ε. αριθμεί 25 κράτη-μέλη.

Τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης

1. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Πρόκειται για το εκτελεστικό όργανο της Ε.Ε.

2. Τα Συμβούλια Υπουργών,

διασκέψεις των αρμόδιων υπουργών των κρατών-μελών ανά τομέα.

3. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο,

δηλαδή η διάσκεψη κορυφής των αρχηγών των κυβερνήσεων και του προέδρου της Επιτροπής.

4. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο,

που εφαρμόζει το Δίκαιο της Ένωσης.

5. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο,

η πρώτη κοινή ευρωπαϊκή Βουλή, απαρτίζεται από εκλεγμένους αντιπροσώπους των λαών των κρατών-μελών, αλλά δε διαθέτει ακόμη μεγάλες εξουσίες.

6. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, που ιδρύθηκε το 1999, για να διαχειριστεί την Οικονομική και Νομισματική Ένωση της Ευρώπης (ΟΝΕ).

Η Ευρωπαϊκή Ένωση. Μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου έγιναν νέες προσπάθειες εμβάθυνσης και διεύρυνσης. Το 1992 υπογράφηκε η **Συνθήκη του Μάαστριχτ**, που προέβλεπε τη μετεξέλιξη των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων στη σημερινή Ευρωπαϊκή Ένωση (Ε.Ε.), καθώς και τη σύσταση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης της Ευρώπης (ΟΝΕ), που θα απέφερε τη δημιουργία κοινού νομίσματος. Το 1994 στην Ευρωπαϊκή Ένωση προσχώρησαν η Σουηδία, η Φινλανδία και η Αυστρία, ενώ επιμέρους αλλαγές στην εσωτερική λειτουργία της Ε.Ε. έγιναν με τις Συνθήκες του Άμστερνταμ το 1997 και της Νίκαιας το 1999. Το 2001 τέθηκε σε ισχύ το νέο νόμισμα, το ευρώ, ενώ το 2004 στην Ε.Ε. εντάχθηκαν δέκα νέα μέλη, κυρίως από τον χώρο της παλαιάς Ανατολικής Ευρώπης, αλλά και η Κύπρος. Το

2007 προσχώρησαν επίσης η Βουλγαρία και η Ρουμανία.

Παρά τα προβλήματα που κατά καιρούς εμφανίστηκαν στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης, η Ε.Ε. και η αρχή της υπερεθνικότητας εκπροσωπούν μια επανάσταση στις διεθνείς σχέσεις, καθώς και μια ελπιδοφόρα αλλαγή του ρου της ευρωπαϊκής ιστορίας, μακριά από τις εθνικιστικές αντιπαλότητες του παρελθόντος και προς την κατεύθυνση της ενότητας. Η ενοποιητική διαδικασία κατοχυρώνει τη δημοκρατία, επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, επιτρέπει την άμβλυνση των περιφερειακών ανισοτήτων και δίνει στην Ευρώπη μια αυξημένη επιρροή στις διεθνείς σχέσεις. Ωστόσο, η ένωση της Ευρώπης δεν έχει ακόμη επιτευχθεί και αποτελεί ένα ζητούμενο για το μέλλον.

Ερωτήσεις

- 1. Να επισημάνετε τα αίτια για την ανάπτυξη του κινήματος της ευρωπαϊκής ενοποίησης.**
- 2. Τι είναι η υπερεθνική συνεργασία; Σε τι διαφέρει από τη συνεργασία στο πλαίσιο των κλασικών διακρατικών διεθνών οργανισμών;**
- 3. Ποια είναι τα όργανα της Ε.Ε.;**

6. Η ΕΛΛΑΔΑ ΕΩΣ ΤΟ 1974

Το ανορθωτικό έργο των κυβερνήσεων 1950-1967. Κατά τη δεκαετία του 1940 η Ελλάδα είχε γνωρίσει πόλεμο, τριπλή ξένη κατοχή, πείνα, υπερπληθωρισμό και εμφύλιο σπαραγμό. Μετά το 1949 ήταν απαραίτητο να υπάρξει πρώτα ανοικοδόμηση (δηλ. αποκατάσταση

των υλικών ζημιών που είχαν προκληθεί κατά την προηγούμενη δεκαετία) και κατόπιν οικονομική ανάπτυξη, η οποία θα διασφάλιζε την άνοδο του βιοτικού επιπέδου του λαού. Οι εκλογές του 1950 και του 1951 έφεραν στην εξουσία τον συνασπισμό της Εθνικής Προοδευτικής Ένωσης Κέντρου (ΕΠΕΚ), με αρχηγό τον στρατηγό **Νικόλαο Πλαστήρα**, και του Κόμματος των Φιλελευθέρων, με αρχηγό τον **Σοφοκλή Βενιζέλο**, γιο του Ελευθερίου Βενιζέλου.

Σημαντικό έργο επιτελέστηκε στον οικονομικό τομέα, ιδίως το 1952, όταν υπουργός Συντονισμού ήταν ο Γεώργιος Καρτάλης. Επίσης, το 1952 εγκρίθηκε νέο Σύνταγμα, χωρίς όμως να καταργηθούν πολλά από τα «έκτακτα μέτρα» της περιόδου του Εμφύλιου Πολέμου. Το ίδιο έτος εκτελέστηκαν το ηγετικό στέλεχος του ΚΚΕ **Νίκος Μπελογιάννης** και συνεργάτες του. Στην εξωτερική πολιτική οι κυβερνήσεις Πλαστήρα-Βενιζέλου σημείωσαν μεγάλη επιτυχία, εξασφαλίζοντας την ένταξη της Ελλάδας στο ΝΑΤΟ, τον Φεβρουάριο του 1952.

Στις εκλογές του Νοεμβρίου 1952 επικράτησε το κόμμα του Ελληνικού Συναγερμού, υπό τον στρατάρχη **Αλέξανδρο Παπάγο**. Την άνοιξη του 1953 η κυβέρνηση, με πρωτοβουλία του υπουργού Συντονισμού **Σπύρου Μαρκεζίνη**, προχώρησε στην υποτίμηση της δραχμής (κατά 100%) και έλαβε μια σειρά οικονομικών μέτρων, τα οποία εγκαινίασαν το πέρασμα στην ανάπτυξη. Ωστόσο, ο Συναγερμός αντιμετώπισε σοβαρά προβλήματα συνοχής, ενώ ο Παπάγος πέθανε στις αρχές Οκτωβρίου 1955, σε μία στιγμή κατά την οποία είχε σημειωθεί σοβαρή κρίση στο Κυπριακό Πρόβλημα και στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Κατόπιν, ο βασιλιάς Παύλος κάλεσε τον υπουργό Δημοσίων Έργων **Κωνσταντίνο Καραμανλή** να σχηματίσει κυβέρνηση.

Ο Καραμανλής ίδρυσε ένα νέο κόμμα, την Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση (ΕΡΕ), και παρέμεινε στην εξουσία για οκτώ χρόνια, έως το 1963. Κατά την περίοδο αυτή σημειώθηκε ραγδαία οικονομική ανάπτυξη και πραγματοποιήθηκαν μεγάλα έργα στους τομείς της γεωργίας, στη βελτίωση του οδικού δικτύου, στον τουρισμό, καθώς και στη βιομηχανία. Το 1955-63 η Ελλάδα είχε τους ταχύτερους ρυθμούς ανάπτυξης από όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, με εξαίρεση τη Δυτική Γερμανία. Στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής προωθήθηκε η επίλυση του Κυπριακού, το 1959, με τη δημιουργία της Κυπριακής Δημοκρατίας. Κυρίως αναζητήθηκε ένας μακροπρόθεσμος προσανατολισμός για την ελληνική οικονομία και κοινωνία, μέσω της σύνδεσης της Ελλάδας με την ΕΟΚ.

Η συμφωνία για τη Σύνδεση της Ελλάδας υπογράφηκε στην Αθήνα στις 9 Ιουλίου 1961 και προέβλεπε τη μελλοντική πλήρη ένταξη της χώρας στην Κοινότητα. Σύμφωνα με τους εμπνευστές της πολιτικής αυτής, η σύνδεση με την ΕΟΚ θα επέφερε την οργανική ενσωμάτωση της Ελλάδας στο δυτικοευρωπαϊκό οικονομικό και πολιτικό σύστημα, θα σταθεροποιούσε τη δημοκρατία, θα ενίσχυε την οικονομική ανάπτυξη της χώρας και, τέλος, θα την ισχυροποιούσε στο διεθνές πεδίο. Η Ελλάδα ήταν το πρώτο ευρωπαϊκό κράτος, πλην των αρχικών έξι, που αναγνώρισε τη δυναμική της ευρωπαϊκής ενοποίησης και επιζήτησε τη συμμετοχή του σε αυτήν.

Ο πρωθυπουργός Κ. Καραμανλής, σε ομιλία του προς τους αντιπροσώπους των έξι κρατών-μελών της ΕΟΚ, αμέσως μετά την υπογραφή της Συμφωνίας Σύνδεσης, στις 9 Ιουλίου 1961, εξηγεί τους λόγους για τους οποίους τάσσεται η Ελλάδα υπέρ της ευρωπαϊκής ενοποίησης:

«Εις την συνείδησιν των Ελλήνων, η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότης δεν συνιστά απλώς μίαν οικονομικήν κοινοπραξίαν, αλλά αποτελεί οντότητα με ευρυτέραν πολιτικήν απόστολήν και σημασίαν. Εάν πρώτοι επιδιώξαμεν την μετά της Κοινότητος Σύνδεσίν μας, επράξαμεν τούτο εμπνεόμενοι από την πίστιν ότι η οικονομική ενοποίησης της Ευρώπης θα οδηγήση εις την ουσιαστικήν ευρωπαϊκήν ενότητα και δι' αυτής εις την ενίσχυσιν της δημοκρατίας και της ειρήνης εις ολόκληρον τον κόσμον.

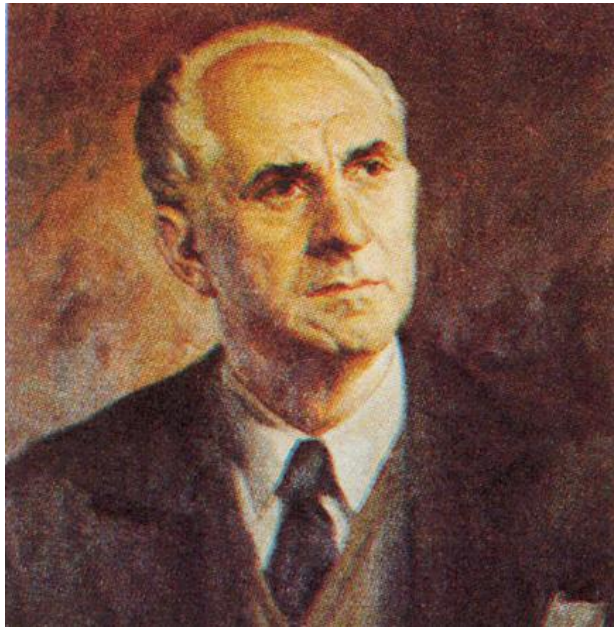
Οι ευρωπαϊκοί λαοί επλήρωσαν ακριβά εις αίμα και εις κατάστροφάς τους εθνικούς και οικονομικούς ανταγωνισμούς των. Εχρειάσθησαν δοκιμασίαι αιώνων διά να συνειδητοποιήσουν την αλήθειαν ότι ουχί διά της κυριαρχίας του ενός επί των άλλων, αλλά διά της ισοτίμου συνεργασίας και της ενεργού αλληλεγγύης είναι δυνατόν να ασφαλισθεί η επιβίωσις και η ευημερία της Ευρώπης. Την οδόν αυτήν, η οποία απετέλεσε το μέγιστον μάθημα της ιστορίας του αιώνος μας, ηκολούθησαν αι χώραι αι συμπήξασαι την ΕΟΚ».

Οπωσδήποτε όμως εξακολουθούσαν να υπάρχουν σημαντικά προβλήματα. Ένα σημαντικό μέρος του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας μετανάστευε κυρίως σε δυτικοευρωπαϊκές χώρες. Οι πληγές του Εμφύλιου Πολέμου δεν είχαν επουλωθεί και συχνές ήταν οι καταγγελίες του κόμματος της ΕΔΑ (Ενιαία Δημοκρατική Αριστερά) για διακρίσεις σε βάρος της. Μάλιστα, τον Μάιο

του 1963, μια παρακρατική οργάνωση*, χωρίς άμεση ή έμμεση ανάμειξη της κυβέρνησης, δολοφόνησε στη Θεσσαλονίκη τον βουλευτή της ΕΔΑ Γρηγόρη Λαμπράκη. Τέλος, το πολιτικό σύστημα έδειχνε ανίκανο να μεταρρυθμιστεί: μία πρόταση του Καραμανλή για αναθεώρηση του Συντάγματος, το 1963, δεν απέφερε καρπούς, αφού τον Ιούνιο του έτους αυτού ο πρωθυπουργός εξαναγκάστηκε σε παραίτηση από τον βασιλιά Παύλο.

Στις εκλογές του Νοεμβρίου 1963 και του Φεβρουαρίου 1964 επικράτησε το κόμμα της Ένωσης Κέντρου, που σχημάτισε κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Γεώργιο Παπανδρέου. Η κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου προσπάθησε, στο λίγο χρονικό διάστημα που έμεινε στην εξουσία, να εκδημοκρατίσει περαιτέρω την Ελλάδα, ενώ πραγματοποίησε και σημαντική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση.

Στα επόμενα χρόνια εντάθηκε η πολιτική κρίση και τα πολιτικά πάθη αναζωπυρώθηκαν. Η κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου ανατράπηκε μετά από αντισυνταγματική παρέμβαση του νέου βασιλιά Κωνσταντίνου Β', τον Ιούλιο του 1965' κυβέρνηση σχημάτισαν πρώην βουλευτές της Ένωσης Κέντρου, που έμειναν γνωστοί ως «αποστάτες». Η πολιτική κρίση συνεχίστηκε με αμείωτη ένταση, έως ότου την 21η Απριλίου 1967 συνωμότες αξιωματικοί κατέλυσαν το δημοκρατικό πολίτευμα, επιβάλλοντας δικτατορία.

Γεώργιος Παπανδρέου

Ένας Έλληνας διανοούμενος γράφει, το 1958, για τη συμμετοχή της Ελλάδας στην ευρωπαϊκή ενοποίηση: «Όταν λέμε πως είμαστε Ευρωπαίοι, δεν εννοούμε, απλώς και μόνο, ότι συμβαίνει να κατοικούμε στην ευρωπαϊκή ήπειρο. Εννοούμε κάτι βαθύτερο: ότι η παράδοση μας, ο χαρακτήρας μας, η νοοτροπία μας, ολόκληρη η συλλογική υπόσταση μας έχουν σχηματιστεί από τα ίδια βασικά στοιχεία που συνθέτουν τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Η αρχαία σκέψη γεννήθηκε στον τόπο μας, διατηρήθηκε ζωντανή στο Ελληνικό Βυζάντιο και, κατά μέγιστο μέρος, μεταβιβάστηκε στη Δυτική Ευρώπη [από] τους λογίους μας της Αναγέννησης. Όσον αφορά τα δύο άλλα κύρια συνθετικά του ευρωπαϊκού πνεύματος, που μας ήρθαν το ένα από τη Ρώμη και το άλλο από την Ιουδαία, ρίζωσαν στην Ελλάδα πριν από δύο χιλιετηρίδες, αφομοιώθηκαν βαθύτατα και καλλιεργήθηκαν και πλουτίστηκαν εδώ όσον ίσως πουθενά αλλού. Παράλληλα προς την κλασσική μας παιδεία, το πνεύμα των πατέρων της εκκλησίας και η επεξεργασία του ρωμαϊκού δικαίου από τους βυζαντινούς νομικούς συνέβαλαν ανυπολόγιστα στη διαμόρφωση της Ευρώπης

των νεωτέρων χρόνων.

Όστε δεν είναι δυνατό να νοηθεί η Ευρώπη σαν κάτι έξω από εμάς. Ευρώπη γνησιότατη είμαστε κι εμείς. Η Ευρώπη είναι το μεγάλο σπίτι μας, σπίτι που πολύ δουλέψαμε, στο παρελθόν, για να στηθεί. Εκεί είναι φυσικό να ενταχθούμε, γιατί εκεί βρίσκουμε κοινότητα πολιτιστικών παραδόσεων, συγγένειες του πνεύματος και του χαρακτήρα, δυνατότητες για μια βαθύτερη συνεννόηση, εκεί ως έθνος έχουμε σημασία και ιστορικά δικαιώματα, ενώ έξω από εκεί, όπου αλλού κι αν πάμε, θα είμαστε ξεριζωμένοι και χαμένοι.

Δεν μπορεί να φανταστεί κανείς την Ευρώπη δίχως την Ελλάδα και δίχως το δίδαγμα και τον θρύλο της Ελλάδος. Αυτό όλη η Ευρώπη το ξέρει και το παραδέχεται και θα ήταν για μας, αληθινά, μια εκδήλωση απίθανου ομαδικού παραλογισμού να το αγνοήσουμε και να παραγνωρίσουμε τα ηθικά ωφελήματα που προσπορίζει στον τόπο μας το γεγονός αυτό. Αλλά, από την άλλη μεριά, κι η Ελλάδα δεν βλέπει κανείς πώς θα κατόρθωνε να έχει κάποια υπόσταση σαν εθνική και πολιτιστική μονάδα, αν χωριζότανε από τον ευρωπαϊκό κορμό».

Γιώργος Θεοτοκάς, Στοχασμοί και θέσεις: πολιτικά κείμενα, 1925-1966, τ. Β', 1950-1966, επιμ. Νίκος Κ. Αλιβιζάτος και Μιχάλης Τσαπόγας, Εστία, Αθήνα 1996, σ. 823-824.

Η δικτατορία των συνταγματαρχών, 1967-1974. Η δικτατορία βρισκόταν υπό την ηγεσία των συνταγματάρχων Γεωργίου Παπαδόπουλου και Νικολάου Μακαρέζου και του ταξίαρχου Στυλιανού Παττακού. Σε σύντομο χρονικό διάστημα οι δικτάτορες απέκτησαν τον έλεγχο του κρατικού μηχανισμού και του στρατού. Κατάπατώντας τα δημοκρατικά δικαιώματα των πολιτών, η

δικτατορία αποτέλεσε μια οδυνηρή περίοδο της ελληνικής ιστορίας.

Οι φοιτητές πρωτοστάτησαν στον αντιδικτατορικό αγώνα. Η μαζική κατάληψη της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, στις 22 Φεβρουαρίου 1973, βρήκε εντυπωσιακή λαϊκή ανταπόκριση. Στη φωτογραφία, φοιτητές στην τaráτσα της Νομικής διαδηλώνουν κατά της δικτατορίας.

Επίσης, η χώρα απομονώθηκε διεθνώς, ιδίως στην Ευρώπη: η σύνδεση με την ΕΟΚ «πάγωσε» και η Ελλάδα εκδιώχτηκε από το Συμβούλιο της Ευρώπης. Μόνον οι ΗΠΑ εξακολουθούσαν να τηρούν μια στάση ανοχής προς τους δικτάτορες. Αυτό προκάλεσε την αντίδραση του ελληνικού λαού, που απέδωσε στις ΗΠΑ την επιβολή και την επιβίωση του τυραννικού καθεστώτος.

Ο ελληνικός πολιτικός κόσμος αντιτάχθηκε έντονα και αντιστάθηκε στη δικτατορία, με πρωτοστάτες τον Γεώργιο Παπανδρέου (η κηδεία του, το 1968, μετατράπηκε σε συλλαλητήριο κατά του καθεστώτος), τον Παναγιώτη Κανελλόπουλο, τον Γεώργιο Μαύρο, τον Γεώργιο Ράλλη. Ο Καραμανλής, αυτοεξόριστος στο Παρίσι,

κατήγγειλε τη δικτατορία. Στο εξωτερικό, επίσης, ανέπτυξαν αντιστασιακή δράση ο Ανδρέας Παπανδρέου (αρχηγός του ΠΑΚ), ο συνθέτης Μίκης Θεοδωράκης, η Μελίνα Μερκούρη. Από τις πράξεις αντίστασης στο εσωτερικό ξεχωρίζει η απόπειρα του Αλέκου Παναγούλη να σκοτώσει τον δικτάτορα Γεώργιο Παπαδόπουλο· ο Παναγούλης συνελήφθη και βασανίστηκε άγρια. Τον Μάιο του 1973 απέτυχε προσπάθεια του Πολεμικού Ναυτικού να ανατρέψει τους δικτάτορες. Κορύφωση του αντιστασιακού ρεύματος αποτέλεσαν οι φοιτητικές εξεγέρσεις της Νομικής Σχολής στην Αθήνα, τον Φεβρουάριο του 1973, και του Πολυτεχνείου, τον Νοέμβριο του ίδιου έτους. Η εξέγερση του Πολυτεχνείου κατεστάλη από στρατιωτικές δυνάμεις τη νύχτα της 17ης Νοεμβρίου 1973: πολλοί πολίτες βρήκαν τον θάνατο, ενώ άλλοι συνελήφθησαν και υπέστησαν βασανισμούς. Στις 25 Νοεμβρίου 1973 ο ταξίαρχος Δημήτριος Ιωαννίδης, με νέο πραξικόπημα, εγκαθίδρυσε το δικό του, ακόμη σκληρότερο, δικτατορικό καθεστώς. Τον Ιούλιο του 1974 ο Ιωαννίδης προσπάθησε να ανατρέψει τον πρόεδρο Μακάριο στην Κύπρο. Ακολούθησε η τουρκική εισβολή στη Μεγαλόνησο, ύστερα από την οποία η δικτατορία κατέρρευσε και οι αρχηγοί των ενόπλων δυνάμεων κάλεσαν τον Κων. Καραμανλή να αναλάβει την εξουσία.

Το άρμα μάχης λίγο πριν παραβιάσει την πύλη του Πολυτεχνείου. Η εξέγερση του Πολυτεχνείου (14-17 Νοεμβρίου 1973), αποκορύφωμα των λαϊκών κινητοποιήσεων κατά του δικτατορικού καθεστώτος, και η βίαιη κατάστροφή της αποτέλεσαν σύμβολο στον αγώνα για την εδραίωση της δημοκρατίας. Τις πρώτες μεταμεσονύκτιες ώρες της 17ης Νοεμβρίου ένα άρμα μάχης γκρέμισε την κεντρική πύλη του Πολυτεχνείου και έδωσε το σύνθημα για έφοδο στρατιωτικών και αστυνομικών δυνάμεων στο εσωτερικό του. Οι συμπλοκές που ακολούθησαν στον χώρο του ιδρύματος, αλλά και στις γύρω περιοχές τις επόμενες ώρες και την άλλη ημέρα έγραψαν τον αιματηρό επίλογο της εξέγερσης.

Η 21η Απριλίου 1967 - Η εμπειρία του Ηλία Ηλιού
«Του ζήτησα να μου πει για τη σύλληψή του και την κακομεταχείριση που του επιφύλαξαν -αν βέβαια τον κακομεταχειρίστηκαν. Είπε ότι δεν νόμιζε ότι ήταν σπουδαίο να μιλήσουμε για την προσωπική του εμπειρία, όσο επώδυνη και αν ήταν. Καθώς όμως επέμεινα, μου μίλησε για την πρώτη βραδιά της σύλληψής του. Ο ίδιος, μαζί με άλλους 6.000 που συνελήφθησαν εκείνη τη

νύχτα, κρατήθηκε σε ένα γήπεδο. Οι φρουροί τους (λίγοι σε σύγκριση με τους συλληφθέντες) ήταν πολύ νευρικοί και πολύ φοβισμένοι. Φαίνεται, μάλλον, ότι κάποιος από αυτούς έριξε την ιδέα ότι θα βοηθούσε να κρατήσουν το πλήθος υπό έλεγχο, αν χτυπούσαν κάποιον σημαντικό. Έτσι τον "εκακοποίησαν". Τον κακομεταχειρίστηκαν αρκετά, προκειμένου να ελέγξουν το πλήθος».

Θεόδωρος Α. Κουλουμπής, ...71 ...74: Σημειώσεις ενός πανεπιστημιακού, μτφρ. Νικηφόρος Σταματάκης, Πατάκης, Αθήνα 2002, σ. 121.

Ερωτήσεις

1. Ποια ήταν η επιρροή της έξαψης των πολιτικών παθών στην ελληνική πολιτική ιστορία από το 1945 έως το 1967;
2. Αναφέρετε τους βασικούς άξονες της αντίστασης στη δικτατορία.

7. Η ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΣΗΣ ΚΑΙ Η ΕΝΤΑΞΗ ΣΤΗΝ ΕΝΩΜΕΝΗ ΕΥΡΩΠΗ

Η Μεταπολίτευση. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής ανέλαβε την εξουσία τη νύχτα της 23ης προς 24η Ιουλίου 1974 και ξεκίνησε τη διαδικασία που αποκλήθηκε «Μεταπολίτευση», όρος που περιγράφει τη μετάβαση από τη δικτατορία σε ένα σύγχρονο, ευρωπαϊκό δημοκρατικό καθεστώς. Το εγχείρημα παρουσίαζε μεγάλες δυσκολίες: στο εσωτερικό ο στρατός ελεγχόταν σε μεγάλο βαθμό από τους νοσταλγούς της δικτατορίας, έτοιμους να ανατρέψουν τη νέα κυβέρνηση. Παράλληλα, στο εξωτερικό, ο Καραμανλής έπρεπε να αντιμετωπίσει την τε-

ράστια κρίση που είχε προκληθεί από την τουρκική εισβολή στην Κύπρο και από τη διατύπωση τουρκικών διεκδικήσεων στον χώρο του Αιγαίου και κυρίως στο ζήτημα της υφαλοκρηπίδας* (δηλαδή του βυθού της θαλάσσης και του υπεδάφους του, πέραν των χωρικών υδάτων). Μάλιστα, μετά τη δεύτερη φάση της τουρκικής εισβολής στην Κύπρο, τον Αύγουστο του 1974, ο Καραμανλής ανακοίνωσε την αποχώρηση της Ελλάδας από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ.

Ο Καραμανλής σχημάτισε κυβέρνηση εθνικής ενότητας, με υπουργό Εξωτερικών τον κεντρώο ηγέτη Γεώργιο Μαύρο, και με ταχύτητα προχώρησε στην απόκατάσταση της δημοκρατικής ομαλότητας: αποκατέστησε τον πολιτικό έλεγχο στον στρατό και στη διοίκηση, νομιμοποίησε το ΚΚΕ και προετοίμασε εκλογές. Σύμφωνα ιδρύθηκαν νέα κόμματα: το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠΑΣΟΚ) υπό τον Ανδρέα Παπανδρέου, η Νέα Δημοκρατία υπό τον Κωνσταντίνο Καραμανλή, η Ένωση Κέντρου-Νέες Δυνάμεις υπό τον Γεώργιο Μαύρο. Οι εκλογές έγιναν στις 17 Νοεμβρίου 1974, ακριβώς στην πρώτη επέτειο της εξέγερσης του Πολυτεχνείου, και νικήτρια από αυτές εξήλθε η Νέα Δημοκρατία. Ακολούθησε, τον Δεκέμβριο, δημοψήφισμα για τη μορφή του πολιτεύματος, στο οποίο επικράτησαν οι υποστηρικτές της αβασίλευτης δημοκρατίας και το οποίο επέλυσε, για πρώτη φορά με τρόπο οριστικό και μη αμφισβητήσιμο, το πολιτειακό ζήτημα*, που είχε προκαλέσει τόσα πάθη στην ελληνική ιστορία. Νέο Σύνταγμα εγκρίθηκε από τη Βουλή τον Ιούνιο του 1975 και Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέχτηκε ο Κωνσταντίνος Τσάτσος. Η επιτυχής, ταχεία και αναίμακτη απόκατάσταση της δημοκρατίας εντυπωσίασε τη διεθνή κοινή γνώμη. Μάλιστα ο διεθνής Τύπος αποκάλεσε τη διαδικασία αυτή «ελληνικό θαύμα».

**Το πολιτικό κλίμα μετά την πτώση της δικτατορίας.
Σχόλια και ελπίδες που διατυπώνει ο Τύπος.**

• «Η ορκωμοσία πολιτικής Κυβερνήσεως ελπίζεται ότι θα αποτελέσει απαρχή επανόδου σε συνταγματική τάξη, ύστερα από την παρένθεση επτάμισι περίπου ετών αποτυχημένων πειραματισμών και παρεκκλίσεων. Και λογίζεται βέβαια μόνον σαν απαρχή, γιατί η συνταγματική τάξη συνδέεται άρρηκτα με διενέργεια ελευθέρων εκλογών, αίτημα που δεν έπαυσαν να προβάλλουν οι δημοκρατικά σκεπτόμενοι Έλληνες».

Εφημερίδα Το Βήμα, φύλλο 24ης Ιουλίου 1974.

• «Η διακυβέρνηση της χώρας ανετέθη στους πολιτικούς, εκλήθη ο Καραμανλής, ήλθε, ωρκίσθηκε πρωθυπουργός και ανέλαβε την εξουσία. Μαζί με την αλλαγή και τον Καραμανλή ήλθε ο άνεμος της δημοκρατίας, το χαμόγελο - ο ξέφρενος παλλαϊκός πανηγυρισμός».

Εφημερίδα Απογευματινή, φύλλο 24ης Ιουλίου 1974.

• «Προσευχηθείτε για μένα, είπε φεύγοντας από το Παρίσι ο κ. Κωνσταντίνος Καραμανλής. Προσευχόμεθα. Και του ευχόμεθα από το βάθος της καρδιάς μας να επιτύχει. Γνωρίζομεν τις αρετές του. Όπως και τις αδυναμίες του. Αλλά γνωρίζουμε επίσης ότι ο τόπος δεν έχει άλλα περιθώρια ανοχής και αντοχής. Βεβαίως δεν περιμένει θαύματα από έναν άνθρωπο. Ούτε και έχει αυταπάτες. Αν χθες τον υποδέχθηκε σαν ημίθεο, ήταν γιατί πίστευε πως γινόταν το πρώτο μεγάλο βήμα στον δύσκολο δρόμο της ανορθώσεως του τόπου. Το επόμενο βήμα θα πρέπει να είναι η πλαισίωση του από όλες τις πολιτικές δυνάμεις, καινούργιες και παλιές, που αντιστάθηκαν στη δικτατορία, για να οδηγήσουν τον τόπο στις ελεύθερες εκλογές».

Εφημερίδα Αθηναϊκή, φύλλο 24ης Ιουλίου 1974.

Διάγγελμα του πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή στις 25 Ιουλίου 1974, αμέσως μετά την ορκωμοσία του πρώτου κλιμακίου της κυβέρνησης εθνικής ενότητας
"Ελληνίδες, Έλληνες,

Αναλαμβάνω την ευθύνη της διακυβερνήσεως της χώρας υπό συνθήκας κρίσιμους και δι' αυτήν και δι' ολόκληρον τον Ελληνισμόν. Με στηρίζει όμως η πεποίθησις ότι και αι μεγαλύτεροι δυσχέρειαι ημπορούν να αντιμετωπισθούν με την επιστράτευσιν όλων των δυνάμεων και των αρετών του Έθνους.

Προς τούτο, απευθύνομαι προς όλους σας και ιδιαίτερα προς την νεολαίαν και τας Ενόπλους Δυνάμεις της χώρας, με πρωτοβουλία των οποίων ήνοιξεν ο δρόμος προς την ομαλότητα. Και σας ζητώ να εξαρθήτε εις το ύψος των περιστάσεων. Η ομόνοια, η σύμπνοια, η συναδέλφωσις λαού και στρατού, αποτελούν εθνικήν επιταγήν. Είναι επίσης αυτήν την ώραν εθνική επιταγή η σωφροσύνη, η ψυχραιμία, η συνειδητοποίηση των ευθυνών.

Η κυβέρνηση, ο σχηματισμός της οποίας ολοκληρώνεται αύριον, έχει πρώτον και υπέρτατον χρέος να αντιμετωπίση όλους τους εξωτερικούς κινδύνους που επεσωρεύθησαν από τα πρόσφατα, δραματικά γεγονότα. Την ώραν αυτήν η σκέψις μου στρέφεται πρωτίστως προς την δοκιμαζομένην Μεγαλόνησον, της οποίας την ανεξαρτησίαν και ακεραιότητα θα προασπίσωμεν δι' όλων μας των δυνάμεων με σταθερότητα και με πίστιν εις τας αρχάς του δικαίου και τας παραδόσεις της Ιστορίας μας.

Εις την εθνικήν αυτήν αποστολήν θα αφιερώση η κυβέρνηση εις πρώτον στάδιον τας δυνάμεις της. Διά τούτο δεν έχει ούτε κομματικόν ούτε πολιτικόν χαρακτήρα. Έχει χαρακτήρα σαφώς εθνικόν. Όταν, συν Θεώ -και θέλω να ελπίζω συντομότατα- θα έχει αντιμετωπισθεί

εθνικόν θέμα, που συνταράσσει ολόκληρον τον Ελληνισμόν, η κυβέρνησις, ενισχυομένη με τας νέας δυνάμεις, θα ασχοληθή με τα πιεστικώτερα προβλήματα του τόπου. Και το κυριώτερον εξ αυτών είναι η ταχεία χάραξις της διαδικασίας που θα οδηγήση στην θεμελίωσιν μιας πραγματικής και προοδευτικής δημοκρατίας, στο πλαίσιο της οποίας θα έχουν θέσινόλοι οι Έλληνες. Εις την ζωήν όλων των Εθνών υπάρχουν στιγμαί που επιβάλλουν έξαρσιν ηθικήν και εθνικήν. Είναι αι στιγμαί εκείναι κατά τας οποίας ένας λαός, απογοητευμένος από το πρόσφατον και απώτερον παρελθόν, αναζητεί με αγωνίαν τον δρόμον του. Και τας στιγμάς αυτάς ακριβώς ζη σήμερον η χώρα μας. Το στάδιον που μεσολαβεί μεταξύ της δικτατορίας και της πλήρους αποκαταστάσεως της δημοκρατίας είναι πάντοτε κρίσιμον. Για να αξιοποιηθεί ωφέλιμα, χρειάζεται πολιτική ωριμότης. Είμαι βέβαιος ότι οι Έλληνες και αι Ελληνίδες, μετά την οδυνηρήν δοκιμασίαν των τελευταίων ετών, θα αποδείξουν ότι κατέχουν την βασικήν αυτήν πολιτικήν αρετήν. Και ότι θα την ασκήσουν κατά τρόπον ώστε να διανοίγει, αποφασιστικά πλέον, ο δρόμος για την ελευθερίαν, την δημοκρατίαν και την ευημερίαν του Έθνους».

Η Ελλάδα στην Ευρώπη. Η Νέα Δημοκρατία επικράτησε και πάλι στις εκλογές του 1977. Το 1980 ο Καραμανλής εκλέχτηκε Πρόεδρος της Δημοκρατίας. Την ηγεσία της Νέας Δημοκρατίας και τη θέση του πρωθυπουργού ανέλαβε ο Γεώργιος Ράλλης. Στα χρόνια αυτά η Ελλάδα ανέπτυξε επίσης μια πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική: καλλιέργησε τις σχέσεις της με τους Άραβες και τον σοβιετικό συνασπισμό (ο Καραμανλής επισκέφτηκε τη Μόσχα και το Πεκίνο το 1979), ανέλαβε πρωτοβουλία για θεσμοθέτηση πολυμερούς βαλκανικής συνεργασί-

ας, αντιμετώπισε το πρόβλημα των τουρκικών διεκδικήσεων στο Αιγαίο (μάλιστα οι δύο χώρες έφθασαν στα πρόθυρα του πολέμου το καλοκαίρι του 1976), διαμόρφωσε μια πιο ισόρροπη σχέση με τις ΗΠΑ. Η χώρα επανήλθε στο στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ το 1980.

Το Σύνταγμα της Ελλάδας, 1975/1986/2001

«Μέρος Πρώτο Βασικές Διατάξεις

Τμήμα Α'

Μορφή Πολιτεύματος

Άρθρο 1	Άρθρο 2
<p>1.Το πολίτευμα της Ελλάδας είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία</p> <p>2.Θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία.</p> <p>3.Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον Λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα.</p>	<p>1.Ο σεβασμός και η προστασία της αξίας του ανθρώπου αποτελούν την πρωταρχική υποχρέωση της Πολιτείας.</p> <p>2.Η Ελλάδα, ακολουθώντας τους γενικά αναγνωρισμένους κανόνες του διεθνούς δικαίου, επιδιώκει την εμπέδωση της ειρήνης, της δικαιοσύνης, καθώς και την ανάπτυξη των φιλικών σχέσεων μεταξύ των λαών και των κρατών».</p>

Ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Κ. Καραμανλής υπογράφει, στο Ζάππειο Μέγαρο, την Πράξη Προσχώρησης στις Ευρωπαϊκές Κοινότητες, πλαισιωμένος από τους Γ. Ράλλη, υπουργό Εξωτερικών, και Γ. Κοντογεώργη, υπουργό Άνευ Χαρτοφυλακίου, αρμόδιο για τις σχέσεις με τις Ευρωπαϊκές Κοινότητες (28 Μαΐου 19/91. Την 1η Ιανουαρίου 1981 η Ελλάδα έγινε επίσημα το δέκατο μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας.

Ωστόσο, η σημαντικότερη πρωτοβουλία αφορούσε την ένταξη της Ελλάδας στην ΕΟΚ ως πλήρους μέλους. Οι στόχοι της χώρας αφορούσαν κυρίως το πολιτικό πεδίο: την οργανική ένταξη σε μια μεγάλη διεθνή συσσωμάτωση, την εξισορρόπηση των διεθνών σχέσεων της χώρας, αλλά και την εδραίωση του νεαρού δημοκρατικού πολιτεύματος μέσω της συμμετοχής σε μια Κοινότητα δημοκρατικών κρατών. Παράλληλα, στο οικονομικό πεδίο, με την ένταξη στην ΕΟΚ επιδιωκόταν ο αποτελεσματικότερος εκσυγχρονισμός της ελληνικής οικονομίας μέσα στο ευρωπαϊκό πλαίσιο. Οι διαπραγματεύσεις διήρκεσαν από το 1976 έως τον Δεκέμβριο του 1978. Την ελληνική ένταξη υποστήριξαν ο Γάλλος πρόεδρος Βαλερύ Ζισκάρ ντ' Εσταίν και ο Δυτικογερ-

μανός καγκελάριος Χέλμουτ Σμιτ. Η Συνθήκη Προσχώρησης της Ελλάδας στην ΕΟΚ υπογράφηκε στο Ζάμπειο Μέγαρο, στην Αθήνα, στις 28 Μαΐου 1979. Η Ελλάδα έγινε πλήρες μέλος της Κοινότητας την 1η Ιανουαρίου 1981.

Απόσπασμα από την αγόρευση του πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου στη Βουλή σχετικά με την αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης (Αύγουστος 1982)
«Ήλθε τώρα η ώρα, δίπλα στους ήρωες του 1821, να τοποθετήσουμε στην εθνική μας μνήμη ενωμένους αυτούς που έπεσαν το 1940-1944: τα στρατευμένα παιδιά του λαού, που έγραψαν σελίδες δόξας στον μεγάλο αμυντικό πόλεμο, πόλεμο στον οποίο τελικά οφείλεται η πτώση της ναζιστικής δικτατορίας, του ναζισμού αυτούς επίσης που συνέχισαν τον αγώνα στα βουνά και στις πόλεις, φτιάχνοντας ένα μαζικό λαϊκό κίνημα με πολυβόλα και συλλαλητήρια με περιφρόνηση προς τον θάνατο, με πάθος για τη λευτεριά, με άμετρη αυτοθυσία, άνδρες και γυναίκες στην Πίνδο και στη Ρούμελη, στον Γοργοπόταμο, στην Αθήνα, στην Κοκκινιά, στο Χαϊδάρι, στην Καισαριανή, στα Καλάβρυτα, στο Δίστομο, στις πόλεις, στα χωριά, στην Ελλάδα, στη Μέση Ανατολή, στα γερμανικά στρατόπεδα. Δεν είναι μόνο η πολιτική θέληση που καθοδηγεί το χρέος μας, δεν είναι μόνο η ανάγκη να φανούμε συνεπείς προς τις υποσχέσεις μας, είναι κυρίως η ηθική επιταγή να αποδώσουμε στον Ελληνικό Λαό ένα μεγάλο ακόμα σύμβολο θυσιών και αγώνων που του ανήκει, ένα σύμβολο εθνικής ενότητας απαραίτητης, όσο ποτέ άλλοτε, για έναν Λαό που αγωνίζεται να κατοχυρώσει την εθνική του ανεξαρτησία και να περιφρουρήσει την εδαφική του ακεραιότητα».

Στις εκλογές του 1981 και του 1985 επικράτησε το ΠΑΣΟΚ υπό την ηγεσία του **Ανδρέα Παπανδρέου**. Η νέα κυβέρνηση επικέντρωσε τις προσπάθειές της σε ζητήματα κοινωνικά, όπως στη μεταρρύθμιση του Οικογενειακού Δικαίου που επέφερε την εξίσωση και νομικά των δύο φύλων, στη δημιουργία του Εθνικού Συστήματος Υγείας, στην αναγνώριση της Εθνικής Αντίστασης και στην αναδιανομή του εθνικού εισοδήματος. Η επέκταση των δημόσιων δαπανών αντιμετωπίστηκε με το πρόγραμμα σταθεροποίησης της οικονομίας, που εφάρμοσε ο υπουργός Εθνικής Οικονομίας (μετέπειτα πρωθυπουργός) **Κωνσταντίνος Σημίτης**. Στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής οι κυβερνήσεις του Ανδρέα Παπανδρέου διατήρησαν τη χώρα στον δυτικό κόσμο, υποστηρίζοντας πάντως τη μείωση του ψυχροπολεμικού ανταγωνισμού, τον πυρηνικό αφοπλισμό και την αναδιανομή των πόρων προς όφελος του δοκιμαζόμενου Τρίτου Κόσμου. Με αυτόν τον τρόπο οι κυβερνήσεις του 1981-1989 κατέδειξαν τη σταθερότητα της ελληνικής δημοκρατίας και τη διαμόρφωση, σταδιακά, μιας συναίνεσης για τη θέση της Ελλάδας στον κόσμο.

Μετά από μια περίοδο κυβερνητικής αστάθειας, το 1989-1990, κυβέρνηση σχημάτισε η Νέα Δημοκρατία, με πρωθυπουργό τον **Κωνσταντίνο Μητσοτάκη**. Η κυβέρνηση αυτή υπέγραψε τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και προσπάθησε να ενισχύσει την οικονομία. Το 1993-1995 επανήλθε στην εξουσία το ΠΑΣΟΚ και ο **Ανδρέας Παπανδρέου**, ο οποίος όμως -λόγω των προβλημάτων υγείας που αντιμετώπιζε- στις αρχές του 1996 αντικαταστάθηκε στην πρωθυπουργία από τον **Κ. Σημίτη**, που παρέμεινε στο αξίωμα αυτό έως τις εκλογές του 2004. Το κυριότερο επίτευγμα αυτής της περιόδου είναι η συμμετοχή της χώρας στην Οικονομική και Νομισμα-

τική Ένωση (ΟΝΕ) της Ευρώπης και η υιοθέτηση του ευρώ, το 2001.

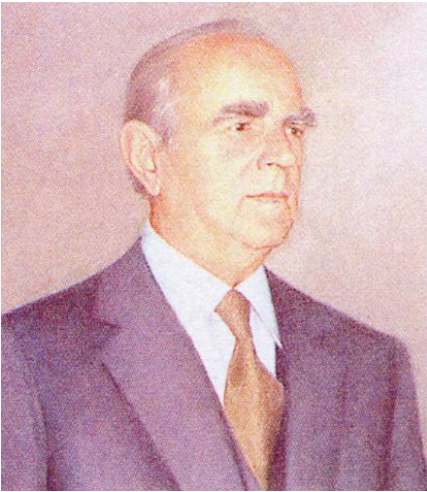
Η πορεία της Ελλάδας στη μεταπολεμική εποχή ήταν δύσκολη αλλά επιτυχημένη. Η χώρα πλέον έχει ξεπεράσει τα πολιτικά πάθη και τους επώδυνους διχασμούς του παρελθόντος, έχει γνωρίσει αξιόλογη οικονομική ανάπτυξη, διαθέτει μια εδραιωμένη σύγχρονη δημοκρατία και μετέχει δημιουργικά, ως πλήρες μέλος, στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Επίσης, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια σταθεροποίησης των Βαλκανίων. Τα επιτεύγματα αυτά ωστόσο ήρθαν μετά από μεγάλες προσπάθειες, αγώνες και θυσίες του ελληνικού λαού.

Ανδρέας Παπανδρέου.

Κωνσταντίνος Καραμανλής

Κωνσταντίνος Καραμανλής.

Κωνσταντίνος Μητσοτάκης

Ερωτήσεις

- 1. Ποιοι ήταν οι πολιτικοί και οικονομικοί στόχοι της ένταξης της Ελλάδας στην ΕΟΚ;**
- 2. Να αναφέρετε τις ελληνικές κυβερνήσεις από το 1974 έως το 1989 και να επισημάνετε τη συμβολή καθεμιάς στην ανάπτυξη της σύγχρονης ελληνικής δημοκρατίας.**
- 3. Να περιγράψετε τις συνθήκες υπό τις οποίες έγινε η Μεταπολίτευση στην Ελλάδα.**

8. ΤΟ ΚΥΠΡΙΑΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Η «Αγγλοκρατία». Η Κύπρος κατοικείται από πληθυσμό, στη συντριπτική πλειονότητά του, ελληνικό: ήδη μετά τη σύναψη της Συνθήκης της Λωζάννης οι Έλληνες Κύπριοι αποτελούσαν το 80% περίπου του πληθυσμού, ενώ υπήρχε και μια ευάριθμη μειονότητα Τούρκων Κυπρίων (18%). Ωστόσο, η Μεγαλόνησος γνώρισε μεγάλες περιπέτειες, ακριβώς λόγω της στρατηγικής της σημασίας στον χώρο της Ανατολικής Μεσογείου και της Μέσης Ανατολής. Από το 1878, την επαύριο του ρωσοτουρκικού πολέμου, οι Οθωμανοί είχαν παραχωρήσει στη Βρετανία τη διοίκηση της Κύπρου, για να εξασφαλίσουν βρετανική προστασία έναντι της Ρωσίας. Οι Βρετανοί βρήκαν στην Κύπρο ένα ανεπτυγμένο εθνικό κίνημα των Ελλήνων Κυπρίων. Οι τελευταίοι αρχικά υποδέχτηκαν θετικά τη βρετανική κατοχή, την οποία εξέλαβαν ως βήμα για την τελική ένωση της νήσου με την Ελλάδα, στο πρότυπο των Επτανήσων, αλλά οι ελπίδες αυτές διαψεύστηκαν. Το 1914 η Βρετανία προσάρτησε την Κύπρο και το 1915 την προσέφερε στην Ελλάδα ως αντάλλαγμα για την έξοδό της στον πόλεμο-ωστόσο, η τότε ουδετερόφιλη ελληνική κυβέρνηση δε δέχτηκε την προσφορά. Το 1925 η νήσος έγινε και επίσημα αποικία του Βρετανικού Στέμματος, αλλά τον Οκτώβριο του 1931 εκδηλώθηκε μια αυθόρμητη εξέγερση των Ελλήνων Κυπρίων, η οποία κατεστάλη από τους Βρετανούς. Κατόπιν η Βρετανία επέβαλε ένα σκληρό αυταρχικό καθεστώς, που διατηρήθηκε ως τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο.

Κατά τη διάρκεια του πολέμου αναζωπυρώθηκαν οι ελπίδες για ένωση, αλλά μετά το 1945 η Βρετανία αποφάσισε να κρατήσει την Κύπρο, λόγω της στρατηγικής σημασίας της. Αυτό προκάλεσε έντονη αγανάκτηση στον ευρύτερο ελληνισμό, που αισθάνθηκε προσβεβλημένος από τη διατήρηση της νήσου υπό αποικιακό

καθεστώς - και μάλιστα την επαύριο ενός ακόμη κοινού αγώνα Ελλήνων και Βρετανών για την ελευθερία. Έτσι, το κυπριακό ενωτικό κίνημα προσανατολίστηκε στη δυναμική διεκδίκηση της ένωσης.

Ο κυπριακός αγώνας. Το 1950 η Εκκλησία της Κύπρου οργάνωσε δημοψήφισμα, στο οποίο το 95,7% των Ελλήνων Κυπρίων τάχτηκε υπέρ της ένωσης. Το ίδιο έτος εκλέχτηκε Αρχιεπίσκοπος Κύπρου ο χαρισματικός Μακάριος Γ΄, ο οποίος πίεσε την Αθήνα να προσφύγει στον ΟΗΕ με αίτημα την άσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης από τους Κυπρίους. Η Βρετανία όμως ενέμεινε στην αδιάλλακτη θέση της, και μάλιστα το καλοκαίρι του 1954 ο υφυπουργός Αποικιών, Χένρυ Χόπκινσον, δήλωσε ότι η Κύπρος ανήκε στις περιοχές που «ουδέποτε» θα γίνονταν ανεξάρτητες. Το ίδιο έτος η ελληνική κυβέρνηση του Α. Παπάγου προσέφυγε στον ΟΗΕ, χωρίς όμως θετικό αποτέλεσμα.

Απόσπασμα από το Παγκύπριο Υπόμνημα της 26ης Ιουλίου 1895 προς τη βρετανική κυβέρνηση
«Από των πρώτων ημερών της επ' αγαθαίς επαγγελίαις αγγλικής κατοχής, ο ελληνικός πληθυσμός της νήσου εξεδήλωσεν ον απ' αιώνων έτρεφε μύχιον πόθον υπέρ της εθνικής αυτού αποκαταστάσεως. Τον πόθον τούτον δεν έλειψε να δηλώση και εις πάντα τα μετά ταύτα υποβληθέντα υπομνήματα, διακηρύξας, ότι την εκπλήρωσιν δικαιώματος τοσούτον νομίμου εδικαιούτο να βασίση και επί της εύνοιας του γενναιόφρονος αγγλικού έθνους. Και εν τη παρούση περιστάσει ο ελληνικός λαός, ο αποτελών τα τέσσαρα πέμπτα του όλου πληθυσμού της νήσου, από άκρου εις άκρον εξέπεμψε φωνήν ότι έναν και μόνον έχει πόθον, την μετά της μητρός αυτού Ελλάδος ένωσιν, απόφασιν έχων διά πάντων και

αυτών των εσχάτων μέσων ν' αντιστή εις πάσαν ετέραν λύσιν του κυπριακού ζητήματος. Ουδεμίαν δ' έχει αμφιβολίαν ο λαός ούτος ότι και η Κυβέρνησις της σεπτής Ανάσσης, η εν πλείσταις περιστάσεσι την πρωτοβουλίαν λαβούσα υπέρ της απελευθερώσεως καταδυναστευομένων λαών, δεν θέλει παραδεχθή αλλοίαν του ζητήματος λύσιν.

Επί τη στερρά ταύτη ελπίδι, και μέχρις εκπληρώσεως των πόθων αυτού, στέργων την αγγλικήν προστασίαν θεωρεί ανυπερθέτως αναγκαίον, όπως και της παρουσίας αυτού δεινής καταστάσεως εκζητήση την σύντονον θεραπείαν».

[Ακολουθούν αιτήματα σχετικά με τη διοίκηση της νήσου.]

Φίλιος Ζαννέτος, Ιστορία της νήσου Κύπρου από της αγγλικής κατοχής μέχρι σήμερα, Φιλοκαλία, Λάρνακα 1911, σ. 853.

Την 1η Απριλίου 1955 άρχισε ο κυπριακός ένοπλος αγώνας από την ΕΟΚΑ (Εθνική Οργάνωσις Κυπρίων Αγωνιστών). Ανώτατος πολιτικός ηγέτης του αγώνα ήταν ο Μακάριος. Στρατιωτικός ηγέτης ήταν ο κυπριακής κατάγωγής αρχηγός της ΕΟΚΑ, συνταγματάρχης Γεώργιος Γρίβας, γνωστός με το ψευδώνυμο «Διγενής». Το 1955-1959 έχασαν τη ζωή τους, πολεμώντας για την ελευθερία, πολλοί νέοι Έλληνες Κύπριοι, όπως ο Γρηγόρης Αυξεντίου και ο Κυριάκος Μάτσης (το 1957 και 1958 αντίστοιχα) ή ο Μιχάλης Καραολής και ο Ανδρέας Δημητρίου (οι πρώτοι που απαγχονίστηκαν από τους Βρετανούς το 1956). Ο ίδιος ο Μακάριος εξορίστηκε από τους Βρετανούς στις Σεϋχέλλες τον Μάρτιο του 1956. Η Τουρκία, από την πλευρά της, διεκδίκησε τη διχοτόμηση της νήσου. Τον Φεβρουάριο του 1959 η ελληνική κυβέρνηση του Κ. Καραμανλή, με υπουργό Εξω-

τερικών τον Ευάγγελο Αβέρωφ-Τοσίτσα, διαπραγματεύτηκε με την Τουρκία τις Συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου, που δημιουργούσαν ένα ανεξάρτητο κυπριακό κράτος, αποκλείοντας και την ένωση και τη διχοτόμηση. Η Βρετανία διατήρησε δύο στρατιωτικές βάσεις στη νήσο. Πρώτος Πρόεδρος της Δημοκρατίας εκλέχτηκε ο Μακάριος. Η ανακήρυξη της κυπριακής ανεξαρτησίας έγινε τον Αύγουστο του 1960.

Ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος ο Γ'.

Από την ανεξαρτησία στην τουρκική εισβολή. Τον Νοέμβριο του 1963, λόγω δυσλειτουργιών στο κυπριακό πολίτευμα, ο Μακάριος πρότεινε τα «Δεκατρία Σημεία» για την αναθεώρηση του Συντάγματος. Η Τουρκία απέρριψε την πρόταση και λίγο μετά ακολούθησαν τουρκοκυπριακή εξέγερση και διακοινοτικές συγκρούσεις. Το 1964 στάλθηκε στη νήσο δύναμη του ΟΗΕ, για να διασφαλίσει την ειρήνη, ενώ η κυβέρνηση του Γ. Παπανδρέου απέστειλε στην Κύπρο μία μεραρχία, για να τη θωρακίσει από το ενδεχόμενο τουρκικής εισβολής. Αρχιστράτηγος των ελληνικών δυνάμεων Κύπρου ορίστηκε ο Γεώργιος Γρίβας, πρώην αρχηγός της ΕΟΚΑ. Ωστόσο, το Κυπριακό δε λύθηκε μέχρι το 1967.

Η δικτατορία των συνταγματαρχών έβλεπε τον Μακάριο, εκλεγμένο και λαοφιλή ηγέτη ενός τμήματος του ελληνισμού, με μεγάλη καχυποψία. Μετά από μία νέα ελληνοτουρκική κρίση, στα τέλη του 1967, η δικτατορία απέσυρε την ελληνική μεραρχία από τη νήσο. Πάντως οι δικτάτορες φαίνεται ότι ενθάρρυναν τον Γρίβα να επιστρέψει στην Κύπρο και να οργανώσει ένοπλη προσπάθεια ανατροπής του Μακαρίου μέσω της οργάνωσης ΕΟΚΑ Β', το 1972-74. Στις 15 Ιουλίου 1974 ο δικτάτορας Ιωαννίδης οργάνωσε πραξικόπημα κατά του Μακαρίου, το οποίο όμως έδωσε στην Τουρκία το πρόσχημα να εισβάλει παράνομα στην Κύπρο στις 20 Ιουλίου (επιχείρηση «Αττίλας»), Στις 14 Αυγούστου 1974 τα τουρκικά στρατεύματα εξαπέλυσαν δεύτερη εισβολή (επιχείρηση «Αττίλας 2») και κατέλαβαν το 38% του νησιού, εκδιώκοντας από τις εστίες τους περίπου 200.000 Έλληνες Κυπρίους.

Το Κυπριακό μετά την τουρκική εισβολή. Οι προκλήσεις για τις ελεύθερες περιοχές της Κυπριακής Δημοκρατίας ήταν τεράστιες: χιλιάδες πρόσφυγες έπρεπε να αποκατασταθούν και ανέκυπτε κίνδυνος για την ίδια την επιβίωση του ελληνισμού στη Μεγαλόνησο. Ωστόσο, η Δημοκρατία αντιμετώπισε την κατάσταση με επιτυχία. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1970 η Κύπρος γνώρισε ραγδαία οικονομική ανάπτυξη, που χαρακτηρίστηκε διεθνώς κυπριακό «οικονομικό θαύμα». Παράλληλα, παρά το πλήγμα του θανάτου του Μακαρίου, το 1977, οι επόμενες κυβερνήσεις υπό τους προέδρους Σπύρο Κυπριανού (1977-88), Γιώργο Βασιλείου (1988-93), Γλαύκο Κληρίδη (1993-2003) και Τάσο Παπαδόπουλο (2003) έκαναν σημαντικά βήματα για την εμβάθυνση της δημοκρατίας.

Σύζυγοι και μητέρες των αγνοουμένων της Κύπρου, μετά την τουρκική εισβολή στο νησί. Ο αριθμός των αγνοουμένων θα φτάσει τελικά τους 1.619 και η τύχη τους θα μείνει αδιευκρίνιστη έως τις μέρες μας.

Το πρόβλημα όμως της κατοχής δε λύθηκε. Παρά την καταδίκη της κατοχής από τον ΟΗΕ και άλλους διεθνείς οργανισμούς, η τουρκική πλευρά δε συνεισεφερε στην επίλυση του Κυπριακού κατά τη διάρκεια διαδοχικών γύρων διακοινοτικών συνομιλιών, ενώ, κατά παράβαση κάθε αρχής του Διεθνούς Δικαίου, προχώρησε στον εποίκισμό της Κύπρου, μεταφέροντας στη νήσο Τούρκους από την Ανατολία. Το 1983 ο κατοχικός ηγέτης Ραούφ Ντενκτάς, με την αρωγή της Άγκυρας, ανακήρυξε παράνομα την «ανεξαρτησία» της κατεχόμενης Κύπρου. Το «ψευδοκράτος» δεν έχει αναγνωριστεί από κανένα μέλος της διεθνούς κοινότητας πλην της Τουρκίας.

Σημαντικές ελπίδες για το μέλλον προσφέρει η πλήρης ένταξη της Κυπριακής Δημοκρατίας, τον Μάιο του 2004, στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Η ευρωπαϊκή πορεία της Κύπρου μπορεί να κατοχυρώσει την ασφάλεια, την ευημερία και τα δικαιώματα όλων των πολιτών

της, Ελλήνων και Τούρκων. Ωστόσο, η παράλληλη προσπάθεια επίλυσης του Κυπριακού μέσω του Σχεδίου Ανάν δεν κατέληξε σε επιτυχία, μετά την απόρριψη του σχεδίου από τα τρία τέταρτα των Ελλήνων Κυπρίων. Μέχρι την επίλυσή του πάντως το Κυπριακό θα εξακολουθήσει να αποτελεί μια οδυνηρή ανοικτή πληγή για ολόκληρο το ελληνικό έθνος.

Απόσπασμα από βαρυσήμαντη ομιλία του Μακαρίου προς τον κυπριακό λαό (6 Δεκεμβρίου 1974)

«Η επάνοδος μου σημαίνει αποκατάστασιν της συνταγματικής τάξεως, την οποία ανέτρεφεν η χούντα και εξεμεταλλεύθη η Τουρκία. Προέβαλεν η Τουρκία διεθνώς το πρόσχημα ότι διά της στρατιωτικής επεμβάσεώς της εις την νήσον επεδίωκεν ως μία των Εγγυητριών Δυνάμεων την επαναφοράν της συνταγματικής τάξεως [...] η κατάληψις υπό της Τουρκίας μεγάλου τμήματος του κυπριακού εδάφους, η εκρίζωσις χιλιάδων Ελλήνων και η μακρά άλυσος άλλων γεγονότων ουδεμίαν έχουν σχέσιν με την αποκατάστασιν της συνταγματικής τάξεως. Καταφανώς αποσκοπούν οι Τούρκοι εις την δημιουργίαν τετελεσμένων γεγονότων διά της δυνάμεως της βίας. Και ενώπιον καταστάσεως τετελεσμένων γεγονότων ήδη ευρισκόμεθα. Αλλ' εν ουδεμιά περιπτώσει οι Έλληνες Κύπριοι είμεθα διατεθειμένοι να αναγνωρίσωμεν και να δεχθώμεν τα διά στρατιωτικών επιχειρήσεων τετελεσμένα γεγονότα».

Χάρτης που απεικονίζει την παράνομη κατοχή από την Τουρκία του 38% του κυπριακού εδάφους.

Ερωτήσεις

1. Να σκιαγραφήσετε με συντομία την προσωπικότητα του Μακαρίου.
2. Ποια ήταν τα αίτια του κυπριακού αγώνα του 1955-1959;

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 3^{ου} ΤΟΜΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄. Ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.

3. Η συμμετοχή της Ελλάδας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και η Εθνική Αντίσταση.....	5
4. Η συμμαχική αντεπίθεση και η ολοκληρωτική ήττα της ναζιστικής Γερμανίας – Η συνθηκολόγηση της Ιαπωνίας.....	28
5. Τα εγκλήματα πολέμου κατά της ανθρωπότητας – Το Ολοκαύτωμα.....	36
6. Ο ανταγωνισμός στο στρατόπεδο των νικητών.....	48
7. Οι συνθήκες ειρήνης και η ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα.....	54

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΣΤ΄. Ο μεταπολεμικός κόσμος

1. Η μεταπολεμική οργάνωση της διεθνούς κοινωνίας – Η σύσταση και η λειτουργία του ΟΗΕ.....	62
2. Η έναρξη του Ψυχρού Πολέμου, οι επιπτώσεις του στην Ελλάδα και ο Εμφύλιος Πόλεμος.....	70
3. Η εξέλιξη και το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.....	80
4. Η αποαποικιοποίηση και ο Τρίτος Κόσμος.....	94
5. Η πορεία προς την ευρωπαϊκή ενοποίηση: Πραγματικότητες και προοπτικές.....	104
6. Η Ελλάδα έως το 1974.....	112
7. Η Ελλάδα της μεταπολίτευσης και η ένταξη στην Ενωμένη Ευρώπη.....	122
8. Το Κυπριακό Πρόβλημα.....	133

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.

